

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“Στρατηγικές της φυγής: Διαδικασίες μουσειοποίησης της κληρονομιάς των προσφύγων της Συρίας
στο σημερινό ψηφιακό περιβάλλον”

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μάρλεν Μούλιου

Αθήνα, Δεκέμβριος 2017

Παναγιώτης Φραντζής

A.M. 2014018

Λέξεις κλειδιά

Συρία

πρόσφυγες

μουσειοποίηση

ψηφιακή συλλογή

πληθοπορισμός

κινητό τηλέφωνο

ψηφιακή κληρονομιά

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	10
Ευχαριστίες.....	14
1. Εισαγωγή.....	15
1.1. Ερευνητικά ερωτήματα.....	16
1.2. Μέθοδος.....	17
1.3. Δομή της εργασίας.....	18
2. Ένας κόσμος σε κίνηση.....	20
2.1. Κινητικότητα.....	21
2.2. Πρόσφυγες, μετανάστες, αιτούντες άσυλο.....	25
2.3. Πληροφορίες πλαισίου: Η εμπόλεμη Συρία.....	28
2.4. Καταυλισμοί – και κηπουροί.....	30
2.4. Διαφορετικές φωνές.....	34
2.5. Επίλογος.....	41
3. Νέες τεχνολογίες, νέα υποκείμενα.....	43
3.1. Νέα φαινόμενα.....	44
3.2. Πρόσφυγες και κινητά τηλέφωνα.....	49
3.3. Χρήση κινητών στους καταυλισμούς: Η περίπτωση του Za'atari.....	52
3.4. Χρήση κινητών στους καταυλισμούς: Ελλάδα.....	56
3.4. Ψηφιακές εφαρμογές για τους πρόσφυγες.....	61
3.5. Επίλογος.....	68
4. Το μουσείο για τον καθένα ξεχωριστά.....	69
4.1. Το προσωπικό παρελθόν.....	70
4.2. Ψηφιακές κοινότητες.....	72
4.4. Outsourcing & crowdsourcing.....	78
4.5. Crowdsourcing και πολιτιστική κληρονομιά.....	80
4.5.2. Μελέτη περίπτωσης: New York Public Library, Community Oral History Project.....	85
4.5.3. Η άμεση ψηφιακή μαρτυρία στο μουσείο: I'm alive.....	88
4.6. Αρχείο και ψηφιακά μέσα.....	90
4.7. Επίλογος.....	94
5. «Η Συρία μου».....	95
5.2. Ψηφιακή εφαρμογή.....	97
5.2.1. Προδιαγραφές της ψηφιακής εφαρμογής.....	99
5.2.2. Ο σχεδιασμός της εφαρμογής.....	103
5.2.3. Τεχνική υλοποίηση και ζητήματα προσωπικών δεδομένων.....	106
5.3. Η δομή της ιστοσελίδας.....	109
5.4. Η δομή της εφαρμογής.....	112
5.5. Επίλογος.....	115
6. Συμπεράσματα.....	116
Παράρτημα.....	118
Βιβλιογραφία.....	128

Σκάλα Συκαμιάς, Λέσβος. 14 Νοεμβρίου 2015. Carl Court/Getty Images

Πάλι τα ίδια και τα ίδια, θα μου πεις, φίλε.

Όμως τη σκέψη του πρόσφυγα τη σκέψη του αιχμάλωτου

τη σκέψη

του ανθρώπου σαν κατάντησε κι αυτόςπραμάτεια

δοκίμασε να την αλλάξεις, δεν μπορείς.

Γιώργος Σεφέρης, *Τελευταίος σταθμός*

Πρόλογος

«Μπορούμε», θα απαντούσε ο Ρίτσος (2002) στον Σεφέρη, με τον τρόπο του έβδομου μέρους του ποιήματός του «Το ποτάμι κι εμείς» από την *Αγρύπνια*:

– «Εγώ δε μπορώ πια να κοιμηθώ. Δε με σηκώνει ο τόπος, έλεγε. Δε με σηκώνει ο χρόνος. Μπορείς να ξεφύγεις τον ίσκιο σου; Μπορείς να ξεφύγεις το θάνατό σου;»

– «Μπορούμε».

Για να απαντήσει θετικά στο ερώτημα μιας ύπαρξης σε αγωνία, ο Ρίτσος αλλάζει το πρώτο ενικό σε πρώτο πληθυντικό. Η αισιοδοξία του Ρίτσου πηγάζει από την πίστη του στον άνθρωπο, από την πίστη του στην ανθρωπότητα ότι μπορεί να ξεπεράσει τα τραύματά της και να φτάσει σε έναν καλύτερο κόσμο με τον άνθρωπο υποκείμενο και όχι αντικείμενο της Ιστορίας. Έτσι, το αγωνιώδες υπαρξιακό ερώτημα, η αγωνία του ενός για τη ζωή του βρίσκει την απάντησή της στην οργανωμένη αγωνία της ομάδας.

Στις επισκέψεις που πραγματοποίησα σε καταυλισμούς, μαζί με πολιτισμικούς μεσολαβητές, είδα ανθρώπους πρόθυμους να μας δεχτούν και να μιλήσουν μαζί μας, να μας πουν την ιστορία τους. Είχα όμως την αίσθηση ότι αυτοί οι άνθρωποι δεν επικοινωνούν πάντα εύκολα μεταξύ τους. Στην πραγματικότητα βιώνουν μια μεγάλη μοναξιά. Ενώ βρίσκονται ανάμεσα σε ανθρώπους που έχουν περίπου τις ίδιες εμπειρίες με αυτούς, παραμένουν αφόρητα μόνοι απέναντι σε απρόσωπες διαδικασίες και αρχές, σε μια ξένη χώρα που τους κρατά σε μια αυστηρή συνθήκη περιορισμού. Τους λείπουν οι δικοί τους, οι συγγενείς τους, η πόλη ή το χωριό τους, η ζωή που είχαν πριν τον πόλεμο στη Συρία.

Οι άνθρωποι στους καταυλισμούς δεν δημιουργούν εύκολα δεσμούς μεταξύ τους. Ο καθένας κουβαλάει το δικό του πένθος, τον δικό του καημό, τη δική του ιστορία, τη δική του μοναξιά. Δεν υπάρχει καλύτερο μέρος να καταλάβεις την απουσία της κατάστασης του να είσαι μέρος μιας κοινότητας από τον καταυλισμό.

Στο έργο του Ρίτσου ο ρόλος της ομάδας, της κοινότητας θα λέγαμε σήμερα, είναι ένας ρόλος θεραπευτικός. Ακούγοντας ο ένας τον άλλο, ακούγοντας ο ένας τις ιστορίες του άλλου, δίνοντας ο ένας το χέρι στον άλλον, δημιουργούνται δεσμοί ακατάλυτοι, ικανοί να αντιμετωπίσουν ακόμα και τις πιο δύσκολες συνθήκες. Την απομόνωση, τον φόβο για τον θάνατο, την απειλή του θανάτου στους τόπους εξορίας και βασανισμού.

Αναφερόμαστε σκόπιμα στον Ρίτσο, έναν σπουδαίο ποιητή που έζησε τη μεγάλη περιπέτεια του εικοστού αιώνα, που έζησε την εμπειρία της εξορίας, του καταυλισμού, της απομόνωσης. Ο Ρίτσος έζησε σε νησιά, σε σκηνές, μίλησε για τις εξορίες των ανθρώπων και τη δοκιμασία της πίστης τους. Και μίλησε όσοι λίγοι για τους δεσμούς αυτών των ανθρώπων, για τη συντροφικότητα και την αγάπη και την κατανόηση των τόσων διαφορετικών φωνών, μέσα στην ίδια υπόθεση ακόμα.

Η πρόταση για τη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία κατατέθηκε την Άνοιξη του 2016. Ήταν τότε που η Ευρώπη έκλεινε τα σύνορα με αποτέλεσμα να εγκλωβιστούν μερικές δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο σε καταυλισμούς στη χώρα μας. Είχε προηγηθεί ένα συγκινητικό κύμα αλληλεγγύης στους ανθρώπους που κατέφθαναν στα νησιά και στο λιμάνι του Πειραιά, το οποίο κινητοποίησε ένα σημαντικό τμήμα της ελληνικής κοινωνίας στέλνοντας ένα βαθιά ανθρωπιστικό μήνυμα σε όλη την υφήλιο.

Εξετάζουμε εδώ σε πλαίσιο μελέτης των τάσεων στην κληρονομιά και στο ψηφιακό περιβάλλον, όπως θα παρουσιαστούν παρακάτω, τη δυνατότητα δημιουργίας μιας ψηφιακής συλλογής με τη μέθοδο του πληθοπορισμού (crowdsourcing) μέσα από μια απλή ψηφιακή εφαρμογή που απευθύνεται στους Σύριους πρόσφυγες, είτε αυτούς που διαμένουν σε καταυλισμούς είτε αυτούς που εγκαταστάθηκαν σε κάποια χώρα προορισμού. Αυτή η συλλογή θα αφορά προσωπικά αρχεία και ηχογραφημένες ιστορίες που σχετίζονται με το παρελθόν, με τη ζωή στη Συρία πριν τον πόλεμο.

Όπως αναλυτικά καταγράφεται στην εργασία, είναι πολύ ιδιαίτερη η σχέση των προσφύγων με το κινητό τους τηλέφωνο, καθώς αυτό αποτελεί τη βασική συσκευή, το βασικό μέσο με το οποίο επικοινωνούν με τον κόσμο. Από το κινητό τους τηλέφωνο συνδέονται στο διαδίκτυο και ενημερώνονται, με το κινητό επικοινωνούν με τους συγγενείς τους, σε αυτό καταγράφουν τις εμπειρίες τους, συγκροτούν ψηφιακά άλμπουμ με τις αναμνήσεις τους. Η προθυμία των προσφύγων και η ανάγκη τους να μιλήσουν, να πουν την ιστορία τους, έρχεται να συναντήσει την ευκολία

καταγραφής ομιλίας και μοιράσματος αρχείων που μας παρέχει η νεότερη τεχνολογία της καθημερινότητάς μας.

Έχουμε ακούσει ιστορίες προσφύγων στα Μέσα μαζικής ενημέρωσης και έχουμε δει εικόνες της Συρίας την περίοδο του αιματηρού Εμφυλίου. Έχουμε ακούσει διηγήσεις για το ταξίδι τους στην Τουρκία και από εκεί στην Ελλάδα με σκοπό να φτάσουν στη Βόρεια Ευρώπη. Αυτές οι ιστορίες έχουν σε έναν βαθμό περάσει στη μνήμη μας από την ειδησεογραφία και τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Ορισμένα μουσεία επίσης έχουν ανταποκριθεί στην πρόκληση του προσφυγικού με εκθέσεις που έχουν στο επίκεντρο ιστορίες των προσφύγων, ιστορίες φυγής κατά κύριο λόγο, χρησιμοποιώντας συνεντεύξεις, φωτογραφίες και υλικό που παράγουν οι ίδιοι οι πρόσφυγες με τα κινητά τους.¹ Το θέμα του ταξιδιού, η περιπέτεια να φτάσουν στην Ευρώπη έχει απασχολήσει τα τελευταία χρόνια και τα Μέσα αλλά και τα Μουσεία. Σε αυτή την εργασία προτείνουμε να στραφεί το ενδιαφέρον σε ένα τμήμα διήγησης που αφορά τη μνήμη των ανθρώπων για το πρόσφατο παρελθόν τους.

Το ερώτημα πώς ήταν η Συρία πριν τον πόλεμο πολύ πρόσφατα έχει τεθεί στο ψηφιακό περιβάλλον με πρωτοβουλία της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και της Google. (UNHCR 2017d) Μπορούν τα μουσεία, οι επαγγελματίες της πολιτιστικής κληρονομιάς να εμπνευστούν και να πειραματιστούν με την ενεργοποίηση κοινοτήτων σε αυτό ακριβώς το περιβάλλον και το πλαίσιο; Θεωρούμε πως τα μουσεία ως κατεξοχήν φορείς της μνήμης και των μεγάλων εμπειριών των ανθρώπων πρέπει να έχουν χώρο για το τραγούδι, τη φωτογραφία, τη διήγηση – στοιχεία που διαφυλάσσουν τη μνήμη ενός πληθυσμού σε διαδικασία φυγής και μετάβασης σε νέες γεωγραφικές συντεταγμένες.

Οι πρόσφυγες της Συρίας μεταφέρουν τμήματα μνήμης μιας χώρας φυλετικά και θρησκευτικά διαιρεμένης η οποία αντιμετωπίζει έναν αφόρητο διαμελισμό. Όταν αυτή η χώρα ανασυγκροτηθεί – εάν ο πόλεμος τελειώσει και οι διαπραγματεύσεις που διεξάγονται για την επόμενη μέρα ευδοθούν – ποια θα είναι η Συρία; Στο ερώτημα δεν μπορεί να υπάρξει απάντηση χωρίς την παρουσία της μνήμης των ανθρώπων, χωρίς διαδικασίες συζήτησης του παρελθόντος.

¹ Βλ. την έκθεση στο Μουσείο Τεχνολογίας της Στοκχόλμης, που περιγράφεται στο υποκεφάλαιο 4.7.1

Η πρόταση που καταθέτουμε αφορά τη δημιουργία μίας ψηφιακής συλλογής βασισμένης σε υλικό που θα συγκεντρωθεί με διαδικασία πληθοπορισμού (crowdsourcing) με μια απλή και εύχρηστη ψηφιακή εφαρμογή. Παράλληλα, η εφαρμογή δημιουργεί έναν διάλογο των ανθρώπων που συμμετέχουν, μεταξύ τους και με το παρελθόν τους. Η εφαρμογή και η συλλογή που προτείνουμε θα έρχονταν να διερευνήσουν το υλικό της μνήμης που διασώζει μια εικόνα της χώρας πριν μπει στην αιματηρή σύρραξη – μνήμες κυρίως από την παιδική ηλικία και τα πρώτα χρόνια της ενήλικης ζωής των ανθρώπων που αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν.

Η εργασία πραγματοποιήθηκε με τη σημαντική συμβολή της διεθνούς ιατρικής ανθρωπιστικής οργάνωσης Γιατροί Χωρίς Σύνορα (MSF) η οποία παρείχε τη δυνατότητα πρόσβασης σε καταυλισμούς προσφύγων, καθώς και σε πλούσιο πληροφοριακό υλικό το οποίο πρόσθεσε ερωτήματα που ενίσχυσαν την εργασία. Οι ιστορίες και οι σύντομες βιογραφίες των ανθρώπων που βρέθηκαν σε καταυλισμούς ενώ μέχρι πρότινος είχαν μια κανονική ζωή, αρκετά κοντινή στη δική μας, έδωσαν το ερέθισμα για τη διερεύνηση των δυνατοτήτων μουσειακής αξιοποίησής τους με σύγχρονο τρόπο.

Το προσφυγικό συγκίνησε και κινητοποίησε ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας. Ένα αξιοσημείωτο κύμα αλληλεγγύης εκδηλώθηκε από τον χειμώνα μέχρι την άνοιξη του 2016. Οι χιλιάδες ευαισθητοποιημένοι πολίτες που έδειξαν έμπρακτα την αλληλεγγύη τους και θέλησαν να προσφέρουν χρόνο, είδη πρώτης ανάγκης και εργασία για την ανακούφιση και την υποστήριξη των προσφύγων τις μέρες της άφιξής τους στα νησιά και στον Πειραιά έδωσαν το πρώτο αποφασιστικό ερέθισμα για την ιδέα και την ανάπτυξη της εργασίας αυτής.

Συνομιλώντας με ανθρώπους οι οποίοι τον Φεβρουάριο του 2016 βρέθηκαν στο λιμάνι του Πειραιά και οργάνωσαν ομάδες αλληλεγγύης για την ανακούφιση των προσφύγων², γινόταν αισθητό ότι οι άνθρωποι αυτοί ήταν μέρος μιας κίνησης που είχε προκύψει αυθόρμητα – αποτελώντας ωστόσο συνέχεια κινήσεων και πρωτοβουλιών με πολιτικό και κοινωνικό χαρακτήρα οι οποίες εμφανίστηκαν τα χρόνια της κρίσης με αποκορύφωμα την περίοδο 2011-2012.

Η εργασία αυτή αφιερώνεται στις νέες γενιές των Σύριων που θα κληθούν να ξαναφτιάξουν τη χώρα τους. Αν μπορούμε να βοηθήσουμε αυτούς τους ανθρώπους να επιβιώσουν, μπορούμε να κάνουμε και κάτι ακόμα: Να τους βοηθήσουμε να σκεφτούν τον εαυτό τους ως ζωντανά ιστορικά υποκείμενα, η μαρτυρία και πολιτιστική κατάθεση των οποίων έχει μεγάλη σημασία για τη μνήμη

² Βλ. χαρακτηριστικά τη συνέντευξη με τη Μαριάννα Ρουμελιώτη.

και τη συνείδηση της ανθρωπότητας. Αν οι στρατηγικές που ακολούθησαν για να διαφύγουν μαρτυρούν την ικανότητα του ανθρώπου να αντιμετωπίζει τις πιο μεγάλες δυσκολίες, μπορούμε να σκεφτούμε και στρατηγικές μιας άλλης φυγής, που θα δημιουργήσει περάσματα στο μέλλον.

Όπου και αν βρίσκονται οι πρόσφυγες της Συρίας, σε καταυλισμούς, σε καινούργιους προορισμούς, μπορούν να μας πουν την ιστορία τους, ξεκινώντας από το ταξίδι της φυγής ή από τα παλιά χρόνια, να μας μιλήσουν για το παρελθόν της χώρας, για τη δική τους χώρα, την προηγούμενη ζωή τους, και να μας βοηθήσουν να διασώσουμε τη μνήμη αυτής της χώρας πριν τον πόλεμο, τη μνήμη των ανθρώπων.

Οι άνθρωποι που εργάζονται και ενδιαφέρονται για τη διαφύλαξη της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς μπορούν να δουν στη δοκιμασία του συριακού λαού μια μεγάλη πρόκληση. Η πρόκληση αυτή είναι η δημιουργία ενός διαλόγου γύρω από τις μνήμες των ανθρώπων, πρώτα μεταξύ των ίδιων των υποκειμένων που φέρουν αυτές τις μνήμες, σε συνθήκες κινητικότητας, αβεβαιότητας και ρευστότητας. Αυτός είναι ο νέος κόσμος, και σε αυτές τις συνθήκες χρειάζεται να επιστρατεύσουμε τις δημιουργικές μας δυνάμεις για να συγκρατήσουμε τα ενοποιητικά στοιχεία της ανθρωπότητας.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που μοιράστηκαν μαζί μου τις εμπειρίες και τις γνώσεις τους: τη Μαριάννα Ρουμελιώτη και τη Χριστίνα Σιδέρη, για τις πολύ διαφωτιστικές συνεντεύξεις που έδωσαν το κύριο ερέθισμα για την πορεία της εργασίας, τη Μαριάννα Ζερβοπούλου, για τις πρώτες επισκέψεις σε καταυλισμούς, τον Στέλιο Χρονόπουλο, για τις συζητήσεις μας, καθώς και τους συναδέλφους μου στους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα, για τη διευκόλυνση και τις πολύτιμες πληροφορίες τους. Ειδικά τη Λίνα Αουάντ, για την πολύτιμη βοήθειά της στην επίσκεψη στον καταυλισμό της Ριτσώνας. Τις συμφοιτήτριές μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Μίνα Παϊσίου και Καλλιόπη Ορειάνου για τις εποικοδομητικές συζητήσεις στα πρώτα στάδια της επεξεργασίας της ιδέας. Τα μέλη της τριμελούς: την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου Μάρλεν Μούλιου για την όλη ενθάρρυνση και υποστήριξη, τη Μαρία Ρούσσου και τη Δήμητρα Λαμπροπούλου για τις σημαντικές υποδείξεις και παρατηρήσεις τους.

1. Εισαγωγή

Το τελευταίο διάστημα καταγράφεται έντονο ερευνητικό, δημοσιογραφικό και μουσειολογικό ενδιαφέρον για τη σχέση των προσφύγων με τα κινητά τους τηλέφωνα. Βίντεο και φωτογραφίες προσφύγων της Συρίας μέσα από τα κινητά τους έχουν παρουσιαστεί σε ντοκιμαντέρ και έχουν αποτελέσει κεντρικό θέμα σε μουσειακές εκθέσεις στο εξωτερικό.³ Αντικείμενο αυτής της εργασίας είναι η ψηφιακή αξιοποίηση του υλικού που διατηρούν στα κινητά τους τηλέφωνα οι πρόσφυγες του πολέμου της Συρίας στο χώρο του μουσείου και των ποικίλων δράσεών του, με τη μέθοδο του crowdsourcing, με έμφαση στις μνήμες των ανθρώπων από το ταξίδι της φυγής και από τη χώρα τους πριν τον πόλεμο.

Τα κινητά για τους πρόσφυγες εξυπηρετούν άμεσες ανάγκες πληροφόρησης, επικοινωνίας και διευκόλυνσης της καθημερινότητάς τους. Είναι όμως και ένα μέσο αποθήκευσης προσωπικών στιγμών και διαμοιρασμού τους, με τον τρόπο που οι χρήστες εκπαιδεύονται από τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Οι Σύριοι πρόσφυγες, ειδικά οι νεότεροι σε ηλικία, απολύτως εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες, απολύτως συνδεδεμένοι στον νέο ψηφιακό κόσμο, αφήνουν στη δημόσια σφαίρα του διαδικτύου τα ψηφιακά τους ίχνη, μας δίνουν, άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα, τις ιστορίες τους, τις εικόνες τους, τη ζωντανή τους μαρτυρία.

Σήμερα ολοένα και περισσότερο μας απασχολούν οι εμπειρίες των ανθρώπων, οι καθημερινές ιστορίες τους, οι προφορικές τους διηγήσεις. Ένας εκδημοκρατισμός της μνήμης και της ιστορίας λαμβάνει χώρα και αυτός ο εκδημοκρατισμός ευνοείται σε μεγάλο βαθμό από τη δημοκρατική φύση των νέων ψηφιακών μέσων. Στη θέση των μονόπλευρων αφηγήσεων, έχουμε πλουραλιστικές αφηγήσεις, στη θέση της μίας κεντρικής ερμηνείας των αντικειμένων έχουμε συγκρουόμενες, διασταυρούμενες ερμηνείες.

Η συμμετοχή στη διήγηση, η συμμετοχή στη διαμόρφωση μιας ψηφιακής συλλογής με μαρτυρίες προσφύγων από τη Συρία είναι το πεδίο ανάπτυξης του μουσειολογικού προβληματισμού σε αυτή την εργασία. Επιλέχθηκε μια τέτοια στόχευση, αποκλειστικά για τους Σύριους πρόσφυγες, γιατί η εμπειρία από ανάλογα έργα με τη μέθοδο του crowdsourcing καταδεικνύει ότι το αποτέλεσμα είναι καλύτερο όταν το κάλεσμα για συμμετοχή απευθύνεται σε ένα πλήθος με κοινά σημεία αναφοράς.⁴

³ Για παράδειγμα, το ντοκιμαντέρ της Δάφνης Τόλη «Η Προσφυγική Κρίση μέσα από τα Κινητά των Προσφύγων» και η έκθεση «I'm alive» στο Μουσείο Τεχνολογίας της Στοκχόλμης. Βλ. σχετικά στο κεφάλαιο 4.7.

⁴ Βλ. τη σχετική συζήτηση στα έργα του Brooklyn Museum και της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Νέας Υόρκης που εξετάζονται στο κεφάλαιο 4.5

Το γεγονός ότι οι Σύριοι έχουν μια πολύ δυναμική σχέση με τα κινητά τηλέφωνα και τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αφού μεγάλο τμήμα του πληθυσμού ήταν ενεργά δικτυωμένο την περίοδο 2011-2012, το γεγονός ότι διατηρούν μια προνομιακή σχέση με τον Δυτικό κόσμο και το ενδιαφέρον του ευρωπαϊκού Τύπου και των μουσείων είναι στραμμένο σε αυτούς, ενθάρρυναν την απόφαση να εστιάσει η εργασία στους πρόσφυγες από τη Συρία και να διεκδικήσει στη συνέχεια με κάποιες καλές πιθανότητες την υλοποίησή της.

1.1. Ερευνητικά ερωτήματα

Αφειρητικό ερώτημα της εργασίας είναι το πώς μπορεί ένα μουσείο σήμερα να χρησιμοποιήσει τα ψηφιακά μέσα για να αλλάξει σχήμα επικοινωνίας. Όχι απλώς μιλώντας μέσα από νέους διαύλους προς το κοινό, αλλά αναλαμβάνοντας ρόλο συντονιστή και διευκολυντή μιας επικοινωνίας μεταξύ επιμελητών και «επισκεπτών» που γίνονται δημιουργοί και παράγουν περιεχόμενο και πληροφορία.

Γνωρίζουμε από την πρόσφατη βιβλιογραφία (Wall et al 2015. Maitland et al 2015) πόσο διαδεδομένη είναι η χρήση του κινητού τηλεφώνου μεταξύ των προσφύγων της Συρίας. Πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους διατηρούν στο κινητό τους τηλέφωνο, εκτός από τις επαφές τους, ένα προσωπικό αρχείο φωτογραφιών και βίντεο. Είναι αρκετά διαδεδομένη πλέον η χρήση του κινητού ως φωτογραφικής μηχανής και βιντεοκάμερας. Οι Σύριοι ειδικά, από το ξέσπασμα του εμφυλίου και έπειτα εξοικειώθηκαν πολύ με τη χρήση του κινητού ως μέσου καταγραφής της καθημερινής εμπειρίας.

Κεντρικό ερώτημα αυτής της εργασίας είναι αν μπορεί να αξιοποιηθεί πρωτογενές υλικό που υπάρχει στα κινητά των προσφύγων της Συρίας για μουσειακή χρήση. Πώς θα λειτουργούσε η μέθοδος του πληθοπορισμού για την ενεργοποίηση μιας κοινότητας Σύριων προσφύγων γύρω από το έργο της συγκέντρωσης φωτογραφιών και διηγήσεων μέσα από τα κινητά τηλέφωνα. Με τι τεχνικές προβλέψεις μπορεί να συγκροτηθεί ψηφιακή συλλογή που θα προστατεύει τα προσωπικά δεδομένα των ανθρώπων που θα δεχτούν να συμμετάσχουν. Ποια μέθοδος επιμελητικής εργασίας θα ήταν η πλέον κατάλληλη για τη διαδικασία της συγκέντρωσης του υλικού.

Εκτιμώντας τη συμπεριφορά των προσφύγων στο ψηφιακό περιβάλλον, τον βαθμό εξοικείωσης των νεότερων και των πιο μορφωμένων από αυτούς με το διαδίκτυο και τις διαστάσεις που έχει πάρει η χρήση των κινητών τηλεφώνων, προκύπτει το ερώτημα της δημιουργίας κατάλληλης πλατφόρμας

για την ενθάρρυνση των υποκειμένων αυτών να πάρουν μέρος σε μια διαδικασία δημιουργίας ενός πολιτιστικού αγαθού όπως μια ψηφιακή συλλογή.

Μελετώντας παραδείγματα ψηφιακών συλλογών που δημιουργήθηκαν με την εθελοντική συμμετοχή του κοινού, όπως αυτές του πρωτοπόρου στο ψηφιακό περιβάλλον Brooklyn Museum, η εργασία επιχειρεί να καταθέσει μία πρόταση-κάλεσμα σε μουσεία και πολιτιστικούς οργανισμούς για τη δημιουργία μιας ψηφιακής συλλογής που θα αντλήσει το υλικό της απευθείας από τα κινητά τηλέφωνα των ανθρώπων που βρέθηκαν στην κατάσταση του πρόσφυγα.

Εξετάζεται το ζήτημα της επιμέλειας και των ρόλων των χρηστών που θα ανταποκριθούν πιθανά στο κάλεσμα, καθώς και ζητήματα ηθικής και προστατευτικών δικλείδων. Για παράδειγμα, οι άνθρωποι που θα πάρουν μέρος θα πρέπει να προστατευτούν, να μην διαρρεύσουν τα προσωπικά τους δεδομένα, να μην τοποθετηθούν επί του πολέμου και των διαφορετικών παρατάξεων που μάχονται στη χώρα. Ο φορέας υλοποίησης και η ομάδα επιμελητών θα πρέπει να είναι εξαιρετικά προσεκτικοί ως προς τον έλεγχο του υλικού.

1.2. Μέθοδος

Η εργασία βασίστηκε σε συνδυασμό της βιβλιογραφικής έρευνας με πρωτογενή επιτόπια έρευνα και παρατήρηση κατά τη διάρκεια επισκέψεων σε καταυλισμούς από τον χειμώνα του 2016 μέχρι την άνοιξη του 2017 στην Ελλάδα. Μελετήθηκε η σχετική βιβλιογραφία γύρω από τη σχέση των προσφύγων με τα κινητά τους τηλέφωνα. Συγκεκριμένα, δύο έρευνες στον προσφυγικό καταυλισμό του Ζαατάρι, στην Ιορδανία (Wall et al 2015. Maitland et al 2015).

Ενισχυτικά, έγιναν τέσσερις επισκέψεις παρατήρησης στους καταυλισμούς της Ριτσώνας, του Σκαραμαγκά, στη Σάμο και στη Λέσβο. Στη Ριτσώνα καταγράφηκαν πέντε συνομιλίες με πρόσφυγες από τη Συρία οι οποίες παρατίθενται στο παράρτημα. Στη Λέσβο καταγράψαμε δύο συνομιλίες στην κλινική των Γιατρών Χωρίς Σύνορα, στην πόλη της Μυτιλήνης, με πρόσφυγες από τη Συρία, που επίσης παρατίθενται στο παράρτημα.

Παρατίθενται σύντομες συνεντεύξεις που λήφθηκαν κατά τη διάρκεια επισκέψεων σε καταυλισμούς, οι οποίες δεν είχαν αυστηρή δομή και διάρκεια, αλλά δίνουν σαφείς πληροφορίες για τη χρήση των κινητών τηλεφώνων και ενισχύουν κάποιες βασικές υποθέσεις εργασίες και

ερευνητικές υποθέσεις που επιβεβαιώνονται από την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Στις σύντομες αυτές συνεντεύξεις οι πληροφορητές ρωτήθηκαν για τη χρήση που κάνουν στο κινητό τους τηλέφωνο, αν συνδέονται στο διαδίκτυο, αν έχουν φωτογραφίες αποθηκευμένες, ποιες εφαρμογές χρησιμοποιούν. Οι συνθήκες υπό τις οποίες πραγματοποιήθηκαν οι επισκέψεις, κυρίως λόγω της χρονικής πίεσης, δεν επέτρεψαν να έχουμε δομημένες συνεντεύξεις με συγκεκριμένες ερωτήσεις. Υπήρχε η δυσκολία της επικοινωνίας και η προτεραιότητα ήταν στην ανάγκη καταγραφής της ιστορίας των ανθρώπων. Η λήψη των πληροφοριών έγινε από τυχαίο δείγμα του προσφυγικού πληθυσμού που διέμενε στους καταυλισμούς, από ανθρώπους που ήταν πρόθυμοι να μας δεχτούν και να μας μιλήσουν.

Εξετάστηκαν επίσης ιστορίες προσφύγων που δημοσιεύτηκαν στον Τύπο, αφηγήσεις προσφύγων από τη Συρία που είναι διαθέσιμες από τον ιστότοπο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες. Επίσης, η βιβλιογραφία σχετικά με τη μετάβαση των μουσείων στην ψηφιακή εποχή, καθώς και τα παραδείγματα πληθοπορισμού την τελευταία δεκαετία.

1.3. Δομή της εργασίας

Στο κεφάλαιο «Ένας κόσμος σε κίνηση» γίνεται μια σύντομη αναφορά στην σημερινή κατάσταση. Η εικόνα ενός κόσμου ρευστού, αβέβαιου, με την απειλητική παρουσία του πολέμου και τη μετακίνηση πληθυσμών ως κανόνα πλέον. Η κινητικότητα των προσφύγων, η κατάσταση στους καταυλισμούς και οι προσεγγίσεις επιστημόνων και ερευνητών στη σχέση με τους πρόσφυγες είναι στο επίκεντρο των ερωτημάτων στο κεφάλαιο αυτό. Ειδική αναφορά γίνεται στο ερευνητικό πρόγραμμα και στην ημερίδα «Migration: Cities (Im)migration and Arrival Cities» που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα τον Φεβρουάριο του 2016 με σκοπό να συζητηθούν ζητήματα καλύτερης επικοινωνίας των μουσείων πόλεων με τους πρόσφυγες. Δεν θα συζητήσουμε στην εργασία το γενικότερο θέμα του προσφυγικού σε σχέση με τα μουσεία. Θα απαιτούσε μια πολύ αναλυτική καταγραφή, και θα αποτελούσε από μόνη της θέμα ειδικής εργασίας.

Στο κεφάλαιο «Νέες τεχνολογίες, νέα υποκείμενα» εξετάζεται η σχέση των προσφύγων της Συρίας με το ψηφιακό περιβάλλον πληροφόρησης και ειδικά με τα κινητά τηλέφωνα. Με βάση τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί πρόσφατα στον προσφυγικό καταυλισμό Ζαατάρι στην Ιορδανία (Wall et al 2015. Maitland et al 2015) καταγράφεται η γενική εικόνα εξοικείωσης των νεότερων σε ηλικία προσφύγων με τα κινητά τηλέφωνα και συγκεκριμένες εφαρμογές. Εξετάζονται επίσης

παραδείγματα ψηφιακών εφαρμογών που έχουν δημιουργηθεί από τις αρχές στις χώρες υποδοχής προσφύγων, αλλά και από μεγάλες εταιρίες που διαχειρίζονται την τεχνολογία και την πληροφορία στην εποχή μας

Στο κεφάλαιο «Το μουσείο για τον καθένα ξεχωριστά» βρισκόμαστε στον πυρήνα του μουσειολογικού προβληματισμού για τις κατευθύνσεις που μπορούμε να ακολουθήσουμε στην εποχή των ψηφιακών μέσων. Η συμμετοχή του κοινού στην αφήγηση, η πολυφωνία στον μουσειακό χώρο, η προτεραιότητα των προσωπικών ιστοριών, η σωστή χρήση των ψηφιακών μέσων για την επέκταση του χώρου του μουσείου, αλλά και για τη δημιουργία πρωτότυπων συλλογών από τους ίδιους τους χρήστες, είναι στο επίκεντρο της θεματικής στο συγκεκριμένο κεφάλαιο. Εξετάζεται ειδικότερα η έννοια του πληθοπορισμού και τρεις μελέτες περίπτωσης πολύ κοντινές στο υπό διαπραγμάτευση εγχείρημα.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, «Η Συρία μου», περιγράφεται αναλυτικά η προτεινόμενη ψηφιακή εφαρμογή και οι λειτουργίες της, η δομή του ιστότοπου και της ψηφιακής εφαρμογής για κινητά τηλέφωνα, ενώ εξετάζεται το ζήτημα της επιμέλειας του περιεχομένου.

Στα «Συμπεράσματα» παρουσιάζονται συνοπτικά τα βασικά σημεία στα οποία απολήγει η διερεύνηση του θέματος, όπως έχουν ήδη διατυπωθεί στα επιμέρους κεφάλαια.

2. Ένας κόσμος σε κίνηση

2.1. Κινητικότητα

Ζούμε μια μεγάλη αναστάτωση στον κόσμο. Ο εικοστός πρώτος αιώνας ξεκίνησε ουσιαστικά με μια παγκόσμια οικονομική κρίση της οποίας η έκβαση δεν έχει ακόμα κριθεί, με τις μεγάλες οικονομικές δυνάμεις του πλανήτη να αναζητούν τρόπους να ξεπεράσουν την αναιμική ανάκαμψη που καταγράφουν οι εθνικές οικονομίες, εντός των οποίων ανοίγει ένα μεγάλο πολιτιστικό χάσμα ανάμεσα σε νησίδες καινοτομίας και ανάπτυξης, και αχανείς εκτάσεις οικονομικού μαρασμού.

Για τις ζωές των ανθρώπων, στον αναπτυσσόμενο και στον λιγότερο αναπτυσσόμενο κόσμο, είχε προ πολλού εδραιωθεί μια κατάσταση αστάθειας και αβεβαιότητας. Ουσιαστικά από την τελευταία δεκαετία του εικοστού αιώνα έχουμε μπει σε μια εποχή μεγάλης ρευστότητας αφού οι κοινωνικές κατακτήσεις της προηγούμενης εποχής σε μια σειρά χώρες έχουν σαρωθεί και η εργασία έχει αλλάξει δραματικά. Η εικόνα του σημερινού εργαζόμενου είναι αυτή ενός πολυμήχανου μοναχικού επαγγελματία που κινείται διαρκώς και χωρίς όρια ανάμεσα στην εργασία και στην υπόλοιπη ζωή (Sennett 2006. Urry 2007).

Έχουμε μεταβεί σε έναν κόσμο σπαρασσόμενο από νέες βαθιές αντιθέσεις και ανταγωνισμούς, με πολλές ανοικτές περιφερειακές πολεμικές εστίες. Οι δυνάμεις της «ακραίας οικονομίας» επιτίθενται με ειρηνικά και πολεμικά μέσα σε τρίτες χώρες, δημιουργώντας κρίσεις και βάζοντας τους πληθυσμούς τους σε κίνηση (Carbonnier 2015).

Ο πόλεμος δημιουργεί τα μεγάλα ρεύματα της φυγής. Η Αφρική και η Ασία γίνονται πεδία μαχών και αιματηρών συγκρούσεων. Η «Αραβική Άνοιξη», παρά τις αρχικές ελπίδες που δημιούργησε, έσπυρε τον τρόπο και τον πόλεμο. Το 2017 ο πόλεμος στη Συρία μπήκε στον έβδομο χρόνο του, στην Υεμένη η σύρραξη πήρε τρομακτικές διαστάσεις, στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ ο πόλεμος συνεχίστηκε. Εκατομμύρια εσωτερικά εκτοπισμένοι, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο είναι ο δείκτης που επιβεβαιώνει την αστάθεια και την κρίση του νέου κόσμου μας.

Η ειρήνη στις σημερινές συνθήκες δημιουργεί επίσης μια μεγάλη κινητικότητα, που οφείλεται στην οικονομική αναγκαιότητα και στις διαρθρωτικές αλλαγές που έχουν συντελεστεί στην παραγωγή. Είναι τα ρεύματα της αναζήτησης εργασίας και ενός καλύτερου μέλλοντος.

Οι νέες γενιές της ειρήνης και του πολέμου του εικοστού πρώτου αιώνα είναι γενιές που βρίσκονται σε κατάσταση άγχους και διαρκούς μετακίνησης. Είτε πρόκειται για τους μορφωμένους νέους της Ελλάδας που εγκαταλείπουν μια χώρα που δεν έχει πόλεμο αλλά 25% επίσημα καταγεγραμμένη

ανεργία και εργασιακές σχέσεις εξευτελισμού είτε για τα εκατομμύρια των προσφύγων της Συρίας που είδαν τη χώρα τους να διαμελίζεται σε έναν πόλεμο στον οποίο συμμετέχουν πέντε τουλάχιστον ξένες χώρες (Τουρκία, Ρωσία, ΗΠΑ, Ιράν, Μοναρχίες του Κόλπου).

Στις χώρες της Ευρώπης και της Ασίας η κινητικότητα είναι μια κατάσταση που επιβάλλεται από την ανάπτυξη των νέων μέσων παραγωγής, των μέσων μεταφοράς και τις ανάγκες της νέας οικονομίας.

Η αύξηση του αριθμού και η ενίσχυση του ρόλου των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων από μόνη της αλλάζει την αίσθηση του τοπικού και του πλανητικού. Αυτοί που κινούν την παγκόσμια οικονομία κινούν και το εργατικό τους δυναμικό από χώρα σε χώρα, οργανώνουν την παραγωγική δραστηριότητα σύμφωνα με τις εκτιμήσεις απόδοσης των κεφαλαίων που επενδύουν και διαμορφώνουν το οικονομικό τοπίο ολόκληρων περιοχών.

Ο τουρίστας, το στέλεχος της πολυεθνικής που ταξιδεύει με μια μικρή βαλίτσα σε όλο τον κόσμο είναι μια εικόνα γνώριμη. Είναι η μία όψη του καινούργιου κόσμου της κινητικότητας. Τα τελευταία χρόνια, μετά το 2010, έχει γίνει αισθητό ότι υπάρχει και η άλλη όψη της κινητικότητας, την οποία βλέπουμε στην εικόνα των ανθρώπων μέσα στις πλαστικές βάρκες που διασχίζουν τη Μεσόγειο ή το Αιγαίο παλιότερα.

Το 1950 καταγράφηκαν 25 εκατομμύρια αφίξεις ταξιδιωτών σε όλο τον πλανήτη. Σήμερα ο αριθμός αγγίζει το 1 δισεκατομμύριο. Καθημερινά 4 εκατομμύρια άνθρωποι ταξιδεύουν με αεροπλάνο. Αυτή η έκρηξη της κινητικότητας δεν έχει προηγούμενο, αλλά δεν μοιράζεται εξίσου σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Η κινητικότητα δεν είναι ίδιας ποιότητας για όλους. Αντιθέτως, μοιράζεται άνισα και παράγει το αντίθετό της. Πέρα από τα εκατομμύρια επιχειρηματίες, επαγγελματίες, φοιτητές, τουρίστες, πολιτικούς, διπλωμάτες, δημοσιογράφους, αθλητές, καλλιτέχνες, που ταξιδεύουν με την άνεσή τους, υπάρχουν πληθυσμοί που μετακινούνται με τα πόδια και με χίλιες κακουχίες για να επιβιώσουν από πολέμους και την πείνα και πληθυσμοί που επιβιώνουν χωρίς να μπορούν να μετακινηθούν καθηλωμένοι εκεί που βρίσκεται το εργοστάσιο ή το χωράφι όπου δουλεύουν για ένα κομμάτι ψωμί (Sheller & Urry 2006).

Το κεφάλαιο, έγραφε ο Bauman (2000), ταξιδεύει χωρίς βαριές αποσκευές, μόνο με μια χειραποσκευή που χωράει άνετα στην καμπίνα του αεροσκάφους. Αρκεί μια βαλίτσα, ένα κινητό τηλέφωνο και ένας φορητός υπολογιστής. Μπορεί να κάνει στάσεις οπουδήποτε και δεν χρειάζεται

να μείνει ούτε μία μέρα παραπάνω απ' όσο διαρκεί η ικανοποίησή του. Η εργασία, απεναντίας, παραμένει το ίδιο αμετακίνητη όσο και στο παρελθόν, αν και έχει χαθεί η σταθερότητα του τόπου εργασίας. Δεν υπάρχει μέρος να σταθούν, δεσμευμένοι από την ανάγκη και το νόμο της επιβίωσης.

«Κάποιοι από τους κατοίκους του πλανήτη είναι σε κίνηση· για τους υπόλοιπους, είναι ο ίδιος ο κόσμος που αρνείται να σταθεί σε ένα μέρος».

(Bauman 2000: 58)

Σήμερα, τα θύματα των πολέμων και των διεθνών συγκρούσεων ταξιδεύουν μόνο με τα ρούχα τους, λίγα χρήματα και ένα καλό κινητό τηλέφωνο. Την τελευταία διετία κυριάρχησε στα διεθνή Μέσα η εικόνα του πρόσφυγα που διασχίζει τη Μεσόγειο ή το Αιγαίο με κίνδυνο της ζωής του. Και πράγματι, τα τελευταία χρόνια η κινητικότητα λόγω αστάθειας έχει εκτιναχθεί. Με την κρίση στον αραβικό κόσμο και τις ένοπλες συγκρούσεις που κλιμακώθηκαν στη Συρία, στο Ιράκ, στη Λιβύη, στο Αφγανιστάν, ένα νέο ρεύμα μετακίνησης πληθυσμών γιγαντώθηκε. Τα κύματα των μεταναστών, των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο, αλλάζουν τον παγκόσμιο χάρτη, την πολιτική, την οικονομία, την καθημερινότητα εκατομμυρίων ανθρώπων. Η βιαιότητα που φέρουν ως εμπειρία του ταξιδιού τους αυτοί οι άνθρωποι έρχεται σε συνέχεια της βίας που υφίστανται στην ίδια τους τη χώρα. Η βία τους κινεί και τους σημαδεύει, σημαδεύοντας και το μέρος του κόσμου που τους δέχεται (Jones 2016).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση σε επίσημα κείμενα συνδέει το προσφυγικό με το ευρύτερο θέμα της κινητικότητας στον σύγχρονο κόσμο. Στο κείμενο για την Παγκόσμια Στρατηγική της ΕΕ αναφέρεται συγκεκριμένα:

«Η ορμητική αύξηση της ανθρώπινης κινητικότητας – από τους τουρίστες μέχρι τους τρομοκράτες, από τους σπουδαστές μέχρι τους πρόσφυγες – μας αναγκάζει να αλλάξουμε το πώς σκεφτόμαστε σχετικά με τη μετανάστευση, την ιθαγένεια, την υγεία και την ανάπτυξη. Μέχρι το 2030 ο παγκόσμιος τουρισμός αναμένεται να φτάσει τα 2 δισεκατομμύρια. Η μετανάστευση κατά μήκος διαδρομών στο Νότο – και σε μικρότερο βαθμό από το Νότο στον Βορρά – επιταχύνεται ως αποτέλεσμα των συρράξεων, της καταπίεσης, της οικονομικής διαφοροποίησης, της δημογραφικής ανισορροπίας και της κλιματικής αλλαγής».

(European Union 2017)

Οι πρόσφυγες του πολέμου της Συρίας αποτελούν ξεχωριστή περίπτωση. Εντάσσονται όμως στο πλέγμα της κινητικότητας και των νόμων της οικονομίας, καθώς οι ισχυρές χώρες της Ευρώπης οργάνωσαν την υποδοχή συγκεκριμένου αριθμού προσφύγων με βάση τις ανάγκες της εθνικής τους οικονομίας. Έτσι το προσφυγικό, στο επίπεδο της διαχείρισής του, έχει να κάνει πρωτίστως με την οικονομία και δευτερευόντως με τις ανθρωπιστικές αξίες. Η Γερμανία υποδέχτηκε από το 2015 περίπου 1,3 εκατομμύρια μετανάστες και πρόσφυγες, ενώ σήμερα οι γερμανικές αρχές τον Ιούνιο του 2017 υπολόγιζαν σε 484.000 τον αριθμό των προσφύγων που αναζητούν εργασία (Chazan 2017).

Στο ίδιο δημοσίευμα, διαβάζουμε ότι «Πολλοί από τους πρώτους Σύριους πρόσφυγες που έφτασαν στη Γερμανία ήταν γιατροί και μηχανικοί», αλλά ακολούθησαν «πολλοί, πολλοί ακόμα που τους έλειπαν οι κατάλληλες δεξιότητες».

Παρότι επισήμως οι αξιωματούχοι των κρατών μελών επιμένουν στη ρητορική του ανθρωπισμού και της παροχής βοήθειας σε ανθρώπους που διαφεύγουν από τον πόλεμο και τη βία, ο κύριος προβληματισμός σε πολιτικό επίπεδο αφορά τη δυνατότητα της οικονομίας να απορροφήσει τον μεγάλο αριθμό των προσφύγων και μεταναστών που έχουν εγκατασταθεί ήδη ή διεκδικούν αυτή τη στιγμή να εισέλθουν στο ευρωπαϊκό έδαφος.

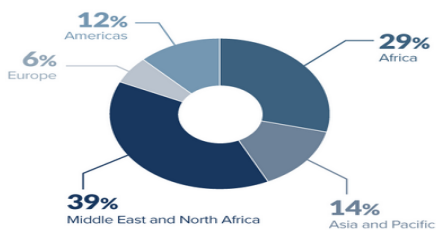

2.2. Πρόσφυγες, μετανάστες, αιτούντες άσυλο

Η μετακίνηση πληθυσμών, η μετανάστευση δεν είναι νέο φαινόμενο. Οι διαστάσεις που παίρνει όμως είναι πρωτοφανείς. Τη δεκαετία του 2010 εκατομμύρια άνθρωποι μπήκαν σε διαδικασία μετακίνησης. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR 2017) πάνω από 65 εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο έχουν εγκαταλείψει τις εστίες τους. Σε 21,3 εκατομμύρια υπολογίζεται ο πληθυσμός των προσφύγων παγκοσμίως.

Το 53% των προσφύγων παγκοσμίως προέρχεται από τρεις χώρες: Από τη Συρία 4,9 εκατομμύρια πρόσφυγες, από το Αφγανιστάν 2,7 εκατομμύρια και από τη Σομαλία 1,1 εκατομμύριο. Το 39% των εκτοπισμένων πληθυσμών φιλοξενούνται στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική. Το 29% σε άλλες χώρες της Αφρική. Μόνο το 6% αυτού του πληθυσμού βρίσκεται στην Ευρώπη. Σήμερα υπολογίζεται ότι σχεδόν 5 εκατομμύρια πρόσφυγες από τη Συρία πέρασαν στις γειτονικές χώρες, κυρίως στην Τουρκία, στον Λίβανο και στην Ιορδανία. Το 2015 μόνο 107.100 πρόσφυγες μετεγκαταστάθηκαν σε χώρα προορισμού. Η Γερμανία έλαβε 441.900 αιτήματα ασύλου μέσα στο 2015, τα περισσότερα από οποιαδήποτε άλλη χώρα.

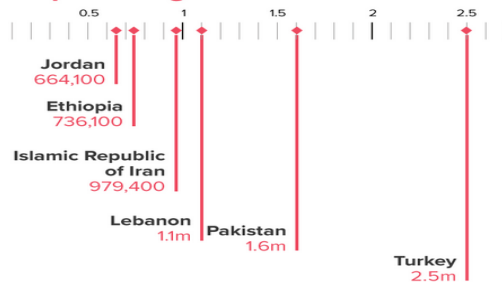
Where the world's displaced people are being hosted

53% of refugees worldwide came from three countries

Top hosting countries

33,972 people
a day forced to flee their homes
because of conflict and persecution

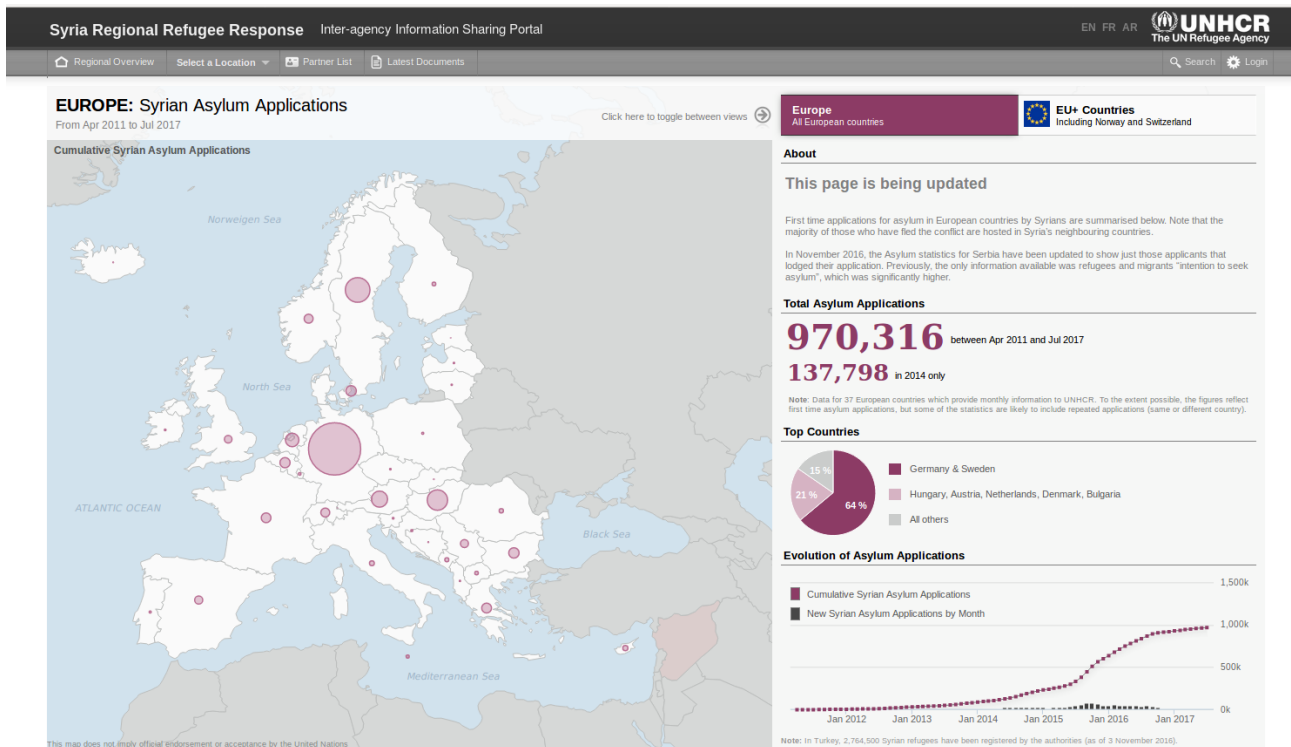
10,800 staff
UNHCR employs 10,800 staff
(as of 31 December 2016)

128 countries
We work in 128 countries
(as of 31 December 2016)

We are funded almost entirely by
voluntary contributions, with 86 per
cent from governments and the
European Union.

Source: UNHCR / 20 June 2016

Στοιχεία για τις προσφυγικές ροές και τις δραστηριότητες της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες
Πηγή: UNHCR

Χάρτης-γράφημα για τα αιτήματα ασύλου Σύριων σε ευρωπαϊκές χώρες. Η πλειοψηφία των αιτημάτων είναι προς τη Γερμανία και τη Σουηδία. Πηγή: data.unhcr.org/syrianrefugees/asylum.php

Η διαδρομή που ακολούθησαν οι Σύριοι πρόσφυγες ήταν από τα βόρεια σύνορα της χώρας τους να περάσουν στην Τουρκία και από εκεί με πρόχειρες βάρκες στην Ελλάδα. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι έφτασαν στα ελληνικά νησιά κινήθηκαν προς τα βόρεια σύνορα της χώρας με σκοπό να διασχίσουν την Βαλκανική οδό και να φτάσουν στις χώρες της Δυτικής και της Βόρειας Ευρώπης. Πολλοί έκαναν το ταξίδι με τα πόδια. Άλλοι τα κατάφεραν και άλλοι όχι.

Μετά το κλείσιμο των συνόρων και την εκκένωση του καταυλισμού της Ειδομένης, τον Μάρτιο του 2016, η κατάσταση των προσφύγων χειροτέρευσε. Σε Έκθεση των Γιατρών Χωρίς Σύνορα με τίτλο «Οι ευάλωτοι άνθρωποι μένουν πίσω», που δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο του 2016, καταγράφεται η επιδείνωση της ψυχικής υγείας των ανθρώπων που παραμένουν εγκλωβισμένοι στην Ελλάδα. Στην έκθεση περιλαμβάνονται μαρτυρίες προσφύγων από τη Συρία που περιγράφουν την άσχημη ψυχολογική τους κατάσταση, την αβεβαιότητα και το άγχος τους στους καταυλισμούς (Γιατροί Χωρίς Σύνορα 2016).

Όπως εξηγεί στην παρουσίαση της έκθεσης η Χριστίνα Σιδέρη, ψυχολόγος των Γιατρών Χωρίς Σύνορα:

«Στη διάρκεια του ταξιδιού, οι άνθρωποι συνήθως παραμερίζουν τα βάσανα και τη δυστυχία τους και εστιάζουν στο μέλλον ως μηχανισμό άμυνας για να διαχειριστούν το παρόν. Όταν διακόπτεται το ταξίδι τους, διαταράσσεται και αυτή η διαδικασία. Η ενέργεια της κίνησης προς τα εμπρός αντικαθίσταται από την αναγκαστική αδράνεια. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν πλέον να αποφύγουν τις δυσάρεστες σκέψεις που συχνά τους στοιχειώνουν».

(Γιατροί Χωρίς Σύνορα 2016)

Ο εγκλωβισμός τους στην Ελλάδα έκανε πολλούς να αναζητήσουν παράνομες οδούς διαφυγής προς την Ευρώπη. Αυτοί οι άνθρωποι επινόησαν τρόπους να κινηθούν, να διασχίσουν τα σύνορα, ακόμα και όταν ήταν κλειστά, άντεξαν φοβερά σκληρές εμπειρίες.

«Προσπαθήσαμε να περάσουμε τα σύνορα λαθραία. Φτάσαμε μέχρι τα σύνορα με τη Σερβία. Περιπατούσαμε 14 μέρες, τρεις μέρες χωρίς φαγητό. Μέχρι που βρήκαμε σε ένα ποτάμι ένα σκυλόψαρο και το φάγαμε».

(Συνέντευξη: Ιμπραήμ 2017)

Οι πιο τυχεροί κατάφεραν να φτάσουν σε κάποια χώρα της Ευρώπης που επιθυμούσαν (Γερμανία, Σουηδία κ.α.) Ο μεγαλύτερος αριθμός τους παραμένει στους καταυλισμούς της Τουρκίας, της Ιορδανίας και ένας μικρός σχετικά αριθμός παραμένουν σε καταυλισμούς και σε άτυπες δομές φιλοξενίας στην Ελλάδα. (UNHCR 2017)

2.3. Πληροφορίες πλαισίου: Η εμπόλεμη Συρία

Η πιο αιματηρή εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων που χαρακτηρίστηκαν ως «Αραβική άνοιξη» σημειώθηκε στη Συρία. Η Συρία είχε ένα αυταρχικό κοσμικό καθεστώς, που καταπίεζε τους αντιφρονούντες, αλλά προστάτευε τα δικαιώματα των θρησκευτικών μειονοτήτων. Κοσμικό, γιατί δεν προέβαλε κάποια θρησκευτική αναφορά και ταυτότητα. Αυταρχικό, γιατί ήταν περισσότερο ισχυρό στο στρατό και στην κρατική γραφειοκρατία παρά στην κοινωνία. Για αυτό, από φόβο για την έκβαση των διαδηλώσεων του 2011 κατέφυγε στη σκληρή καταστολή (Fisher 2016).

Στη Συρία ζούσαν πληθυσμοί με αναφορά στα δόγματα του Ισλάμ (σιίτες και κατά συντριπτική πλειοψηφία σουνίτες) αλλά και χριστιανικοί πληθυσμοί. Οι αλεβίτες, παρακλάδι του σιιτού δόγματος, αν και μειονότητα στη χώρα είχαν αυξημένη πρόσβαση στο κράτος χάρη στην πολιτική κυριαρχία της οικογένειας Άσαντ από τη δεκαετία του 1970. Η κουρδική μειονότητα είναι κυρίαρχη στο βόρειο τμήμα της χώρας όπου σήμερα με τις δικές της σημαίες είναι σε πόλεμο με το Ισλαμικό Κράτος.

Το 2011 μετά τις διαδηλώσεις που ξεσπούν στη χώρα, σταδιακά κλιμακώνεται η βία που δεν αργεί να οδηγήσει σε ανοιχτή σύρραξη. Οι δυνάμεις των ανταρτών θέτουν ως στόχο την ανατροπή του καθεστώτος, την πτώση του Άσαντ. Οι αντίπαλοι του Άσαντ στην περιοχή, οι σουνιτικές μοναρχίες του Κόλπου (Σαουδική Αραβία, Κατάρ, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα) αλλά και η Τουρκία, υποστηρίζουν και εξοπλίζουν τους αντάρτες (Black 2013).

Ενώ στις πρώτες διαδηλώσεις φαινόταν να διαμορφώνεται ένα αίτημα δημοκρατίας απέναντι στην αυταρχική πλευρά του καθεστώτος, η ριζοσπαστικοποίηση της σουνιτικής κοινότητας οδηγεί σε μια νέα τροπή τη σύγκρουση. Στην πραγματικότητα διαμορφώνεται μια συμμαχία, ένα μέτωπο της αντιπολίτευσης, στο οποίο συμμετέχουν μετριοπαθείς σουνίτες, αλλά και πολύ ακραίοι. Οι τελευταίοι μέσα από τη σκληρότητα της ένοπλης σύγκρουσης βγαίνουν ενισχυμένοι.

Μέσα στην κλιμάκωση της σύρραξης, εμφανίζονται φαινόμενα όπως η ανάδυση του «Ισλαμικού Κράτους» και η ενίσχυση σκληροπυρηνικών ομάδων που πολεμούν τον κυβερνητικό στρατό και τους συμμάχους του με σημαία την πίστη και τη διεκδίκηση ενός κράτους με ακραία σκοταδιστικό χαρακτήρα. Οι μετριοπαθείς σουνίτες ανησυχούν και δεν εμπιστεύονται τους αντάρτες με την ακραία τους ρητορική. Οι χριστιανοί και οι αλεβίτες, όπως είναι λογικό, αισθάνονται πιο ασφαλείς με την κυβέρνηση Άσαντ.

Ο αιματηρός εμφύλιος συμπλήρωσε τον Μάρτιο του 2017 έξι χρόνια. Κατακερμάτισε τη χώρα, έσπειρε τον θάνατο και τη διχόνοια και έστειλε εκατομμύρια ανθρώπους εκτός συνόρων μαζί με έναν πολύ μεγάλο αριθμό εσωτερικά εκτοπισμένων. Μέχρι το τέλος του 2015 ο πόλεμος της Συρίας κατάφερε να δημιουργήσει 4,9 εκατομμύρια πρόσφυγες (UNHCR 2016).

Ένας από τους λόγους του μεγάλου προσφυγικού ρεύματος της Συρίας είναι η βιαιότητα της σύγκρουσης και ο υψηλός κίνδυνος για τον άμαχο πληθυσμό. Καθώς ο πόλεμος διεξαγόταν επί πέντε χρόνια μέσα στις μεγάλες πόλεις της χώρας, οι απώλειες και οι κίνδυνοι ήταν πολύ μεγαλύτεροι. Ένας ακόμα λόγος είναι ότι μεγάλη μερίδα του πληθυσμού δεν ήταν με το καθεστώς, δεν ήταν όμως ούτε με τους αντάρτες.

Ένας τριαντάχρονος Σύριος που συναντήσαμε στη Λέσβο, ο Οσάμα, μας έλεγε ότι είχε καταταγεί στον κυβερνητικό στρατό πολύ πριν τον πόλεμο, όχι γιατί υποστήριζε τον Άσαντ αλλά γιατί ήθελε μια δουλειά για να μπορέσει να ζήσει. Με το ξέσπασμα του πολέμου, φυλακίζεται και βασανίζεται από το καθεστώς μετά από κάποιες ψευδείς αναφορές εις βάρος του. Καταφέρνει να φύγει από το νοσοκομείο όπου νοσηλεύεται μετά τα βασανιστήρια που υπέστη. Στην πορεία αιχμαλωτίζεται από δουλέμπορους, κοντά στο Ιντλίμπ, και καταλήγει να περάσει τρία χρόνια στα χέρια ανταρτών του «Ελεύθερου Συριακού Στρατού» και της «Τζάμπχατ Αλ Νούσρα» μέχρι να καταφέρει να αποδράσει στην Τουρκία (Συνέντευξη: Οσάμα 2017).

Μαρτυρίες προσφύγων περιγράφουν τη βιαιότητα όλων των πλευρών, και την απροθυμία τους να διαλέξουν πλευρά.

«Έπρεπε όλοι να πάρουμε το μέρος κάποιου. Αλλά αν ήσουν κατά των ανταρτών θα σε σκότωναν, αν ήσουν κατά του στρατού πάλι θα έχανες τη ζωή σου».

(Γιατροί Χωρίς Σύνορα 2016)

2.4. Καταυλισμοί – και κηπουροί

Περιμέναμε, ελπίζαμε, περιμέναμε, υπολογίζαμε, περιμέναμε, αμφιβάλλαμε, περιμέναμε, αισθανόμασταν αβοήθητοι, περιμέναμε, βρίσκαμε άλλους τρόπους, ενώ περιμέναμε, περιμέναμε, περιμέναμε, και αναρωτιόμασταν: Θα συναντήσει ποτέ ο οικοδεσπότης τον επισκέπτη – θα υπάρξει φιλοξενία;

(Campus in Camps 2017)

Ο προσφυγικός καταυλισμός είναι ένας τόπος μωδιάσματος, εξόδου από την κανονική ζωή για άγνωστο χρονικό διάστημα, ένας τόπος αναμονής χωρίς ελπίδα. Οι άνθρωποι υποφέρουν από το άγχος, την αβεβαιότητα, αυτή την αίσθηση του κενού χρόνου, της αέναης κίνησης χωρίς σκοπό, τη στασιμότητα. Η ακινησία, η αναμονή και η αβεβαιότητα είναι τα βασικά χαρακτηριστικά των πληθυσμών που διαμένουν σε προσφυγικούς καταυλισμούς.

Οι προσφυγικοί καταυλισμοί αποτελούν υλική έκφραση της προσωρινής αρχιτεκτονικής. Συνήθως απαρτίζονται από σκηνές και καταλύματα, που μπορούν να στηθούν γρήγορα και εύκολα, για να αντιμετωπιστούν επείγουσες ανάγκες. Κανονικά είναι μορφές παρέμβασης στον χώρο που δεν προορίζονται να διαρκέσουν επί μακρόν. Το πού θα δημιουργηθεί ένας καταυλισμός και για πόσο καιρό θα διατηρηθεί, δεν αποφασίζεται με αποκλειστικά ανθρωπιστικά κριτήρια, με κριτήρια αναγκών. Είναι μια πολιτική απόφαση, που υπαγορεύεται από ευρύτερες σκοπιμότητες και σχεδιασμούς. (Petti 2013)

Ο σχεδιασμός των καταυλισμών στην Ελλάδα είχε ως κεντρική κατεύθυνση να μοιραστεί ο προσφυγικός πληθυσμός σε μικρές δομές σε όλη τη χώρα, να κρατηθούν οι άνθρωποι μακριά από τον αστικό ιστό, μακριά από τις πόλεις ή σε σχετικά απομονωμένες ζώνες εντός των πόλεων (Ελληνικό, Ελαιώνας).

Η Ελένη Κοτσώνη, Υπεύθυνη Ψυχικής Υγείας στα προγράμματα των Γιατρών Χωρίς Σύνορα στην Ελλάδα, μίλησε για αυτό το θέμα στην ημερίδα «Migration: Cities (Im)migration and Arrival Cities» που οργανώθηκε από τη Μάρλεν Μούλιου σε συνεργασία με τη Διεθνή Επιτροπή για τις Συλλογές και Δράσεις των Μουσείων Πόλεων στην Αθήνα τον Φεβρουάριο του 2017.

Σε σημείωμά της στο περιοδικό «Χωρίς Σύνορα», η Κοτσώνη επανέλαβε μέρος της παρουσιάσής της στην ημερίδα στην οποία περιέγραψε τη συνθήκη της διαμονής στους καταυλισμούς και την αποκοπή των δομών αυτών από τον κοινωνικό ιστό, ακόμα και όταν βρίσκονται μέσα στο αστικό περιβάλλον.

«Ο καταυλισμός προσφύγων στο Ελληνικό ήταν για μένα κάτι σαν μία αόρατη φούσκα. Είναι πολύ κοντά στο σπίτι μου και πριν αρχίσω να δουλεύω με τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα περνούσα σχεδόν καθημερινά απ' έξω. Είχα ακούσει ότι μέσα σε αυτή την έκταση ζούσαν πρόσφυγες αλλά δεν ήμουν σε θέση να φανταστώ τι γινόταν ακριβώς: τον αριθμό των ανθρώπων, τις συνθήκες διαβίωσης, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν καθημερινά, τα πρόσωπα, τα παιδιά, τις οικογένειες. Ενώ ζούσαν τόσο κοντά μου ήταν σαν να μην υπάρχουν».

(Κοτσώνη 2016)

Η απομάκρυνση των δομών φιλοξενίας από την κοινωνική ζωή είναι η μία όψη αυτού που συμβαίνει με τους καταυλισμούς. Δεν γνωρίζουμε και δεν συναντάμε αυτούς τους ανθρώπους παρά μόνο με τη μεσολάβηση των Μέσων ενημέρωσης ή κάποιων μεμονωμένων πρωτοβουλιών αλληλεγγύης. Γνωρίζουμε τους πρόσφυγες ως απρόσωπα υποκείμενα, ως μια κατηγορία του δημοσιογραφικού λόγου, αθροίζοντας ανθρώπους με ξεχωριστές ιστορίες και ιδιότητες πίσω από μία λέξη που αντικαθιστά τα όποια στοιχεία ταυτότητας:

Μιλάμε για «πρόσφυγες» χωρίς καν να προσδιορίσουμε το φύλο αυτών των ανθρώπων, χωρίς να γνωρίζουμε το όνομά τους, το επάγγελμά τους, αν έχουν οικογένεια ή όχι, πόσο χρονών είναι, ποια είναι εν τέλει η δική τους προσωπική ιστορία. Τους αντιμετωπίζουμε ως ένα, λέμε «πρόσφυγες» και γίνονται μία μάζα αδιαφοροποίητη. Τα πρόσωπα χάνονται, οι προσωπικές ιστορίες και τα αιτήματα παύουν να υπάρχουν. Κι έτσι εύκολα τους κρατάμε σε απόσταση «ασφαλείας» από τη δική μας καθημερινότητα και πραγματικότητα.

Και μετά είσαι εκεί, στο Ελληνικό ή κάπου αλλού, και κάθε μέρα γνωρίζεις κάποιον άνθρωπο, ακούς μία ιστορία, σε συγκινεί ο αγώνας κάποιου για το παιδί του, την οικογένειά του, τη ζωή του. Συναισθάνεσαι τις δυσκολίες και τον πόνο τους, δένεσαι μαζί τους και αρχίζεις και εσύ ο ίδιος να νιώθεις την ανασφάλεια τους. Την αγωνία για το μέλλον αυτής της γυναίκας, αυτού του άντρα, αυτού του παιδιού. Βλέπεις πλέον πρόσωπα συγκεκριμένα, ιστορίες με ένα παρελθόν, ένα παρόν και εύχεσαι για ένα μέλλον. Βλέπεις πλέον τον Φαρούκ, τη Ντίμα, τη Γουάφα.

(Κοτσώνη 2016)

Στην ημερίδα «Migration: Cities (Im)migration and Arrival Cities» θίχτηκε με πολλούς τρόπους το πρόβλημα της απομόνωσης των προσφύγων. Από πολλούς ομιλητές φωτίστηκαν οι σχέσεις και οι δομές που επιτρέπουν ή αποτρέπουν μια καλύτερη επικοινωνία, και μέσα από πλούσια συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων αναδείχθηκαν τρόποι προσέγγισης της περιοχής της πολιτιστικής κληρονομιάς και της ζωντανής παρουσίας των προσφύγων.

«Δεν είμαστε χτίστες αλλά κηπουροί» τόνισε ο Π. Πολυχρόνης, που σφράγισε με την ομιλία του τις εργασίες της ημερίδας. Ο χτίστης έχει πολλά πράγματα τακτοποιημένα. Στην περίπτωση του τα πράγματα συμβαίνουν και τελειώνουν. Στην περίπτωση του κηπουρού, υπάρχουν πιο ανοικτές καταστάσεις, κίνδυνοι, μια ζωντανή διαδικασία από την οποία μαθαίνουμε ασταμάτητα. Στο πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν τα μουσεία όταν εργάζονται με πρόσφυγες και μετανάστες ταιριάζει πιο πολύ το σχήμα του κηπουρού. Τα μουσεία μπορούν να δημιουργήσουν χώρο για τις αφηγήσεις των προσφύγων, για νέες διασυνδέσεις κοινοτήτων. Μπορούν να θεωρηθούν χώροι ελευθερίας, καινοτομίας και αλλαγής (Mouliou et al 2017: 46).

Στο σύντομο μανιφέστο που συντάχθηκε στα πλαίσια του εργαστηρίουστην ημερίδα Migration: Cities αναγράφηκε:

«Επαγγελματίες της πολιτιστικής κληρονομιάς, ΕΝΩΘΕΙΤΕ για μια βιώσιμη εξέλιξη που θα αποτρέψει την καταστροφή. ΑΝΤΙΣΤΑΘΕΙΤΕ συγκεντρώνοντας πρωτότυπες ιστορίες από τον καθένα. ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΣΤΕ τον κήπο της ανθρωπότητας».

(Ibid)

Στις προτάσεις για στρατηγικές δράσεων μεταξύ άλλων καταγράφηκαν: η ανάγκη διαρκούς καλλιέργειας δεσμών με τις κοινότητες πάνω σε συγκεκριμένα σχέδια/έργα που θα πραγματοποιούνται από κοινού και όχι γενικόλογα έργα για αυτές ή τη μετανάστευση γενικά και αόριστα, η εξερεύνηση των βιογραφιών των ανθρώπων και όχι μόνο αυτών που έχουν ήδη εγκατασταθεί αλλά και αυτών που φθάνουν στις πόλεις αυτή τη στιγμή, η ενεργή αναζήτηση των κοινοτήτων καθώς οι πρόσφυγες και μετανάστες δεν έρχονται αυθόρμητα στο μουσείο, η ανάμιξη σε διαδικασία συλλογής ιστοριών, υλικών από διαμαρτυρίες, ακτιβιστικές ενέργειες, κλπ., η αναζήτηση στρατηγικών για την ενεργοποίηση ακροατηρίων που μπορεί να έχουν αντίσταση ή φόβο ή διαφορετικές απόψεις για το θέμα της μετανάστευσης. (Ibid)

2.4. Διαφορετικές φωνές

Από τις ιστορίες που διηγούνται οι πρόσφυγες σε δημοσιογράφους και ερευνητές προκύπτουν βιογραφίες, διαφορετικές εμπειρίες μιας χώρας που βγαίνει από την ειρήνη και μπαίνει σε πόλεμο. Ακόμα και σε ένα πολύ μικρό δείγμα ανθρώπων είναι ορατό πόσο διαφέρουν οι εμπειρίες της φυγής, η εικόνα για τη χώρα προέλευσης και η αφήγηση για το παρελθόν στη χώρα αυτή. Σε αυτά τα τρία κύρια πεδία θα μετρηθεί ποιοτικά η επιτυχία της προτεινόμενης εφαρμογής και εκεί επίσης θα κριθεί η δυσκολία της εργασίας της ομάδας των επιμελητών. Τι είδους αφήγηση θα επικρατήσει; Θα τηρηθεί ισορροπία μεταξύ των ειδών; Πώς θα επιλεγούν και πώς θα παρουσιαστούν οι διαφορετικές φωνές, οι διαφορετικές αφηγήσεις;

Οι πρόσφυγες από τη Συρία φαίνεται να αισθάνονται ακόμα ότι η κοινή γνώμη δεν ενδιαφέρεται για τις ζωές τους και ότι η αξία που έχει η ζωή και ο θάνατός τους είναι υποδεέστερη σε σχέση με αυτή του τοπικού πληθυσμού. Συχνά πιστεύουν ότι η κατάστασή τους δεν απασχολεί τον κόσμο, ότι οι φριχτές εμπειρίες τους κατά τη διάρκεια της συριακής πολεμικής σύρραξης δεν έχουν αξιολογηθεί ως αρκετά σημαντικές. «Δεν έχει δει ο κόσμος τι γινόταν στη χώρα μας;» (Wall et al 2015).

Ωστόσο, θέλουν να μιλήσουν. Μπορεί να αρνηθούν να φωτογραφηθούν, κυρίως οι γυναίκες, μόνες τους, αλλά δεν υπάρχει περίπτωση να αρνηθούν να πουν την ιστορία τους εφόσον νιώθουν ότι κάποιος ρωτάει από πραγματικό ενδιαφέρον ή πιστεύοντας ότι η δημοσίευση της ιστορίας τους μπορεί να τους βοηθήσει. Ίσως αισθάνονται ότι μιλώντας σε έναν κάτοικο της χώρας που έχει πρόσβαση στον δημόσιο λόγο, αυξάνουν τις πιθανότητες να βελτιώσουν τη θέση τους, και σίγουρα αισθάνονται την ανάγκη να επικοινωνήσουν, να νιώσουν ξανά ακούγοντας οι ίδιοι την ιστορία τους ότι δεν είναι απρόσωπα αντικείμενα στατιστικής, ότι έχουν βιογραφικό και ταυτότητα.

«Οι άνθρωποι έχουν πάρα πολύ μεγάλη ανάγκη να πουν την ιστορία τους. Λίγοι δεν θα ήθελαν να μιλήσουν».

(Συνέντευξη: Σιδέρη 2017)

Κατά τις επισκέψεις που πραγματοποιήσαμε σε καταυλισμούς δεν υπήρξε περίπτωση να συναντήσουμε κάποιον πρόσφυγα και να μην δεχτεί να μας μιλήσει, να μην θελήσει να πει την ιστορία του. Οι πρόσφυγες είναι ανοιχτοί σε δημοσιογράφους, ερευνητές, ψυχολόγους και γιατρούς ανθρωπιστικών οργανώσεων, σε εθελοντές και αλληλέγγυους. Μπροστά σε κάμερα, σε μικρόφωνο ή ψηφιακό μαγνητόφωνο και ακόμα πιο ελεύθερα απλώς κουβεντιάζοντας. Οι γυναίκες δεν στέκονται εύκολα μόνες τους μπροστά στον φακό. Οι άντρες είναι πιο άνετοι στο να φωτογραφηθούν ή να μιλήσουν μπροστά στην κάμερα.

Στον Τύπο και στις σελίδες των ανθρωπιστικών οργανώσεων δημοσιεύτηκαν πολλές ακόμα παρόμοιες ιστορίες. Εκείνη την περίοδο δύο ήταν τα μοτίβα που κυριαρχούσαν για τα οποία υπήρχε ενδιαφέρον και μεγάλη ανταπόκριση από την κοινή γνώμη. Πρώτον, η περιγραφή του πολέμου και των βιαιοτήτων που έζησαν αυτοί οι άνθρωποι και οι οποίες τους οδήγησαν να αναζητήσουν δρόμο διαφυγής. Δεύτερον, το ίδιο το ταξίδι. Την περίοδο 2013-2015 κυριάρχησαν ιστορίες και δημοσιεύματα που επικεντρώνονταν στη φυγή: στην εμπειρία από τον πόλεμο στη χώρα τους και στους λόγους που τους οδήγησαν στη φυγή.

Η παρακάτω μαρτυρία, μιας 23χρονης γυναίκας από τη Συρία που έφτασε στη Λέσβο το 2013, δόθηκε στη δημοσιότητα από τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα:

«Ήρθαν στην πόλη μας άνθρωποι κυνηγημένοι, μόνο με τα ρούχα τους και τίποτε άλλο. Κοιμόντουσαν στα σχολεία και εμείς τους βοηθήσαμε. Έπρεπε όλοι να πάρουμε το μέρος κάποιου. Αλλά αν ήσουν κατά των ανταρτών θα σε σκότωναν, αν ήσουν κατά του στρατού πάλι θα έχανες τη ζωή σου. Όταν μια μέρα μάθαμε ότι κάποιος απήγαγαν ένα παιδί, αποφασίσαμε να φύγουμε. Το τελευταίο πράγμα που θέλαμε ήταν να φύγουμε. Η ζωή μας ήταν πολύ καλή πριν. Αλλά τώρα είχαμε πολλά προβλήματα, δεν υπήρχαν πια τρόφιμα στην πόλη, καθόλου ψωμί, καθόλου ηλεκτρισμός, καθόλου υγραέριο. Οι τιμές ανέβαιναν συνεχώς. Και οι βόμβες πλησίαζαν στο σπίτι μας. Φύγαμε λοιπόν γιατί φοβόμασταν πολύ».

(Γιατροί Χωρίς Σύνορα 2013)

Στην εκτενή αφήγηση που ακολουθεί περιγράφεται το ταξίδι από τη Συρία στην Τουρκία και στη συνέχεια στην Ελλάδα και ο σκοπός να φτάσει στη Σουηδία.

Η μαρτυρία της Ραουάν, μιας νεαρής γυναίκας από τη Δαμασκό, από εύπορη οικογένεια που βρέθηκε στο στόχαστρο εξτρεμιστικών ένοπλων ομάδων λόγω του θρησκειώματος και του τρόπου ζωής της:

«Αυτό που ζούμε είναι μια εξέγερση κατευθυνόμενη από τη θρησκεία που μας έφερε μόνο τρομοκράτες και το Ισλαμικό Κράτος. Δεν έχεις δικαίωμα να έχεις άλλη πίστη ούτε βέβαια άλλη γνώμη παρά μόνο αν συμφωνείς μαζί τους, αλλιώς μπαίνεις σε μαύρη λίστα και σε σκοτώνουν. Αυτό δεν είναι ελευθερία. Πριν κανείς δεν σε ρωτούσε τη θρησκεία σου. Τώρα όλοι ρωτούν «είσαι Μουσουλμάνο ή Χριστιανή; Σουνίτισσα ή Σιιτίζα; Και από την απάντηση μπορεί να εξαρτηθεί η ζωή σου.

»Με παρενοχλούσαν συνέχεια επειδή είμαι Αλεβίτισσα, δεν φοράω μαντίλα, βάζομαι και δεν φοβόμουν να εκφράζω την αντίθεσή μου στη μισαλλοδοξία τους. Μένουμε στα περίχωρα της Δαμασκού και ήμασταν περικυκλωμένοι από τους αντάρτες. Από την Ντούμα άρχισαν να επιτίθενται προς την πλευρά μας, το σπίτι μας χτυπήθηκε, ευτυχώς δεν καταστράφηκε ολοσχερώς. Γάζωσαν με σφαίρες έναν θείο μου και τα τρία του παιδιά. Η γυναίκα του σώθηκε γιατί το μωρό τους, που κρατούσε αγκαλιά, λειτούργησε σαν ασπίδα. Το βρέφος της έσωσε τη ζωή αλλά εκείνη έχασε τα λογικά της. Δεν υπάρχει πια έλεος στην πατρίδα μας. Και σαν να μην έφταναν αυτά, οι εξτρεμιστές είχαν αναρτήσει στα κοινωνικά τους δίκτυα φωτογραφίες μου από τον λογαριασμό μου στο Facebook, κάποιες με τον αρραβωνιαστικό μου να πίνουμε ένα ποτό και να φοράω μίνι. Με αποκαλούσαν “πόρνη Αλεβίτισσα”, καλούσαν τους φανατικούς να με σκοτώσουν αφού πρώτα με βιάσουν».

(TVXS 2015)

Από τις τρεις αυτές ενδεικτικές μαρτυρίες, που περιγράφουν κυρίως βάσανα και τον αγώνα των ανθρώπων να ξεφύγουν απ' τον θάνατο, θέλουμε να κρατήσουμε τη φευγαλέα εικόνα ενός παρελθόντος, μιας ειρηνικής περιόδου στη Συρία κατά τη διάρκεια της οποίας

«η ζωή μας ήταν πολύ καλή»

«κανείς δεν σε ρωτούσε ποια είναι η θρησκεία σου»

«υπήρχε ανθρωπιά»

Ο Σάαντ ήρθε από τη Συρία στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 2016. Σήμερα εργάζεται ως πολιτισμικός διαμεσολαβητής με τους Γιατρούς Χωρίς Σύννορα στη Λέσβο. Στη σύντομη συνομιλία μας, δίνει μια περιγραφή της ζωής στη Συρία πριν τον πόλεμο με πολύ φωτεινά χρώματα:

«Η Συρία ήταν παράδεισος. Αν δεν ήταν ο πόλεμος, δεν υπήρχε κανένας λόγος να φύγουμε να έρθουμε στην Ευρώπη. Δεν μας άρεσε η ζωή στην Ευρώπη. Μεγαλώσαμε αλλιώς. Θέλαμε να ζήσουμε όπως είχαμε μάθει στη χώρα μας. Η ζωή ήταν απλή στη Συρία, ήταν καλή για όλους τους Σύριους. Δεν υπήρχε φτώχεια. Μπορούσες να ζήσεις με όσα χρήματα και αν έβγαζες. Δεν ήταν τα λεφτά το θέμα, ένιωθες καλά. Μερικές φορές στην ίδια σου τη χώρα αισθάνεσαι ξένος. Στη Συρία δεν ένιωθες ξένος, υπήρχαν πόρτες ανοιχτές για ό,τι χρειαζόσουν. Δεν σε ένοιαζε αν περπατούσες στο δρόμο και δεν είχες λεφτά στην τσέπη σου. Ήταν οι άνθρωποι αλλιώς. Νομίζω ότι οι άνθρωποι στην Ελλάδα μοιάζουν με εμάς τους Σύριους. Νιώθω πολύ καλά εδώ».

(Συνέντευξη: Σάαντ 2017)

Οι άνθρωποι με τους οποίους μιλήσαμε στους καταυλισμούς και οι άνθρωποι που δίνουν τις μαρτυρίες τους στις οργανώσεις και στον Τύπο δεν θα περιέγραφαν με τον ίδιο τρόπο τη ζωή τους πριν τον πόλεμο. Ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, έχουν διαφορετικές εμπειρίες, διαφορετικό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

Ο Οσάμα, ένας τριαντάχρονος πρόσφυγας από τη Συρία, (Συνέντευξη 3) τον οποίο συναντήσαμε στην κλινική των Γιατρών Χωρίς Σύννορα στη Λέσβο, δίνει μια μαρτυρία στην οποία περιγράφει τα βασανιστήρια που υπέστη από το καθεστώς και τον τρίχρονο εγκλεισμό του στη συνέχεια από ένοπλες ισλαμικές ομάδες της αντιπολίτευσης στα χέρια των οποίων έπεσε μετά από απαγωγή του από δουλέμπορους.

Ο Οσάμα κατάφερε να δραπετεύσει στην Τουρκία με κινηματογραφικό τρόπο. «Γλύτωσα απ' το θάνατο εκατομμύρια φορές» λέει. Και δεν επικοινωνήσε με τους δικούς τους παρά μόνο όταν έφτασε στην Ελλάδα. «Το είχα στο μυαλό μου όταν φτάσω στην Ελλάδα να επικοινωνήσω με τους δικούς μου. Έψαξα τον αδερφό μου στο Facebook» αναφέρει χαρακτηριστικά. Οι δικοί του είχαν να μάθουν νέα του 3-4 χρόνια και δεν το πίστευαν πως είναι ζωντανός.

Ο Οσάμα έζησε μια δύσκολη ζωή, όπως λέει. Πήγε να δουλέψει στο στρατό πολύ πριν τον πόλεμο για να επιβιώσει αυτός και η οικογένειά του. Οι αναμνήσεις του από τη Συρία δεν είναι καθόλου ευχάριστες. Είναι ένας πολύ επιβαρυσμένος άνθρωπος, σε πολύ κακή ψυχολογική κατάσταση, του οποίου η ταλαιπωρία δεν έχει τελειωμό, καθώς είναι εγκλωβισμένος στο νησί της Λέσβου μετά τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας. «Αν γυρίσω στην Τουρκία ή στη Συρία θα πεθάνω, το ξέρω» λέει.

Οι Κούρδοι της Συρίας αφηγούνται ιστορίες διαφυγής από περιοχές που περνούσαν στον έλεγχο των μαχητών του Ισλαμικού Κράτους.

«Τον Μάρτιο του 2013 φύγαμε από τη Συρία, πήγαμε στο Κουρδιστάν του Ιράκ. Αναγκαστήκαμε να φύγουμε και από εκεί γιατί έφτασε κι εκεί το Daesh. Ένα μήνα στην Τουρκία και μετά κατάφεραν να βρουν διακινητές. Τον Σεπτέμβριο του 2016 φτάσαμε στη Χίο. Μπήκαμε σε μια μικρή βάρκα, πληρώσαμε 700 ευρώ το άτομο».

(Συνέντευξη: Χουσεΐν και Ιμπραήμ 2017)

Ο Κάραμ ήταν γιατρός στη Συρία. Εργάστηκε σε νοσοκομείο σε περιοχή που ελεγχόταν από ένοπλες ομάδες Κούρδων και εγκατέλειψε τη Συρία όταν δεν μπορούσε να συνυπάρξει πια μαζί τους.

«Η καταγωγή μου είναι από την Ντερ Εζόρ, ζούσα στη Δαμασκό. Σπούδασα Ιατρική στη Δαμασκό, και πήγα στην Αλ Χάσακε για να κάνω το αγροτικό μου, δεν είχα πάει στρατό λόγω σπουδών. Φοβήθηκα πολύ, ο πόλεμος είχε φτάσει στη γειτονιά μου. Αναγκάστηκα να πουλήσω το αυτοκίνητό μου και να φύγω. Δεν ήθελα να πάω στο στρατό, ήταν σίγουρο ότι θα σκοτωνόμουν. Δεύτερον, το μέρος όπου έκανα τη θητεία μου, πέρασε στον έλεγχο

Κούρδων ανταρτών. Η συμπεριφορά τους στο νοσοκομείο δεν ήταν καλή. Έμπαιναν μέσα με το τσιγάρο, έμπαιναν μέσα στα χειρουργεία. Ο γιατρός του οποίου ήμουν βοηθός, τους έκανε παρατήρηση και αυτοί τον οδήγησαν στη φυλακή. Αυτός ήταν ο δεύτερος λόγος που με έκανε να φύγω. Πήρα την απόφαση να φύγω από τη Συρία. Έφυγα το 2015 με την ελπίδα ότι μπορώ να συνεχίσω τις σπουδές μου. Ήθελα να ζήσω σαν άνθρωπος.

(Συνέντευξη: Κάραμ 2017)

«Ήρθαμε στην Ευρώπη γιατί υπάρχει ανθρωπιά. Σε εμάς δεν υπάρχει. Παλιά υπήρχε ένα δείγμα. Με τον πόλεμο εξαφανίστηκε» λέει ο Οσάμα (Συνέντευξη 3). Η εικόνα που έχει ο ίδιος για τη χώρα του προκύπτει από τη γλαφυρή του αφήγηση: «Στη Συρία μπορείς να κάνεις τη δουλειά σου δωροδοκώντας. Αν έχεις λεφτά, είσαι σημαντικός. Αν δεν έχεις λεφτά, είσαι άχρηστος». Αν δινόταν η δυνατότητα σε έναν άνθρωπο τόσο καταπονημένο όσο ο Οσάμα να καταθέσει την ιστορία του από τη Συρία, δεν θα ακούγαμε σε καμία περίπτωση μια ευχάριστη αφήγηση ζωγραφισμένη με χρώματα νοσταλγίας.

Ανάλογα με τον τόπο καταγωγής, την κοινωνική θέση, το πολιτιστικό πλαίσιο, αλλά και τον παράγοντα τύχη, κυρίως σε ό,τι αφορά στην εμπειρία του ταξιδιού, οι άνθρωποι μπορούν να δίνουν πολύ διαφορετικές ερμηνείες και μαρτυρίες για τη φυγή από τη Συρία, για την εικόνα της χώρας κατά τη διάρκεια του πολέμου και αφηγήσεις από το παρελθόν. Στον παρακάτω πίνακα αναφέρουμε ενδεικτικά τρία παραδείγματα τριών διαφορετικών υποκειμένων. Επιλέχθηκαν τρία υποκείμενα που διαφοροποιούνται από άποψη μορφωτικού επιπέδου (ένας γιατρός, ένας εθελοντής στο στρατό, και ένας οδηγός νταλίκας) και πολιτιστικών καταβολών (ένας κάτοικος της πρωτεύουσας, ένας κάτοικος μιας μικρής πόλης, ένας Κούρδος από απομακρυσμένη περιοχή).

Ενδεικτικός πίνακας εμπειριών

	Εμπειρία της φυγής	Εικόνα για τη Συρία	Αφήγηση για παρελθόν
Οσάμα (εθελοντής στο στρατό)	Φοβερά δύσκολη. «Εζησα από θαύμα». Όταν έφτασα στην Ελλάδα ήταν σαν να πέρασα από την κόλαση στον παράδεισο.	«Ήταν δύσκολα. Δεν υπάρχει ανθρωπιά».	Αγώνας για την επιβίωση και φτώχεια.
Κάραμ (γιατρός)	Δύσκολη. Περιπέτεια στην Ελλάδα. Κράτηση σε απάνθρωπες συνθήκες.	Ουδέτερη.	Το ξεκίνημα μιας ζωής που διακόπηκε από τον πόλεμο.
Χουσεΐν (οδηγός νταλίκας)	Σχετικά εύκολη αλλά με προβλήματα στο hotspot στη Χίο. «Η χειρότερη εμπειρία μας ήταν στη Χίο».	«Ήταν παράδεισος. Ζούσαμε καλά».	Ευτυχισμένες μέρες και οικογενειακές στιγμές.

2.5. Επίλογος

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάσαμε τη συνθήκη της κινητικότητας, και εστίασαμε στην πιο ακραία της μορφή που επικρατεί σήμερα στον κόσμο με την κίνηση των προσφυγικών πληθυσμών, που διαφεύγουν από τη βία, μετακινούνται μέσα στη βία, και πολλοί από αυτούς εγκλωβίζονται στη βία. Στη διαδρομή αυτή, η κινητικότητα ολοκληρώνεται με την άρνησή της, στη συνθήκη της συγκέντρωσης ανθρώπων σε καταυλισμούς.

Καθώς στον καταυλισμό συντελείται η απομόνωση και η αποσύνθεση της προσωπικότητας των ανθρώπων, στον αντίποδα μιας παρέμβασης που θα ήθελε να ενδυναμώσει τον άνθρωπο και την παρουσία του στον χώρο, διαγράφονται τα αιτήματα της κατανόησης, της επικοινωνίας και της αποκάλυψης των κρυμμένων προσώπων.

Από την πολύ ενδιαφέρουσα συνάντηση επαγγελματιών των μουσείων και επιστημόνων που παρεμβαίνουν στο πεδίο υποστηρίζοντας πρόσφυγες στα πλαίσια της ημερίδας «Migration: Cities (Im)migration and Arrival Cities» που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, κρατάμε την κατεύθυνση που σχηματίστηκε μέσα από την ανταλλαγή απόψεων να δοθεί προτεραιότητα στη συγκέντρωση ιστοριών, στην προσωποποίηση των προσφύγων.

Αναφερθήκαμε στη συνέχεια στην κατάσταση των προσφύγων που διαμένουν σε καταυλισμούς, στην προθυμία των ανθρώπων να μιλήσουν, να μοιραστούν τις ιστορίες τους, και προσπαθήσαμε να καταγράψουμε και να ομαδοποιήσουμε τις διαφορετικές εμπειρίες και διαθέσεις που προκύπτουν μέσα από ιστορίες που μοιράστηκαν με ανθρώπους των οργανώσεων.

Είδαμε σε ένα πολύ μικρό δείγμα ανθρώπων πόσο διαφέρουν οι εμπειρίες της φυγής, η εικόνα για τη χώρα προέλευσης και η αφήγηση για το παρελθόν στη χώρα αυτή. Οι ιστορίες των προσφύγων της Συρίας διαφέρουν αλλά και διασταυρώνονται μεταξύ τους.

3. Νέες τεχνολογίες, νέα υποκείμενα

3.1. Νέα φαινόμενα

Με την εισαγωγή της νέας τεχνολογίας – κυρίως του διαδικτύου και του κινητού τηλεφώνου – στη ζωή της πλειοψηφίας των κατοίκων του πλανήτη, σχετίζονται τα παρακάτω νέα, δυναμικά φαινόμενα που παράγουν συνέπειες για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση εκθέσεων και συλλογών στο νέο περιβάλλον.

- Ο χρόνος που περνάμε στο διαδίκτυο και αυτά που μπορούμε να κάνουμε πλέον από μια πολύ μικρή συσκευή που μπορούμε να έχουμε συνέχεια μαζί μας.
- Η κινητικότητα και η ρευστότητα στις σχέσεις, στην παρουσία μας στον χώρο και στο χρόνο.
- Η πολιτισμική εγγύτητα των πληθυσμών που μετακινούνται από τις εμπόλεμες ζώνες προς τον δυτικό κόσμο, παρά τις υπαρκτές πολιτιστικές διαφορές.
- Οι νέες δυνατότητες δικτύωσης, καταγραφής, μοιράσματος της πληροφορίας και εκδημοκρατισμού της αφήγησης.

Ένα νέο είδος ανθρώπου έρχεται στη ζωή μαζί με τις τεχνολογίες και τα μέσα της ψηφιακής εποχής. Αυτός ο άνθρωπος ζει σε ένα εκτενές παρόν που αντικαθιστά και ενσωματώνει σε μεγάλο βαθμό το μέλλον. Το μέλλον γίνεται αβέβαιο και μικραίνει στα μάτια του. Το διευρυμένο *τώρα* είναι ο χώρος και ο χρόνος του με τις άπειρες επιλογές κατανάλωσης και πρόσβασης σε προϊόντα, πληροφορίες και εμπειρίες 24 ώρες το 24ωρο (Urry 2000).

Αν και ο ψηφιακός χώρος αναδύθηκε δευτερευόντως ως μέσο επικοινωνίας, καθώς η βασική του λειτουργία είναι αυτή ενός χώρου συναλλαγών, επιχειρηματικής δραστηριότητας και συσσώρευσης κεφαλαίου, η κοινωνία των πολιτών στις διάφορες εκφάνσεις της διατηρεί δυναμική παρουσία στον κυβερνοχώρο. Το πλήθος των ομαδοποιήσεων και των πολιτιστικών τάσεων που αναπτύσσονται και συντάσσονται στον χώρο του διαδικτύου, δίνουν στον χώρο αυτό μια σημαντική πολιτική και κοινωνική δυναμική.

Κινήματα σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, την κλιματική αλλαγή και την προστασία του περιβάλλοντος, κινήσεις και διεκδικήσεις της εργατικής τάξης σε όλο τον κόσμο, βρίσκουν νέο έδαφος. Το διαδίκτυο ευνοεί σε μεγάλο βαθμό και αποδεικνύεται ένα πολύ ισχυρό μέσο για τους μη

προνομιούχους, να επικοινωνήσουν, να υποστηρίξουν σκοπούς και κινήσεις, να διαμορφώσουν ταυτότητα και συνείδηση γύρω από τοπικά και διεθνή ζητήματα.

Σε μια εποχή που αναδύονται υποθέσεις που ξεπερνούν τα σύνορα και τις τοπικές κοινωνίες, όπως η απειλή της τρομοκρατίας, ο πόλεμος, η κλιματική αλλαγή, τα δικαιώματα των γυναικών, της ΛΟΑΤ κοινότητας, έχει πολύ μεγάλη σημασία η δυνατότητα συντονισμένης επικοινωνίας και παρέμβασης των ανθρώπων που αγωνιούν και αγωνίζονται για αυτά τα ζητήματα υπερβαίνοντας τα όρια των εθνών κρατών και των τοπικών κοινωνιών (Sassen 2002).

Τα νέα εργαλεία της εποχής, τα νέα Μέσα, εκπαιδεύουν και διαμορφώνουν τον χρήστη τους σε έναν πολίτη με πολλαπλές πηγές πληροφόρησης και μεγάλες δυνατότητες επικοινωνίας με τον κόσμο. Τα νέα μέσα κοινωνικοποιούν τμήματα της γνώσης και διευκολύνουν την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από μεγάλο τμήμα των νέων ανθρώπων. Είναι στον πυρήνα των ψηφιακών βιομηχανιών η εκτίναξη της δημιουργικότητας και η αξιοποίησή της.

Όλο και περισσότεροι άνθρωποι γίνονται δημιουργοί περιεχομένου σε καθημερινή βάση στις δημοφιλείς πλατφόρμες και με την εξάσκηση και την αλληλεπίδραση με άλλους χρήστες βελτιώνουν την ικανότητά τους να δημιουργούν ελκυστικό περιεχόμενο είτε μοιράζονται ιστορίες είτε φωτογραφίες και βίντεο. Το διαδίκτυο έρχεται να γεφυρώσει τα παλιά χάσματα της γνώσης, φέρνει πιο κοντά τον ερασιτέχνη στον επαγγελματία, τον άνθρωπο που θέλει να μάθει σε αυτόν που ξέρει. Πρόκειται για μια σημαντική στιγμή στην εξέλιξη του πολιτισμού μας.

Η νέα κουλτούρα της καταγραφής και της συμμετοχής του ψηφιακού στον πραγματικό κόσμο έχει άμεση σχέση με τα σχήματα της επικοινωνίας στον χώρο του μουσείου και ευρύτερα στον χώρο της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι δυνατότητες συγκέντρωσης υλικού, ταξινόμησης, τεκμηρίωσης πολλαπλασιάζονται καθώς οι δυνατότητες του κάθε υποκειμένου στη σχέση επικοινωνίας με τις συλλογές αυξάνονται. Ο χρήστης του Instagram μαθαίνει να ταξινομεί εικόνες που συναντά καθημερινά, παράγει νοήματα, συνειρμούς και επιχειρεί συνδέσεις μέσω των ταξινομήσεων που κάνει, με τη χρήση των hashtags. Στον πραγματικό χώρο του μουσείου κάνει το ίδιο μπροστά σε εικόνες που το μουσείο έχει δημιουργήσει.

Ο Jenkins (2013) σημειώνει ότι η ανάπτυξη της δικτυακής επικοινωνίας, ειδικά όταν ενισχύεται από τις πρακτικές της συμμετοχικής κουλτούρας, μας παρέχει ένα εύρος νέων πόρων και

διευκολύνει παρεμβάσεις για ένα πλήθος ομάδων που δυσκολεύονταν μέχρι τώρα να ακουστούν στη δημόσια σφαίρα. Δεν υπάρχει σήμερα άλλο υποκείμενο τόσο δικτυωμένο και συνάμα προικισμένο με γνώσεις, εμπειρίες και πληροφορίες – και την ίδια στιγμή τόσο μονόπλευρα και επιφανειακά παρουσιασμένο επικοινωνιακά – από τους πρόσφυγες.

Οι νέες τεχνολογίες αφορούν τον πολιτισμό με την έννοια ότι ολοένα και περισσότερο ενσωματώνονται σε μορφές της κοινωνικής ζωής. Δεν συγκεντρώνονται αποκλειστικά σε βιομηχανικά συμπλέγματα, εργοστάσια και στον εργασιακό χώρο εν γένει. Η τεχνολογία συνδέεται με την καθημερινή ζωή, κοινωνικοποιείται. Τα κινητά τηλέφωνα, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και το Διαδίκτυο είναι από τις πιο κοινωνικές μορφές της τεχνολογίας που έχουν ποτέ επινοηθεί (Delanty 2003: 169).

Στους ηλεκτρονικούς χώρους συνάντησης μπορεί να παραχθεί ενότητα χωρίς εγγύτητα, καθώς οι άνθρωποι μπορούν να σκεφτούν τον εαυτό τους ως μέλος μιας εικονικής κοινότητας. Σε αυτή τη σφαίρα δραστηριότητας, οι νομάδες της ψηφιακής εποχής ταξιδεύουν χωρίς να ταξιδεύουν, αλλάζουν τόπο παρουσίας χωρίς να μετακινούνται καθόλου (Urry 2000).

Το κινητό δεν είναι απλώς ένα φορητό τηλέφωνο, στο οποίο μπορεί να σε βρουν οι συνεργάτες, οι φίλοι και η οικογένεια όλο το εικοσιτετράωρο. Έχει συμπυκνώνει, αντικαταστήσει και μετασχηματίσει συγχρόνως το ραδιόφωνο, την εφημερίδα, το βιβλίο, την τηλεόραση, τη φωτογραφική μηχανή και τη βιντεοκάμερα. Είναι σύμβολο κινητικότητας μαζί με τον φορητό υπολογιστή. Και σύμβολο της κυριαρχίας ενός εμπλουτισμένου/επαυξημένου παρόντος.

Το κινητό τηλέφωνο επιτρέπει ένα προσωπικό αρχείο της καθημερινότητας που μπορεί κανείς να επεξεργαστεί και να αποθηκεύσει. Το κινητό είναι ένα φορητό σημειωματάριο, κατάλογος και μια συσκευή αποθήκευσης δεδομένων: φωτογραφικό άλμπουμ, μουσική δισκοθήκη, συρτάρι αποθήκευσης προσωπικών αρχείων και αναμνήσεων. Μπορεί να έχει κανείς μαζί του διαρκώς έγγραφα που άλλοτε θα φύλαγε σε συρτάρια και φακέλους. Η διαφορά του κινητού από τα άλμπουμ φωτογραφιών και τα κουτιά αποθήκευσης εγγράφων του παρελθόντος είναι ότι στο δικό του χώρο αποθήκευσης και διαχείρισης αρχείων η πληροφορία μπορεί να αντιγραφεί, να διαγραφεί ή να κοινοποιηθεί (Goggin 2006).

Γνωρίζουμε από την άμεση εμπειρία, έχει όμως αποτυπωθεί και σε έρευνες, πόσο στενά συνδεόμαστε με το κινητό μας: Το έχουμε συνεχώς μαζί μας, αποτελεί προέκταση του εαυτού μας.

Ακόμα και τη νύχτα, οι περισσότεροι κρατάμε τα κινητά τηλέφωνα κοντά μας, συνήθως δίπλα στο κρεβάτι, και το κινητό είναι μάλλον το τελευταίο αντικείμενο που αγγίζουμε πριν πέσουμε για ύπνο, και το πρώτο πράγμα που κάνουμε το πρωί είναι να ανοίξουμε το κινητό το οποίο επίσης συχνά χρησιμοποιούμε για ξυπνητήρι.

Η έκρηξη της χρήσης του κινητού τηλεφώνου αλλάζει τον τρόπο που επικοινωνούμε, τον τρόπο που διαβάζουμε και τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα. Ο άνθρωπος αυτής της εποχής είναι πιο γρήγορος στις συνδέσεις του και στην αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Συγκρατεί στιγμές της ζωής του, εικόνες που τον εντυπωσιάζουν, τις καταγράφει, τις μεταχειρίζεται σε έναν προσωπικό χώρο που δημιουργούν για αυτόν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και μέσα από αυτόν τον χώρο δημιουργεί μια εικόνα του εαυτού του και ένα πεδίο επικοινωνίας με γνωστούς και αγνώστους.

Όταν βρίσκεται σε κίνηση, όταν ζει μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης ο ίδιος ακριβώς μηχανισμός τον κινεί αλλά με πρώτο κίνητρο την επιβίωση και τη διαφυγή. Τα ρεύματα της φυγής, τα υποκείμενα της φυγής δημιουργούν στρατηγικές επιβίωσης με χρήση της νέας τεχνολογίας και την ίδια στιγμή όμως – ακριβώς την ίδια στιγμή – αποτυπώνουν την εμπειρία και τις στιγμές του ταξιδιού τους όπως ο δυτικός καταναλωτής φωτογραφίζει βιτρίνες ή δρόμους μιας αγαπημένης πόλης.

Γυναίκα φορτίζει το κινητό της σε ειδικά διαμορφωμένη σκηνή των Γιατρών Χωρίς Σύνορα στην Ειδομένη, Ιανουάριος 2016. © Konstantinos Tsakalidis/SOOC. Πηγή: Βάση δεδομένων MSF

3.2. Πρόσφυγες και κινητά τηλέφωνα

Η σχέση των προσφύγων με την τεχνολογία και συγκεκριμένα με τα κινητά τηλέφωνα έχει απασχολήσει την κοινή γνώμη και τα Μέσα ενημέρωσης στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη. (O'Malley 2015) Μερίδα της κοινής γνώμης εξέφραζε απορία μπροστά στην εικόνα των ταλαιπωρημένων ανθρώπων που έφταναν στα νησιά της Ελλάδας με φουσκωτές βάρκες και κρατούσαν στα χέρια τους κινητά τηλέφωνα τελευταίας τεχνολογίας. Ναι, το κινητό ήταν το μόνο αντικείμενο αξίας που είχαν επάνω τους οι περισσότεροι από τους πρόσφυγες που έφταναν στις ακτές των νησιών της Ελλάδας.

Στον αραβικό κόσμο η χρήση του κινητού τηλεφώνου είναι εξαιρετικά διαδεδομένη. Η Συρία, με βάση την κατάταξη της Παγκόσμιας Τράπεζας, με διαθέσιμα στοιχεία μέχρι το 2007, ανήκει στην ομάδα χωρών με χαμηλό-μεσαίο επίπεδο ανάπτυξης. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν χώρες όπως η Ινδία, η Ουκρανία, η Τυνησία, η Βολιβία, η Αίγυπτος. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, το 2007 η Συρία είχε κατά κεφαλήν ΑΕΠ 1.860 δολάρια, ενώ η Αίγυπτος 1.550 δολάρια. Για να υπάρχει μέτρο σύγκρισης, η Ελλάδα, η οποία συγκαταλέγεται στις χώρες υψηλού εισοδήματος, είχε την ίδια χρονιά κατά κεφαλήν ΑΕΠ 26.350 δολάρια. Ωστόσο, στη Συρία, σύμφωνα με τα στοιχεία του World Factbook της CIA, το 2015 εκτιμάται ότι υπήρχαν 81 συνδρομητές κινητής τηλεφωνίας ανά 100 κατοίκους, ενώ στην Αίγυπτο 106 και στη Βρετανία 125. (World Bank 2017. CIA 2017)

Μετά το ξέσπασμα του πολέμου η χρήση των κινητών τηλεφώνων στη Συρία εκτινάχτηκε μαζί με τη χρήση των νέων «κοινωνικών Μέσων». Καθώς το πρόβλημα της ενημέρωσης ήταν πολύ έντονο, πολύ γρήγορα πολλαπλασιάστηκαν οι πηγές των ειδήσεων καθώς χιλιάδες άνθρωποι εντάχθηκαν στον «πόλεμο της επικοινωνίας». Όπως εξηγεί στην αναλυτική της έρευνα για το *Columbia Journalism Review* η δημοσιογράφος Elizabeth Dickinson, κάθε ένοπλη ομάδα οργάνωσε το δικό της δίκτυο ανταποκριτών και τα δικά της κανάλια στα social media. Χώρες όπως η Γαλλία και οι ΗΠΑ έσπευσαν να υποστηρίξουν και να εκπαιδεύσουν στη χρήση των νέων μέσων ακτιβιστές της αντιπολίτευσης. Όπως ήταν λογικό, η χρήση κινητών τηλεφώνων αυξήθηκε ταχύτατα.

«Μια νέα γενιά πολιτών δημοσιογράφων ήρθε στη ζωή, συμβάλλοντας στην εκτίναξη της χρήσης κινητών τηλεφώνων, από το 46% που ήταν το 2011, σχεδόν από ολόκληρο τον πληθυσμό σήμερα».

(Dickinson 2016)

Ήδη λοιπόν στο έδαφος της Συρίας και στο έδαφος της ένοπλης σύρραξης έχουμε αυξημένη χρήση των νέων Μέσων και αναγνώριση της αξίας των κινητών τηλεφώνων ως μέσων πρόσβασης στην πληροφορία. Όπως επιβεβαιώνουν μαρτυρίες προσφύγων, «το κινητό τηλέφωνο έπαιξε τεράστιο ρόλο στην επανάσταση» και «χάρη στο κινητό τηλέφωνο ο κόσμος έμαθε τι συνέβαινε στη Συρία». (Wall et al 2015)

Τα κινητά τηλέφωνα θεωρούνται κάτι παραπάνω από συσκευές με κοινωνικό χαρακτήρα. Αντιμετωπίζονται σαν μέσα πολιτικής οργάνωσης και κινητοποίησης, ικανά να ωθήσουν στην αμφισβήτηση ή στην ανατροπή κυβερνήσεων. Στα σημεία ελέγχου σε συριακό έδαφος, το κινητό είναι το πρώτο πράγμα που εξετάζεται. Έχουν καταγραφεί περιστατικά όπου η λήψη εισερχόμενων κλήσεων από το εξωτερικό αποτέλεσε αιτία σύλληψης. (Ibid)

Η Melissa Wall διδάσκει δημοσιογραφία στο California State University των ΗΠΑ. Έχει ασχοληθεί εκτενώς με τη δημοσιογραφία των πολιτών και τη σχέση των προσφύγων με τα νέα μέσα. Το 2013 και το 2014 πραγματοποίησε επιτόπια έρευνα για τη σχέση των προσφύγων της Συρίας με τα κινητά τηλέφωνα σε καταυλισμούς και σε πόλεις της Ιορδανίας. Σε άρθρο της στην εφημερίδα *Washington Post* παρουσιάζει τα βασικά ευρήματα της έρευνάς της. Όπως τονίζει, το κινητό για τους πρόσφυγες είναι ένα απολύτως απαραίτητο μέσο, τόσο απαραίτητο όσο η καθημερινή τροφή:

«Αυτό που είδα είναι ότι οι πρόσφυγες δεν βλέπουν το κινητό τηλέφωνο ως είδος πολυτελείας, αλλά σαν κάτι αναγκαίο, ανάλογο του φαγητού και του νερού. Και αυτό ίσχυε και για τους πρόσφυγες που ζούσαν στο Ζαατάρι, τον δεύτερο μεγαλύτερο προσφυγικό καταυλισμό στον κόσμο, αλλά και για εκείνους που ζουν σε αστικές περιοχές».

(Wall 2015)

Όπως εξηγεί η Wall, η αναζήτηση πληροφορίας για τους ανθρώπους που έχουν μείνει πίσω στη Συρία είναι μια πολύ βασική ανάγκη των προσφύγων την οποία έρχονται να καλύψουν τα κινητά τηλέφωνα:

«Για παράδειγμα, όταν το Al Jazeera μεταδίδει ότι μια βόμβα έπεσε σε ένα χωριό της Συρίας και σκοτώθηκαν άνθρωποι, οι πρόσφυγες θέλουν να μάθουν ποιο είναι το χωριό και ποιοι έχασαν τη

ζωή τους. Θα μπορούσε να είναι κάποιος από την οικογένειά τους ή ένας φίλος. Ο μόνος τρόπος να βρουν τις λεπτομέρειες σε αυτό το επίπεδο είναι μέσω του κινητού τηλεφώνου».

(Ibid)

Οι πρόσφυγες είναι εξαιρετικά ευάλωτοι απέναντι στην πληροφόρηση που δέχονται. Πληροφορίες ζωτικής σημασίας για τη ζωή και το μέλλον τους που φτάνουν σε αυτούς από διάφορες πηγές πρέπει να ελεγχθούν και να επιβεβαιωθούν.

«Οι πρόσφυγες αναζητούν πληροφορίες μεταξύ τους, και χρησιμοποιούν το κινητό τηλέφωνο για να επαληθεύσουν αυτά που ακούν από τα ειδησεογραφικά μέσα, τις επίσημες αρχές και τις οργανώσεις ή ακόμα και από άλλους πρόσφυγες. Όπως μας είπε ένας πρόσφυγας κρατώντας σφιχτά το κινητό του: “Μόνο αυτό εμπιστεύομαι 100 τα εκατό”».

(Ibid)

3.3. Χρήση κινητών στους καταυλισμούς: Η περίπτωση του Za'atari

Στον προσφυγικό καταυλισμό Ζαατάρι (Za'atari) της Ιορδανίας διαμένουν περίπου 80.000 πρόσφυγες από τη Συρία. Περισσότερο από το 50% του πληθυσμού στον καταυλισμό είναι παιδιά. Σήμερα το Ζαατάρι θεωρείται η τέταρτη μεγαλύτερη πόλη της Ιορδανίας. Πολλοί πρόσφυγες που ζουν εκεί προέρχονται από μικρές πόλεις και χωριά της νότιας Συρίας. Για πρώτη φορά στη ζωή τους αυτοί οι άνθρωποι ζουν σε ένα πολυπληθές περιβάλλον, που, παρότι του λείπουν οι εκτεταμένες κτιριακές υποδομές, μπορεί να θεωρηθεί αστικό περιβάλλον.

Τα τελευταία χρόνια έχουν διεξαχθεί αρκετές διαδοχικές έρευνες από πανεπιστημιακές ομάδες και ανθρωπιστικές οργανώσεις με αντικείμενο τη σχέση των προσφύγων που ζουν στον συγκεκριμένο καταυλισμό με τα κινητά τηλέφωνα. Η Melissa Wall πραγματοποίησε με την ομάδα της έρευνα με 10 ομάδες συζήτησης (focus groups) τον Δεκέμβριο του 2013 και τον Ιούνιο του 2014. Σε κάθε συνεδρία συμμετείχαν 4 έως 12 άτομα. Δύο focus groups αποτελούνταν από τέσσερις ενήλικες, όλα τα άλλα αποτελούνταν από 5 έως 12 άτομα. (Wall et al 2015)

Καθώς ο καταυλισμός είναι πολύ κοντά στα σύνορα με τη Συρία, οι πρόσφυγες που διαμένουν εκεί έχουν άμεση τηλεφωνική πρόσβαση με τη χρήση συριακών δικτύων κινητής τηλεφωνίας στους αριθμούς των οικείων τους. Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διαφοροποιήσεις στη χρήση των κινητών τηλεφώνων ανάλογα με το φύλο ή την ηλικία. Στις οικογένειες συχνά, αλλά όχι πάντοτε, είναι οι άντρες αυτοί που έχουν επάνω τους το κινητό τηλέφωνο, όχι οι μητέρες τους, οι γυναίκες ή οι κόρες τους. Οι νεότερες σε ηλικία, άγαμες γυναίκες πρόσφυγες τυπικά δεν χρησιμοποιούσαν τα κινητά τηλέφωνα για επικοινωνία. Αν έχουν κινητό, το χρησιμοποιούν περισσότερο για να βγάλουν φωτογραφίες ή να παίξουν παιχνίδια, κάτι που φαίνεται ότι το έκαναν ήδη από την περίοδο που ζούσαν στη Συρία. (Ibid)

Τα αγόρια στην εφηβεία επίσης δεν χρησιμοποιούν τα κινητά τηλέφωνα για επικοινωνία. Κάποιες μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες ανέφεραν ότι βασίζονται στα παιδιά ή στα εγγόνια τους για να πραγματοποιήσουν κλήσεις και να συνομιλήσουν με φίλους και συγγενείς από τη Συρία. Η χρήση του κινητού προϋποθέτει κάποιο εισόδημα, όπως ανέφεραν οι συμμετέχοντες στην έρευνα. Είτε αυτό προέρχεται από νόμιμη ή παράνομη εργασία, από αποταμιεύσεις που έφεραν μαζί τους από τη Συρία, δωρεές από συγγενείς και ξένους, είτε από χρήματα που έλαβαν ανταλλάσσοντας κουπόνια

της Ύπατης Αρμοστείας. Πολλοί ανέφεραν ότι διατηρούσαν το κινητό και το χρησιμοποιούσαν εις βάρος άλλων αναγκών τους. (Ibid)

Πολλές γυναίκες ανέφεραν ότι η πληροφόρηση που παίρνουν δεν προέρχεται καθόλου από συστηματική χρήση συσκευών όπως τα κινητά τηλέφωνα, αλλά από τυχαίες περιστάσεις. Για παράδειγμα, ακούγοντας μια συζήτηση δύο ανδρών που γνωρίζουν κάτι, ή βρισκόμενες σε κάποιο κατάστημα στο οποίο υπάρχει ανοιχτή τηλεόραση και μεταδίδει κάποια είδηση.

Οι πρόσφυγες μπορούν να αγοράσουν ιορδανικό κινητό και κάρτα SIM σε πρόχειρα καταστήματα που λειτουργούν στην αγορά του καταυλισμού. Υπάρχουν δεκάδες μικρά εμπορικά κιόσκια εκεί. Μικρή αυτοσχέδια επιχειρηματικότητα ανθεί επίσης στον καταυλισμό, βασισμένη στις ανάγκες των ανθρώπων για επικοινωνία. Υπάρχουν μαγαζιά που φορτίζουν την μπαταρία του κινητού ή μπορούν να σου εγκαταστήσουν κάποια εφαρμογή.

Σε ένα εξαιρετικά ασταθές περιβάλλον, εκτός από την οικονομική ανασφάλεια υπάρχει και η ανασφάλεια που συνδέεται με την πληροφόρηση. Οι πρόσφυγες είναι εξαιρετικά ευάλωτοι απέναντι στην πληροφορία που δέχονται. Μια είδηση για έναν βομβαρδισμό σε περιοχή που έχουν συγγενείς και φίλους μπορεί να τους σημαδέψει ανά πάσα στιγμή. Όπως προκύπτει από τα ευρήματα της έρευνας, έχουν αναπτύξει σημαντικά δεξιότητες ελέγχου και διασταύρωσης των πληροφοριών που λαμβάνουν και εδώ καταλυτικό ρόλο παίζει το κινητό τηλέφωνο. Είτε δουν κάτι στην τηλεόραση είτε διαβάσουν μια ανάρτηση στο Facebook, το επόμενο πράγμα που θα κάνουν είναι να καλέσουν στο τηλέφωνο κάποιον δικό τους άνθρωπο για να το επιβεβαιώσουν. Πολύ συχνά αναφέρθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα αυτή η διαδικασία της επαλήθευσης πληροφοριών. (Ibid)

Όλοι εκείνοι οι φορείς που επισκέπτονται τους προσφυγικούς καταυλισμούς και φωτογραφίζουν τους πρόσφυγες και συνομιλούν μαζί τους ή συλλέγουν ιστορίες, εκπρόσωποι οργανώσεων, διασημότητες, δημοσιογράφοι, κάποια στιγμή αναχωρούν και τίποτα δεν αλλάζει για αυτούς που μένουν πίσω. Όπως αναφέρουν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα, συχνά οι επισκέπτες τους βγάζουν φωτογραφίες με το κινητό τους χωρίς να ζητήσουν άδεια και τις αναρτούν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με αποτέλεσμα οι εικόνες αυτές να είναι εκτεθειμένες σε δημόσια θέα στον παγκόσμιο ιστό. Ακόμα και δημοσιογράφοι έχει συμβεί να τραβούν φωτογραφίες χωρίς να ζητάνε άδεια. (Ibid)

Οι γυναίκες που πήραν μέρος στην έρευνα ήταν θυμωμένες και φοβισμένες ότι η χρήση φωτογραφιών τους από ξένα μέσα στο διαδίκτυο θα τις κατέτασσε στη θέση των θυμάτων και θα απειλούνταν με περιθωριοποίηση από τους δικούς τους. Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες γυναίκες που είχαν φωτογραφηθεί από κάποιο δημοσιογραφικό μέσο είδαν τη φωτογραφία τους να ανεβαίνει στο διαδίκτυο συνοδευόμενη από μια εντελώς διαφορετική ιστορία με τρόπο που τις έθετε σε κίνδυνο.

Επιπρόσθετα, η έρευνα καταγράφει ένα σημείο που απαιτεί πολύ λεπτό χειρισμό από τους επαγγελματίες των Μέσων ενημέρωσης και κάθε φορέα που δημιουργεί περιεχόμενο και εικόνα από την πλευρά των προσφύγων. Εικόνες και πληροφορίες που οι πρόσφυγες είναι πρόθυμοι να μοιραστούν με εξωτερικούς παράγοντες, ή που παρά τη θέλησή τους κυκλοφορούν στα Μέσα, μπορούν να διανεμηθούν με τρόπους που οι ίδιοι θεωρούν ότι τους καθιστούν ευάλωτους. (Ibid)

Η ψευδής μεταφορά στοιχείων και η παραπλανητική χρήση πληροφοριών πέφτει στην αντίληψη των προσφύγων καθώς έχουν πρόσβαση από τα κινητά τους τηλέφωνα σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Όπως καταγράφεται στην έρευνα ρητά: «Η ιδέα πως οι πρόσφυγες είναι απομονωμένοι και δεν θα δουν ή δεν θα ακούσουν ποτέ μια ανάρτηση στο Instagram ή ένα δημοσιογραφικό αφήγημα απλώς δεν ισχύει».

Τον Ιανουάριο του 2015 μια ακόμα ομάδα επτά Αμερικανών ερευνητών επισκέφθηκε το Ζαατάρι, για να πραγματοποιήσουν σε συνεργασία με Ιορδανούς συναδέλφους τους μελέτη για τη χρήση του διαδικτύου από τους νέους που ζουν στον καταυλισμό. Το συγκεκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα υλοποιήθηκε από τέσσερα ιδρύματα, το Penn State University, το τεχνολογικό ινστιτούτο Rochester, το Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια Santa Barbara, και το Πανεπιστήμιο της Ουάσιγκτον, σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία και τη Youth Task Force.

Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν το υψηλό επίπεδο χρήσης του διαδικτύου μεταξύ των νεότερων στον καταυλισμό. Τα κινητά τηλέφωνα είναι το πιο δημοφιλές μέσο για να έχει κανείς πρόσβαση στο διαδίκτυο. Όπως τονίζουν οι ερευνητές, αυτό ίσχυε και πριν στη Συρία, αλλά στο πλαίσιο του καταυλισμού η χρήση του κινητού έχει αυξηθεί ακόμα περισσότερο. Την ειρηνική περίοδο της ζωής τους, η χρήση του διαδικτύου συνδεόταν περισσότερο με τον χώρο κατοικίας, ενώ ένας δεύτερος τύπος σύνδεσης και πλοήγησης στον παγκόσμιο ιστό ήταν τα ίντερνετ καφέ (Maitland et al 2015).

Η πιο διαδεδομένη εφαρμογή για επικοινωνία μέσω κινητού στη Συρία και στην Ιορδανία είναι το WhatsApp αλλά και η φωνητική κλήση είναι αρκετά διαδεδομένη για κλήσεις μέσα στην Ιορδανία. Η χρήση online video είναι πολύ λιγότερο διαδεδομένη σε σχέση με την απλή πλοήγηση στο διαδίκτυο και τη χρήση των social media, ωστόσο η χρήση και των τριών αυτών μέσων έχει αυξηθεί από τη στιγμή της εγκατάστασης στον καταυλισμό. Στην πραγματικότητα, η χρήση των Μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχει διπλασιαστεί. (Ibid)

Όταν ρωτήθηκαν για τις πηγές πληροφόρησης που προτιμούν στο διαδίκτυο, έξι ήταν αυτές που αναφέρθηκαν πιο συχνά: Google, Facebook, YouTube, Skype, TV and Wikipedia, με το Google να σημειώνει αισθητό προβάδισμα στις προτιμήσεις.

Φωτογραφία από τον καταυλισμό στο Ζαατάρι της Ιορδανίας. Σεπτέμβριος 2014. Πηγή: refunite.org

Όπως επιβεβαιώνει και τρίτη έρευνα, που πραγματοποιήθηκε από την ανεξάρτητη οργάνωση «Refunite», οι Σύριοι είναι απολύτως εξοικειωμένοι με το ψηφιακό περιβάλλον. Ακόμα και αυτοί που μένουν στα πιο πρόχειρα καταλύματα, σε σκηνές, χρησιμοποιούν το WhatsApp και το Viber σε καθημερινή βάση. Εξαίρεση αποτελούν μόνο οι πιο ηλικιωμένοι. (Refunite 2016)

Ένα εύρημα που έχει επίσης ενδιαφέρον είναι ότι πολλοί Σύριοι πρόσφυγες έχουν γραφτεί σε μεγάλες ομάδες στο Facebook που συσπειρώνουν ανθρώπους με το ίδιο οικογενειακό όνομα. Σε αυτές τις ομάδες οι άνθρωποι μπαίνουν για να αναρτήσουν πληροφορίες για συγγενείς τους, να ανταλλάξουν πληροφορίες και να διατηρήσουν επαφή, να έχουν πληροφόρηση. (Ibid)

3.4. Χρήση κινητών στους καταυλισμούς: Ελλάδα

Οι άνθρωποι που βρέθηκαν από την πρώτη στιγμή κοντά στους πρόσφυγες στο λιμάνι του Πειραιά, τον Φεβρουάριο του 2016, σχηματίζοντας ομάδες αλληλεγγύης, το κινητό ήταν ένα μέσο πολύ χρήσιμο για να επικοινωνήσουν μαζί τους. Οι πρόσφυγες που μιλούσαν αγγλικά ήταν λίγοι και οι περισσότεροι χρησιμοποιούσαν εφαρμογές στο κινητό τους για να συνεννοηθούν.

Η διήγηση της Μαριάννας Ρουμελιώτη, η οποία συμμετείχε στις ομάδες αλληλεγγύης στο λιμάνι του Πειραιά στην Πύλη Ε3 και παρακολούθησε από κοντά οικογένειες Σύρων προσφύγων μέχρι τη στιγμή της μετεγκατάστασης, έχει μεγάλο ενδιαφέρον.

«Όλοι έχουν smartphones και απ' ό,τι ξέρω μέσα στα λεφτά που μαζεύανε για τον διακινητή ήταν και λεφτά για το κινητό. Δηλαδή ήξεραν ότι έπρεπε να έχουν ένα κινητό καλό για να μπορούν να επικοινωνούν».

(Συνέντευξη: Ρουμελιώτη 2017)

Ένα έξυπνο κινητό δεν είναι απλώς ένα τηλέφωνο. Είναι χάρτης, πυξίδα, μέσο επικοινωνίας και συλλογής πληροφορίας. Είναι επίσης φωτογραφική μηχανή και βιντεοκάμερα. Για τους πρόσφυγες, όπως και για όλους τους ανθρώπους, είναι ένα μέσο αποθήκευσης των σημαντικών στιγμών της ζωής τους. Αρκετοί είναι αυτοί που έχουν κρατήσει στο κινητό τους τις τελευταίες εικόνες των ανθρώπων που άφησαν πίσω στη Συρία, αγαπημένων αντικειμένων ή τοποθεσιών. (Wall 2015)

Το κινητό επίσης είναι ένα μέσο απαθανάτισης της εμπειρίας του ταξιδιού και της φυγής από τη Συρία. Οι πρόσφυγες αποδεικνύονται επιμελείς ως προς την καταγραφή της εμπειρίας της φυγής με τη χρήση της κάμερας του κινητού τους. Διέσχισαν το Αιγαίο και τραβούσαν βίντεο. Συχνά επίσης έχουν βίντεο και φωτογραφίες από τη Συρία πριν τον πόλεμο, σκηνές από τις μέρες του πολέμου, βίντεο και φωτογραφίες από την Τουρκία.

«Σχεδόν όλοι έχουν βίντεο από τη βάρκα. Όλοι αυτοί που φύγαν εκείνη την περίοδο ταξίδευαν νωρίς, ξημερώματα, έξι-εφτά το πρωί. Έχω δει σχεδόν όλων τα βίντεο από τις βάρκες. Στην αρχή δεν ήθελα καθόλου να τα δω αυτά τα βίντεο, ειδικά της αγαπημένης μου οικογένειας, γιατί πίστευα ότι θα είναι πολύ θλιβερό και θα κλαίω... Και όταν είδα το βίντεο διασκέδασα πάρα πολύ γιατί είναι ένα βίντεο λες και κάνουν βαρκάδα στο Αιγαίο, υπάρχει πολύ χαρωπή διάθεση, τα παιδάκια χαιρετάνε, υπάρχει μια καλή διάθεση. Από τη στιγμή που είχαν μπει στη βάρκα, ο καιρός ήταν καλός, το μαρτύριο είχε τελειώσει. Θα φτάνανε στην Ευρώπη».

(Συνέντευξη: Ρουμελιώτη 2017)

*Γυναίκα δείχνει φωτογραφία από το κινητό της από το δρόμο μέχρι την Ελλάδα, Φεβρουάριος 2016.
© Georgios Makkas. Πηγή: Βάση δεδομένων MSF*

Όπως είναι λογικό, η χρήση του κινητού διαφοροποιείται ανάλογα με τη μόρφωση, την ηλικία και την κοινωνική τάξη. Οι πιο μορφωμένοι πρόσφυγες ενημερώνονται από το διαδίκτυο, διασταυρώνουν πληροφορίες, δημιουργούν επαφές, χρησιμοποιούν τους χάρτες για να μετακινηθούν και να κατανοήσουν το περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται.

«Οι πιο μορφωμένοι η χρήση που κάνουν στο κινητό είναι πιο κοντινή στη χρήση που κάνουμε εμείς. Θα χρησιμοποιήσουν τους χάρτες για το πώς θα φτάσουν σε μέρη, κι εδώ στην Ελλάδα. Όλοι έχουν και εφαρμογές για μετάφραση. Οι πιο νέοι, οι πιο μορφωμένοι θα κατεβάσουν ταινίες ή μουσική. Το χρησιμοποιούν όχι ακριβώς σαν κινητό αλλά σαν λάπτοπ. Κάνουν τα πάντα μέσα από το κινητό. Οι πιο αμόρφωτοι το έχουν για να κάνουν Skype και να μπουν στο Ιντερνετ. Αλλά όχι απαραίτητα για να κάνουν πράγματα που κάνουν τη ζωή μας καλύτερη. Είναι ψυχαγωγικός ο σκοπός».

(Συνέντευξη: Ρουμελιώτη 2017)

Η Χριστίνα Σιδέρη είναι ψυχολόγος και εργάζεται με τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα στον καταυλισμό της Μαλακάσας.

«Έχουν κινητά οι περισσότεροι. Έχει wifi στον καταυλισμό και τα χρησιμοποιούν για να επικοινωνήσουν και να ενημερωθούν μέσω του Ιντερνετ. Μπορεί να κατεβάζουν καμία ταινία, να κατεβάζουν μουσική. Χρησιμοποιούν μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ξέρω ότι χρησιμοποιούν σίγουρα Viber και χρησιμοποιούν και Skype».

(Συνέντευξη: Σιδέρη 2017)

Κατά τη διάρκεια των επισκέψεών μας σε καταυλισμούς στην Ελλάδα, παρατηρήσαμε ότι το κινητό είναι συνέχεια στα χέρια των προσφύγων, εκτός αν είναι στην πρίζα για να φορτίσει. Σε κάθε οικογένεια που επισκεφθήκαμε υπήρχαν κινητά στα χέρια τους ή στις πρίζες του κοντέινερ για να φορτίσουν. Είχαμε την ευκαιρία στο πλαίσιο επισκέψεων για τις ανάγκες της επικοινωνίας των Γιατρών Χωρίς Σύνορα, να κάνουμε μερικές σύντομες συνεντεύξεις με Σύριους πρόσφυγες στον καταυλισμό της Ριτσώνας και στην κλινική των Γιατρών Χωρίς Σύνορα στη Μυτιλήνη.

Οι άνθρωποι με τους οποίους μιλήσαμε χρησιμοποιούν συνέχεια το κινητό τους για να επικοινωνήσουν με την οικογένεια και τους φίλους τους που έχουν μείνει πίσω στη Συρία ή με αυτούς που έχουν καταφέρει να φτάσουν σε κάποια ευρωπαϊκή χώρα. Χρησιμοποιούν για αυτό εφαρμογές όπως το Skype, το Facebook και το Whatsapp. Το κινητό είναι επίσης για αυτούς μέσο παρακολούθησης της επικαιρότητας και των ειδήσεων για την κατάσταση στη χώρα τους.

«Για να ενημερωθώ μπαίνω στο Facebook από το κινητό. Μπαίνω σε σελίδες αραβικών καναλιών όπως το Orient. Αλλά τελευταία με έχουν αποκλείσει από τη σελίδα τους εξαιτίας των σχολίων που άφηνα. Από άλλες εφαρμογές χρησιμοποίη περισσότερο το Whats App».

(Συνέντευξη: Ράνια 2017)

«Το είχα στο μυαλό μου όταν φτάσω στην Ελλάδα να επικοινωνήσω με τους δικούς μου. Είχαν να με ακούσουν τρία χρόνια. Όταν έφτασα στη Λέσβο, μπήκα στο Facebook και έψαξα τον αδερφό μου. Δεν το πίστευε πως ήμουν ζωντανός».

(Συνέντευξη: Οσάμα 2017)

«Επικοινωνούμε μέσω Ιντερνετ με το Whats App. Μιλώ με τον πατέρα μου και τα αδέρφια μου που βρίσκονται στη Συρία. Η μητέρα μου είναι στην Τουρκία, σε ένα χωριό στα σύνορα με τη Συρία».

(Συνέντευξη: Ιμπραήμ 2017)

«Όλοι μου οι γνωστοί εκτός από έναν ανοίξανε Facebook τον Δεκέμβριο, δηλαδή λίγο πριν έρθουν στην Ελλάδα. Για να ενημερώνονται, μπαίνουν σε αραβικά site και μαθαίνουν τι συμβαίνει».

(Συνέντευξη: Ρουμελιώτη 2017)

3.4. Ψηφιακές εφαρμογές για τους πρόσφυγες

Όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, οι μαζικά διαδεδομένες ψηφιακές εφαρμογές όπως το WhatsApp, το Facebook, το Viber, το Google maps, καθώς και διάφορα εργαλεία μετάφρασης, έχουν παίξει βασικό ρόλο στην καθημερινότητα των προσφύγων και τις χρησιμοποιούν ανελλιπώς. Επίσης, πολλές πρωτοβουλίες για τους πρόσφυγες αξιοποιούν τη δυνατότητα δημιουργίας ομάδων στο Facebook και στο WhatsApp για πιο άμεση επικοινωνία και συντονισμό. Μεγάλοι οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στο προσφυγικό, όπως ο Ερυθρός Σταυρός και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), έχουν επίσης αναπτύξει ειδικές εφαρμογές, ακόμα και «σοβαρά παιχνίδια» για επιμόρφωση αλλά και ψυχαγωγία.⁵ Συνεπώς, έχει διαμορφωθεί μια νέα αγορά στην οποία οι προγραμματιστές που ειδικεύονται στην ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών είναι περιζήτητοι (Museums and Migration 2016).

Η μη κερδοσκοπική οργάνωση REFUNITE χρησιμοποιεί την ψηφιακή τεχνολογία για να υποστηρίξει την επανένωση οικογενειών προσφύγων. Σε συνεργασία με την εταιρία Ericsson, παρόχους υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας και τα Ηνωμένα Έθνη, επιχειρεί να αλλάξει τη διαδικασία εντοπισμού προσφύγων που αναζητούν οι οικογένειές τους. Έχει δημιουργήσει μία φιλική προς το χρήστη online διεθνή βάση δεδομένων με περισσότερα από 600.000 προφίλ, και οι χρήστες μπορούν να αναζητήσουν τα αγαπημένα πρόσωπα που έχουν χάσει (Refunite 2016).

Ειδικά για τη Συρία η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες έχει δημιουργήσει μια ψηφιακή εκστρατεία σε συνεργασία με την Google. Ο τίτλος της εκστρατείας είναι «Αναζητώντας τη Συρία». Η εκστρατεία απευθύνεται σε πολίτες στις χώρες υποδοχής προσφύγων, οι οποίοι ενδιαφέρονται να μάθουν περισσότερα για τη χώρα και τους ανθρώπους. Ο ιστότοπος του «Searching for Syria» (<https://www.searchingforsyria.org>) συνδυάζει δεδομένα και ιστορίες της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και άλλες πηγές όπως το Google Search Trends για να δώσει απαντήσεις σε πέντε βασικές ερωτήσεις που όσοι αναζητούν πληροφορίες για τη συριακή προσφυγική κρίση συνήθως διατυπώνουν στην αναζήτησή τους στο διαδίκτυο:

⁵ UNHCR. My Life as Refugee. Ανακτημένο από <http://mylifeasarefugee.org>. Επίσης: UNHCR. Against all Odds. Ανακτημένο από <http://www.playagainstallodds.ca>

Πώς ήταν η Συρία πριν τον πόλεμο;

Τι συμβαίνει στη Συρία τώρα;

Ποιος είναι πρόσφυγας;

Πού πηγαίνουν οι Σύριοι πρόσφυγες;

Πώς μπορώ να βοηθήσω Σύριους πρόσφυγες;

Αυτές οι θεματικές έχουν διαμορφωθεί με βάση τη μελέτη της συμπεριφοράς των χρηστών στα εργαλεία αναζήτησης στους ιστότοπους της Google και της Ύπατης Αρμοστείας.

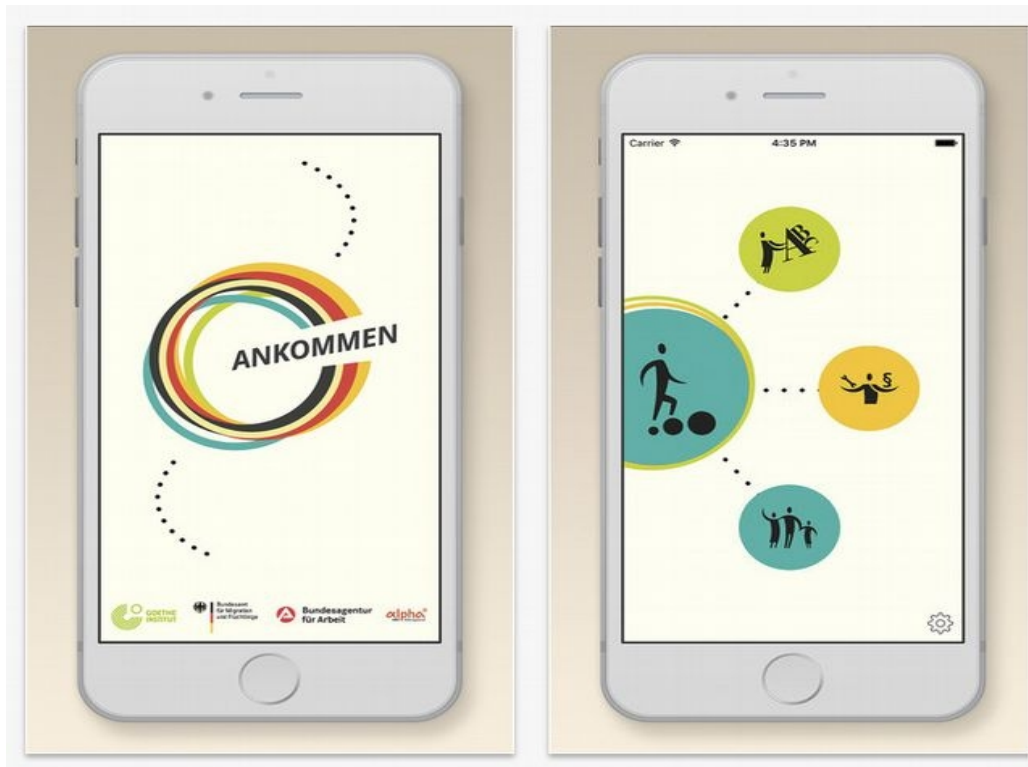
Η αρχική σελίδα του ιστότοπου www.searchingforsyria.org

Οι απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις προσφέρονται με πλούσια ψηφιακή εικονογράφηση και περιεχόμενο το οποίο εν μέρει έχει παραχθεί από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και εν μέρει από την Google.

Οι χρήστες του ιστότοπου μπορούν να αναζητήσουν πληροφορία σχετικά με τις πέντε πιο συχνές ερωτήσεις και να μπουν να διαβάσουν δημοσιογραφικά κείμενα, προφίλ προσφύγων, να δουν φωτογραφίες και βίντεο. Ο ιστότοπος προσκαλεί τους χρήστες να κοινοποιήσουν περιεχόμενο στις προσωπικές τους σελίδες στα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, να κάνουν μια δωρεά και να υπογράψουν την έκκληση προς τους ηγέτες του κόσμου να εξασφαλίσουν την πρόσβαση των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση, σε κατάλληλο κατάλυμα και συνθήκες διαβίωσης για τις οικογένειές τους.

Ο ιστότοπος searchingforsyria.org υποστηρίζει τέσσερις γλώσσες (Αγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά και Ισπανικά) και σύντομα αναμένεται η αραβική έκδοση. Η προτεραιότητα δόθηκε στις γλώσσες των βασικών αποδεκτών του ιστότοπου, που είναι οι πολίτες του δυτικού κόσμου, διότι αυτή η πρωτοβουλία στοχεύει στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης στις χώρες υποδοχής προσφύγων.

Ωστόσο, η ψηφιακή κινητικότητα σήμερα έχει την αιχμή της στους ίδιους τους πρόσφυγες. Μια σειρά από εφαρμογές έχουν δημιουργηθεί από/και για πρόσφυγες με σκοπό να βοηθήσουν στην επίλυση προβλημάτων της καθημερινότητας στις χώρες διαμονής τους. Οι πρόσφυγες της Συρίας έχουν συχνά χρησιμοποιήσει τις γνώσεις και την εμπειρία τους από τα κινητά τηλέφωνα για να επιλύσουν προβλήματα και να απαντήσουν σε συγκεκριμένες ανάγκες των ομοεθνών τους στις χώρες που βρίσκονται. Μια ψηφιακή εφαρμογή στο κινητό τηλέφωνο είναι η καλύτερη και πιο εύκολη λύση για τους ανθρώπους που συναντούν δυσκολίες με τη γραφειοκρατία, τις αρχές, τη γλώσσα και την αναζήτηση πληροφορίας στη χώρα υποδοχής ή διαμονής τους.

Η εφαρμογή ANKOMMEN. Πηγή: app store/screenshot

Υπάρχουν ψηφιακές εφαρμογές που δημιουργούνται από τις αρχές των χωρών υποδοχής προσφύγων. Μεταξύ των πιο διαδεδομένων είναι η «ANKOMMEN» που έχει δημιουργηθεί από τις γερμανικές αρχές για να βοηθήσει τους πρόσφυγες να εξοικειωθούν με τη χώρα και να επιλύσουν γραφειοκρατικά ζητήματα.

Μια πολύ δημοφιλής εφαρμογή, η «Gherbtma» (σημαίνει μοναξιά στην εξορία) έχει δημιουργηθεί από έναν 26χρονο Σύριο προγραμματιστή ο οποίος βρέθηκε στην Τουρκία και σκέφτηκε να βοηθήσει με τις γνώσεις του ανθρώπους που αντιμετώπισαν τα ίδια προβλήματα με αυτόν στη νέα χώρα. Η εφαρμογή είχε μεγάλη επιτυχία. Την κατέβασαν 40.000 χρήστες, η σελίδα της στο Facebook ξεπέρασε τις 90.000 like και έχει κατά μέσο όρο 3,000 page views την ημέρα στην ιστοσελίδα της. (Mashable 2016)

Η κεντρική οθόνη της εφαρμογής Gherbtana στο κινητό του δημιουργού της. Πηγή: narrative.ly/

Η διάδοση της εφαρμογής έχει σχέση και με τη χαμηλή προτεραιότητα των ψηφιακών μέσων για τις τουρκικές αρχές. Οι τουρκικές αρχές έχουν μοιράσει φυλλάδια στην αραβική γλώσσα σε καταυλισμούς και σε περιοχές με μεγάλο αριθμό Σύριων προσφύγων. Αλλά δεν έχουν φροντίσει να δημιουργήσουν ιστότοπο ή εφαρμογή ή κάποιο άλλο κατάλληλο κανάλι στην αραβική γλώσσα προκειμένου να ενημερώνουν τους πρόσφυγες σχετικά με τη νομοθεσία, διαδικασίες και άδειες που χρειάζονται. (Lepeska 2016)

Μία ακόμα κατηγορία ψηφιακών εφαρμογών, που συνδέονται με τις ιστορίες των προσφύγων και απευθύνονται σε πολίτες χωρών υποδοχής, αποτελούν τα εκπαιδευτικά «παιχνίδια». Τα παιχνίδια έχουν σχεδιαστεί με βάση πραγματικές βιογραφίες ανθρώπων που εγκατέλειψαν τις χώρες τους για να σώσουν τη ζωή τους, και έχουν σαν σκοπό να ενημερώσουν και να μεταδώσουν στον χρήστη την εμπειρία της φυγής αυτών των ανθρώπων.

BBC. Syrian Journey: Choose your own escape route.

Διαθέσιμο σε τρεις γλώσσες, αραβικά, ρωσικά και φαρσί, το συγκεκριμένο παιχνίδι έχει βασιστεί σε πραγματικές ιστορίες που ήρθαν στην επιφάνεια μέσα από εκτενή έρευνα ως μέρος ενός ψηφιακού προγράμματος του BBC το οποίο εξερεύνησε το προσφυγικό κύμα από τη Συρία.

Ο χρήστης επιλέγει αρχικά φύλο, και στην πορεία μπαίνει στον ρόλο ενός Σύριου πρόσφυγα. Καλείται να αποφασίσει τις επόμενες κινήσεις του, καθώς λαμβάνει τις απαραίτητες πληροφορίες για τη ζωή του χαρακτήρα που υποδύεται και για τις συνθήκες που αντιμετωπίζει. Παράλληλα, ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να ακούσει αυθεντικές ιστορίες προσφύγων.

Turkey

The flights from Beirut to Istanbul have taken a large chunk of your money.

After a week in Istanbul, you meet Abu Hassan, a smuggler. He takes you to a busy cafe in the centre of town. He says he can get you to Greece for an initial \$3,000 deposit per person.

Do you pay him the deposit?

Οθόνη από το παιχνίδι Syrian Journey.

UNHCR. My Life as Refugee.

Διαθέσιμο μόνο για κινητά τηλέφωνα, το παιχνίδι αυτό βασίζεται επίσης σε βιογραφίες προσφύγων και καλεί τον χρήστη να μπει στη διαδικασία να πάρει αποφάσεις για τη ζωή του χαρακτήρα που θα επιλέξει. Κάθε χαρακτήρας έχει τη δική του ιστορία, αντιμετωπίζει έναν άμεσο κίνδυνο για τη ζωή του και πρέπει να πάρει άμεσα αποφάσεις. Το παιχνίδι προσφέρει πληροφόρηση

Οθόνες από το παιχνίδι *My Life as Refugee*.

3.5. Επίλογος

Είδαμε στο κεφάλαιο αυτό πόσο εκτεταμένη είναι η χρήση του κινητού τηλεφώνου μεταξύ των Σύριων προσφύγων που ζουν σε καταυλισμούς και σε αστικά περιβάλλοντα. Είναι αξιοσημείωτη η εξοικείωση που έχει σημαντικό τμήμα του πληθυσμού αυτού με τις τεχνολογίες πληροφόρησης, αλλά και ο έλεγχος που μαθαίνει να ασκεί στην πληροφορία που δέχεται.

Σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της Συρίας κατά τη διάρκεια των γεγονότων που οδήγησαν στο ξέσπασμα της ένοπλης σύρραξης απέκτησαν ψηφιακές δεξιότητες, εξοικειώθηκαν με τη χρήση έξυπνων κινητών τηλεφώνων και ανέπτυξαν δεξιότητες ελέγχου της πληροφορίας. Σε συνέχεια αυτής της βασικής εκπαίδευσης στις ψηφιακές πηγές πληροφόρησης, ένα δυναμικό τμήμα του προσφυγικού πληθυσμού έχει αναπτύξει σημαντικές δεξιότητες ελέγχου της πληροφορίας και διαχείρισης της πληροφορίας που παράγει. Γνωρίζουν αυτοί οι άνθρωποι και είναι έτοιμοι να χρησιμοποιήσουν καινοτόμες εφαρμογές στο κινητό τους τηλέφωνο για να ενημερωθούν, να βρουν τα αγαπημένα τους πρόσωπα, να αποκτήσουν πληροφορίες που θα τους βοηθήσουν στην καθημερινότητά τους.

Γύρω από τους πρόσφυγες της Συρίας και τις ανάγκες τους δημιουργούνται δίκτυα από την οργανωμένη ψηφιακή κοινότητα και την επιχειρηματική ηγεσία της. Μεγάλες εταιρίες που διαχειρίζονται την τεχνολογία και την πληροφορία στην εποχή μας, όπως η Google, μη κυβερνητικές οργανώσεις και διεθνείς οργανισμοί όπως η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες υποδέχονται την εμπειρία των ανθρώπων που έφυγαν από τον πόλεμο και προσφέρουν υπηρεσίες στους ίδιους τους πρόσφυγες, αλλά επίσης οργανωμένη πληροφορία και εικόνα στη διεθνή κοινότητα που θέλει να είναι ενήμερη για τις εξελίξεις, για αυτό που συμβαίνει στη Συρία ή επιθυμεί να βοηθήσει τους πρόσφυγες της Συρίας.

Γύρω από τη σχέση των προσφύγων με την ψηφιακή τεχνολογία έχει διαμορφωθεί μια νέα αγορά στην οποία οι προγραμματιστές που ειδικεύονται στην ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών είναι περιζήτητοι. Κάθε φορέας που θέλει να επικοινωνήσει ψηφιακά με τους πρόσφυγες χρειάζεται να πάρει υπόψη τις ψηφιακές τους συνήθειες και τα περιβάλλοντα με τα οποία είναι ήδη εξοικειωμένοι, προκειμένου να σχεδιάσει πρωτοβουλίες και εφαρμογές.

4. Το μουσείο για τον καθένα ξεχωριστά

Η αφήγηση στην ψηφιακή εποχή

4.1. Το προσωπικό παρελθόν

Η γενικευμένη ρευστότητα του κόσμου μας φαίνεται να ευνοεί μια μετατόπιση που λαμβάνει χώρα, μια μεταστροφή του ενδιαφέροντος προς το προσωπικό παρελθόν. Αποτέλεσμα της γενικότερης κίνησης, και της αστάθειας που επικρατεί, αυτή η στροφή προς το προσωπικό παρελθόν συνδέεται με την απομάκρυνση από έναν ομογενοποιημένο δημόσιο χρόνο και την εγκατάσταση του σημερινού ανθρώπου σε ένα παρόν με πολλαπλές ιδιωτικές χρονικές στιγμές. Μιλάμε λοιπόν για ιδιωτικά ή προσωπικά παρελθόντα και για μια νοσταλγία που τα συνοδεύει. Τα προσωπικά παρελθόντα έρχονται και βρίσκουν τη θέση τους σε έναν κόσμο που μικραίνει συνεχώς και γίνεται όλο και πιο πολύπλοκος. (Walsh 1992: 66)

Δεν μιλάμε πια για το πολύ μακρινό παρελθόν – ούτε για το παρελθόν σαν μια γενική συλλογική κατάσταση πραγμάτων. Η γενική ρευστότητα της μνήμης πλήττει εξίσου θεσμούς και κρατικές οντότητες, πολίτες με δικαιώματα και μάζες ανθρώπων που κινούνται αναζητώντας τη ζωή και την ελευθερία τους. Προτιμάμε να ακούμε ιστορίες μεμονωμένων ανθρώπων, να αναζητάμε προσωπικά παρελθόντα και ιστορίες. Αυτή η τάση, μιας επιστροφής στο προσωπικό παρελθόν, στην προσωπική μαρτυρία, γέννημα της μεταμοντέρνας κατάστασης της γενικευμένης ρευστότητας, αντικατοπτρίζεται στην ορμητικότητα και στο ενδιαφέρον γύρω από την προφορική ιστορία.

Στην προφορική ιστορία, έναν κλάδο που αναπτύσσεται και στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια, ενδιαφερόμαστε για μια ιστορική ανακατασκευή του παρελθόντος μέσα από συνεντεύξεις αυτοπτών μαρτύρων συγκεκριμένων γεγονότων. Μπορεί όμως να εξετάζουμε το ίδιο τη μικρή και τη μεγάλη ιστορία. Γεγονότα και μνήμες αλλά και καθημερινές συνήθειες. Μας ενδιαφέρει ο κόσμος των ανθρώπων και ο τρόπος που οι άνθρωποι περιγράφουν τον κόσμο τους. (Perks & Thompson 2006).

Η προφορική ιστορία έρχεται να παραδώσει την ιστορία στους απλούς ανθρώπους. Έρχεται να τους πει ότι μπορούν να πουν την ιστορία με τα δικά τους λόγια. Και δίνοντάς τους ένα παρελθόν, τους υποστηρίζει να βρουν τον δρόμο τους για το μέλλον. Η προφορική ιστορία και οι αφηγήσεις των ανθρώπων για τη ζωή τους έρχονται να δημιουργήσουν μια πιο αληθινή εικόνα του παρελθόντος και του παρόντος που αλλάζει διαρκώς. Τεκμηριώνουν και καταγράφουν τις ζωές και τα αισθήματα των ανθρώπων, που στην ιστορία όπως την ξέραμε συχνά δεν έχουν θέση. (Thompson & Bornat 2017)

Η προφορική ιστορία εξερευνά τις προσωπικές και οικογενειακές σχέσεις και μας δείχνει πολιτισμούς που δεν είχαν φωτιστεί επαρκώς. Συνδέει τη δημόσια και την προσωπικά εμπειρία και υπογραμμίζει μετακινήσεις, δάνεια και ανταλλαγές μεταξύ πολιτισμών. Μπορεί να δώσει κουράγιο στους μεγαλύτερους, νόημα στις κοινότητες, και να δημιουργήσει συνδέσεις και συνάψεις μεταξύ διαφορετικών γενεών. Αυτό που θέλουμε να υπογραμμίσουμε είναι ότι μπορεί κάποιες φορές να μας δώσει μια δυνατότητα επούλωσης τραυματικών διαιρέσεων και αναμνήσεων μιας κοινότητας. (Ibid)

Ωστόσο, η προφορική ιστορία είναι κάτι ακόμα όπως οι ίδιοι ερευνητές τονίζουν: σε ορισμένες περιπτώσεις μάς ενδιαφέρει όχι μόνο η δημιουργία ιστοριών, αλλά η ενδυνάμωση των μεμονωμένων αφηγητών ή των κοινωνικών ομάδων που συμμετέχουν και μπαίνουν σε μια διαδικασία να θυμηθούν και να ερμηνεύσουν εκ νέου το παρελθόν. Τότε είναι που δίνεται έμφαση τόσο στο ίδιο το παραγόμενο ιστορικό προϊόν όσο και στην αξία της ίδιας της διαδικασίας παραγωγής.

Οι Perks και Thomson (2006) θεωρούν πως η προφορική ιστορία μπορεί να είναι ένα ισχυρό εργαλείο για την ανακάλυψη, την εξερεύνηση και την αξιολόγηση της φύσης της διαδικασίας της ιστορικής μνήμης. Ένα εργαλείο κατανόησης του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι αντλούν νοήματα και σημασίες από το παρελθόν τους. Μπορούμε να μάθουμε από την προφορική ιστορία πώς οι άνθρωποι συνδέουν την προσωπική τους εμπειρία με το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ανήκει. Πώς το παρελθόν γίνεται παρόν, και πώς οι άνθρωποι το μεταχειρίζονται για να ερμηνεύσουν τον κόσμο γύρω τους και τις ίδιες τις ζωές τους.

Τα νέα ψηφιακά εργαλεία και το ανεξάντλητο τοπίο των πρακτικών εφαρμογών που καθορίζουν μπορούν να αποδειχθούν πανίσχυρες πηγές για την αποκατάσταση μιας από τις πρωταρχικές της προφορικής ιστορίας – να ανοίξουν νέες διαστάσεις κατανόησης και συμμετοχής σε διαδικασίες ευρείας αναμόχλευσης, κοινοποίησης και επανεξέτασης της μνήμης. (Thompson 2006).

4.2. Ψηφιακές κοινότητες

Στην ψηφιακή εποχή, την οποία κανείς δεν μπορεί να αποφύγει, αναρωτιέται ο Αρβανίτης (2014) πότε ξεκινά η είσοδός μας σε ένα μουσείο: Όταν επισκεπτόμαστε το κτίριο του μουσείου ή όταν μπαίνουμε στον ιστότοπό του; Το κάθε μουσείο μπορεί να διαλέξει ποιες τεχνολογίες και ποια μέσα θα χρησιμοποιήσει. Ποια θα είναι η παρουσία του στο διαδίκτυο, ποιες πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης θα χρησιμοποιεί, ποιες ψηφιακές εφαρμογές θα αναπτύξει, τι ψηφιακά μέσα θα εντάξει στις εκθέσεις του, τι θα περιμένει από τον χρήστη-επισκέπτη και σε τι θα τον προσκαλεί. Αλλά και ο χρήστης-επισκέπτης φτιάχνει το δικό του ταξίδι, ανάλογα με τα μέσα που έχει στη διάθεσή του. Μπορεί να επισκεφθεί πρώτα τον ιστότοπο ή το ίδιο το μουσείο, να φωτογραφίσει με το κινητό του κάποια εκθέματα ή να αναζητήσει στην οθόνη του περισσότερες πληροφορίες και υλικό για κάποια από αυτά.

Μπορεί τα περισσότερα μουσεία να μην αξιοποιούν πλήρως τις δυνατότητες των νέων ψηφιακών μέσων, και λίγα να πρωτοπορούν στη χρήση τους παράγοντας ιδιαίτερες εφαρμογές προσαρμοσμένες στις ανάγκες των χρηστών-επισκεπτών και στη μοναδικότητα των συλλογών. Ωστόσο, δεν παύει να αποτελεί ένα σημαντικό προωθητικό βήμα το ταυτόχρονο άνοιγμα τόσων μουσείων στον χώρο του ψηφιακού, με ιστότοπους και εφαρμογές και συλλογές διαθέσιμες στον πιο απομακρυσμένο χρήστη-επισκέπτη που μπορεί από την οθόνη του κινητού ή του υπολογιστή του να αναζητήσει πληροφορία, να επεξεργαστεί δεδομένα, να θαυμάσει έργα και συλλογές. Αυτές οι βασικές επιλογές των μουσείων στη νέα ψηφιακή εποχή, αλλάζουν τη φύση της επίσκεψης στο μουσείο και μετασηματίζουν τη μουσειακή πληροφορία και τη γνώση σε ένα εμπορικό προϊόν διαθέσιμο κάθε ώρα και σε κάθε τόπο. (Arvanitis 2010)

Αυτό στο οποίο συμφωνούν οι θεωρητικοί της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ότι στο σημερινό πλαίσιο αμφισβητείται η αυθεντία του επιμελητή, άλλοτε πανίσχυρου κεντρικού κόμβου της μουσειακής αφήγησης. Η σημερινή τεχνολογία επιτρέπει σε περισσότερες φωνές να εισέλθουν στον χώρο του μουσείου και φαίνεται ότι οι περισσότεροι αντιλαμβάνονται αυτή την εξέλιξη ως κάτι αναπόδραστο. (Hooper-Greenhill 2000, Arvanitis 2010).

Πριν τα μουσεία ήταν οι συλλογές. Το μουσείο είναι η ιστορική μορφή που πήρε η κοινωνικοποίηση των συλλογών έργων τέχνης και άλλων αντικειμένων στην αυγή της νεωτερικότητας. Το επιβλητικό κτίριο, η αυστηρή διάταξη των αντικειμένων με σκοπό τη

διαπαιδαγώγηση του έθνους, την ενίσχυση της εθνικής αφήγησης: αυτά ήταν τα μουσεία και οι συλλογές τους στην πρώτη περίοδο της δημόσιας ζωής τους.

Ψυχή του μουσείου αυτής της εποχής είναι τα μοναδικά αντικείμενα, η μοναδικότητα των συλλογών. Το μουσείο εκπαιδεύει και διαπαιδαγωγεί. Διαμορφώνει τη συνείδηση του πολίτη ενός κράτους το οποίο φτιάχνει την αφήγησή του μέσα από την κληρονομιά των προηγούμενων εποχών και μέσα από την οικειοποίηση των κλασικών πολιτισμών της αρχαιότητας, κύρια του ελληνικού και του ρωμαϊκού πολιτισμού. (Henning 2006)

Το ρεύμα της ανανέωσης του μουσείου που διαμορφώθηκε την τελευταία εικοσαετία του εικοστού αιώνα έστρεψε τους προβολείς από τα αντικείμενα και τις συλλογές προς τους επισκέπτες. Η μετάβαση από τα αντικείμενα και τις συλλογές στις συνήθειες και τις προτιμήσεις του κοινού δημιούργησε χώρο για νέες ερμηνείες των συλλογών και των αντικειμένων.

Το τρίτο ρεύμα της αλλαγής έρχεται τώρα με τη ραγδαία ανάπτυξη των ψηφιακών μέσων. Για την ώρα τα μουσεία εντάσσουν στον χώρο τους τα νέα μέσα και δημιουργούν συνομιλίες μεταξύ των παραδοσιακών τρόπων έκθεσης και των καινούργιων αφηγηματικών τρόπων. Σε μεγάλο βαθμό καταφέρνουν να πετύχουν μια ισορροπία ανάμεσα στη διατήρηση των παραδοσιακών, ακαδημαϊκών προτύπων στη συλλογή, στην έρευνα, στη συντήρηση και στην έκθεση των αντικειμένων, και στην ανταπόκριση στις ανάγκες ενός ευρύτερου κοινού με διαφορετικές προσλαμβάνουσες και προσδοκίες.

Η ψηφιακή εποχή έρχεται στο μουσείο με τις εξελιγμένες συσκευές που διευρύνουν την εμπειρία της επίσκεψης, πολλαπλασιάζουν τις οπτικές εντυπώσεις και τις μεθόδους οπτικοποίησης της πληροφορίας. Η εμπειρία της επίσκεψης ενισχύεται στον φυσικό χώρο με οθόνες αφής, συσκευές ξενάγησης και ψηφιακές εφαρμογές. Στον ψηφιακό χώρο διαδραστικές ιστοσελίδες, βίντεο και υψηλής ποιότητας ψηφιοποιημένες συλλογές ανοίγουν την εμπειρία της επίσκεψης πέρα από τα γεωγραφικά όρια.

Αυτό που έρχεται είναι κάτι ακόμα πιο μεγάλο. Είναι η δυνατότητα ανοίγματος της διαδικασίας δημιουργίας συλλογών και εκθέσεων, η δυνατότητα δημιουργίας ενός χώρου ανάμεσα στην παραγωγή και την κατανάλωση στον οποίο θα δρουν τα νέα υποκείμενα της ψηφιακής εποχής. Η ψηφιακή εποχή δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας νέων συλλογών, νέων αφηγήσεων, κοινωνικά οργανωμένης τεκμηρίωσης και ταξινόμησης της πληροφορίας. Δεν θα έχουμε πια από τη μια

πλευρά τον ειδικό επαγγελματία του μουσείου (παραγωγό) και από την άλλη τον επισκέπτη (καταναλωτή).

Υπάρχει για πρώτη φορά στην ιστορία η δυνατότητα γεφύρωσης και υπέρβασης αυτής της αντίθεσης. Είναι ορατή, σε πολλά πεδία των δημιουργικών βιομηχανιών, η συμμετοχική κουλτούρα και μια νέα συμπεριφορά του κοινωνικού ανθρώπου. Στο μουσείο εμφανίζεται ένας νέος τύπος κοινωνικής συμπεριφοράς επίσης, που αποτελεί εξέλιξη του ενημερωμένου επισκέπτη των προηγούμενων δεκαετιών. Το νέο υποκείμενο στον χώρο του μουσείου είναι επισκέπτης και δυνάμει συνδημιουργός, συνεπιμελητής, συνομιλητής της ομάδας επαγγελματιών του μουσείου.

Αν ο πρώτος εκδημοκρατισμός του μουσείου έλαβε χώρα την εποχή της σταθερής νεωτερικότητας και αφορούσε το άνοιγμα των συλλογών και των αντικειμένων στο «μάτι» του λαού, η δεύτερη μεγάλη πρόκληση εκδημοκρατισμού που είναι σε εξέλιξη σήμερα συνδέεται με τη δυνατότητα της νέας ψηφιακής τεχνολογίας να βάλει στο παιχνίδι τη «φωνή» του λαού. Δεν θα γίνουν όλοι οι επισκέπτες συμπαραγωγοί ούτε θα αφανιστούν οι ειδικότητες και οι θέσεις εργασίας από τα μουσεία. Αυτό που συμβαίνει χωρίς να το καταλαβαίνουμε πολλές φορές είναι ότι κοινωνικοποιείται σε έναν σημαντικό βαθμό η γνώση και κοινωνικοποιείται και η διαδικασία παραγωγής νοήματος και ερμηνείας.

Αυτή είναι τουλάχιστον μία τάση της εποχής. Συνυπάρχει, αλλά βρίσκεται σε διαρκή ανταγωνισμό με την κυρίαρχη ακόμα τάση του ιδεολογικού και πολιτικού ελέγχου του σχεδιασμού και της δημιουργίας πολιτιστικών εμπειριών. Οι μεγάλοι θεσμοί, τα ιστορικά μουσεία του κόσμου ανοίγονται σε αυτή την τάση αλλά ανοίγονται αργά και προσεκτικά. Νέες ευέλικτες δομές, νέες ομάδες ενδιαφέροντος βρίσκουν χώρο να σχηματιστούν και να δράσουν. Το πεδίο ανοίγει και είναι τρομερά ενδιαφέρον. Τα μουσεία και οι συλλογές δεν θα είναι πια όπως τα ξέραμε.

Σύμφωνα με τη Susana Smith Bautista (2014), αν θέλουμε να κατανοήσουμε την αλλαγή που λαμβάνει χώρα στη μουσειολογία στην ψηφιακή εποχή, δεν αρκεί να μελετήσουμε τις νέες τεχνολογίες που χρησιμοποιούν τα μουσεία και οι επισκέπτες τους, ή τους νέους πειραματισμούς με τα ψηφιακά μέσα που διεξάγονται, αλλά χρειάζεται να οριοθετήσουμε την εξελισσόμενη αλλαγή σε τέσσερα θεμελιακά πεδία: στον τόπο, στην κοινότητα, στην κουλτούρα και στην τεχνολογία.

Η προηγούμενη μεγάλη στροφή στη μουσειολογία, σημειώνει η Bautista, πραγματοποιήθηκε στα τέλη του εικοστού αιώνα και μετέτρεψε το μουσείο σε έναν θεσμό κοινωνικής αποδοχής

προσανατολισμένο στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα των επισκεπτών. Το μουσείο τότε είναι που προσπαθεί να μελετήσει τους επισκέπτες και να δημιουργήσει προσωποποιημένες εμπειρίες με νόημα για εκείνους.

Στη σημερινή φάση, το μουσείο δεν θέλει να απευθυνθεί απλώς στους επισκέπτες του αλλά να εργαστεί μαζί τους. Η ανερχόμενη νέα τάση περιγράφει μια συμμετοχική διαδικασία, την καλλιέργεια μιας σχέσης που καθιερώνει νέες εμπειρίες, όπως η συμμετοχή του κοινού στην επιμέλεια μιας έκθεσης, ο εμπλουτισμός της περιγραφής των εκθεμάτων από κοινότητες χρηστών.

Αυτές οι νέες μέθοδοι και πρακτικές αναπτύσσονται μέσα από τη σχέση του μουσείου με τους επισκέπτες του, κι επίσης εξαπλώνονται μεταξύ των επισκεπτών και των προσωπικών τους δικτύων. Στην εποχή μας τα μουσεία παραμένουν σημεία αναφοράς, διατηρούν τη σημασία τους και τη ζωτική τους αξία μόνο εάν εναρμονιστούν με τις αλλαγές που συντελούνται στην κοινωνία, μόνο εάν αναγνωρίσουν και αξιοποιήσουν τα νέα ψηφιακά εργαλεία για να επικοινωνήσουν με το κοινό τους. Μόνο έτσι θα μπορούν να ακούν και να αναγνωρίζουν τη φωνή και τις ανάγκες της κοινωνίας, να αντλούν έμπνευση από ιδέες και σκέψεις μελών της κοινότητας των επισκεπτών τους, στον ψηφιακό και στον φυσικό χώρο. (Bautista 2014)

Ο Rifkin (2000) περιγράφει πώς οι επαγγελματίες που σταδιοδρομούν στη διοίκηση επιχειρήσεων και στο μάρκετινγκ ανακάλυψαν ότι καθιερώνοντας κοινότητες ενδιαφέροντος είναι ένα παραγωγικός τρόπος να συμμετάσχουν ενεργά νέοι πελάτες και να μείνουν πιστοί στο προϊόν για μεγάλο διάστημα. Οι ισχυροί δεσμοί μεταξύ των πελατών και των προϊόντων, όπως και μεταξύ των πελατών, βασίζονται σε κάποιο κοινό ενδιαφέρον γύρω από ένα προϊόν που καταλήγει να ενδυναμώνει την ευρύτερη κοινότητα.

Οι περισσότερες κοινότητες ενδιαφέροντος είναι online και αυτό έχει να κάνει με τη φύση του διαδικτύου, να συσπειρώνει ανθρώπους με κοινές ιδέες, αξίες και ενδιαφέροντα από όλο τον κόσμο.

«Τα ατομικά δίκτυα επικοινωνιών σχηματίζουν νέες κοινότητες ενδιαφέροντος που έχουν ολοένα και λιγότερο να κάνουν με τη γεωγραφική θέση»

(Rifkin 2000: 224).

Τα μουσεία ως θεσμοί σε γενικές γραμμές ανταποκρίθηκαν σωστά σε αυτή την αλλαγή. Διαμόρφωσαν τις δικές τους κοινότητες βάσει κοινών ενδιαφερόντων και παρουσιάστηκαν στον ψηφιακό χώρο με επιμελημένες ιστοσελίδες και σελίδες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Σήμερα, στον νέο παγκόσμιο ιστό, που γίνεται όλο και περισσότερο ένας κοινωνικός χώρος, τα μουσεία ξαναβρίσκουν τον κοινωνικό εαυτό τους.

Ο Rheingold (2000) εισήγαγε τον όρο «κοινωνικός ιστός» και φαίνεται πως στις μέρες μας επικρατεί έντονα αυτή η πλευρά. Αρκεί να σκεφτούμε πόσοι άνθρωποι καθημερινά ανταλλάσσουν πληροφορίες, ιδέες, προτάσεις αναπτύσσοντας εργαλεία, οργανώνοντας γεγονότα και συμμετέχοντας σε κινήματα.

Αν η έννοια του «κυβερνοχώρου» που επικρατούσε τα πρώτα χρόνια της ανάπτυξη του νέου αυτού μέσου, σήμαινε έναν νέο χώρο εκτός της κοινωνικής φύσης του ανθρώπου, σήμερα όλο και περισσότερο μιλάμε για εφαρμογές κοινωνικής δικτύωσης και επικοινωνίας που δεν προτείνουν κάτι εναλλακτικό στην πραγματική ζωή, αλλά κάτι εντελώς μέσα στην πραγματική ζωή. (Shirky 2010)

Τα τελευταία χρόνια η έννοια της κοινότητας έχει αντικαταστήσει την έννοια του κοινού ή των επισκεπτών στον χώρο της μουσειολογίας. (Macdonald 2006. Bautista 2014) Προηγήθηκε η καθιέρωσή της στον ψηφιακό χώρο, με το πέρασμα από το μονόπλευρο πρώτο web στο πιο συμμετοχικό Web 2.0 στο οποίο η έννοια της κοινότητας έχει κατοχυρωθεί για να περιγράψει τις συσπειρώσεις και ομαδοποιήσεις των χρηστών γύρω από υπηρεσίες, μέσα ή κανάλια επικοινωνίας.

Στο διαδίκτυο μιλάμε για κοινότητες και εννοούμε ομάδες ανθρώπων, συχνά πολυάριθμα πλήθη, που ενοποιούνται στην επιδίωξη ενός σκοπού, στη συμμετοχή σε κάποιο κίνημα, στο ότι κάνουν χρήση μιας υπηρεσίας, ενός προϊόντος, ή επειδή απλώς εκδηλώνουν το ενδιαφέρον και τη συμπάθειά τους για εμπορικές επωνυμίες, καλλιτέχνες, θεσμούς ή δημόσια πρόσωπα. Για παράδειγμα, οι χρήστες του Facebook που ακολουθούν τη σελίδα ενός Μουσείου συγκροτούν μια κοινότητα. Τα Μέσα και τα φυσικά πρόσωπα που παρακολουθούν ή κοινοποιούν τις ανακοινώσεις των wikileaks συγκροτούν επίσης μια κοινότητα.

Με την έκρηξη των Μέσων κοινωνικής δικτύωσης, οι εμπορικές επιχειρήσεις έχουν εξελίξει τα εργαλεία μάρκετινγκ και οι πλατφόρμες πολλαπλασιάζουν τις δυνατότητες επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης μιας επιχείρησης ή οποιουδήποτε οργανισμού με τους υποστηρικτές.

Η έννοια της κοινότητας έρχεται από ισχυρά πεδία που προσδιορίζουν την ταυτότητα του ατόμου – όπως η εθνικότητα, η θρησκεία, η κοινωνική τάξη και η πολιτική τοποθέτηση. Μια κοινότητα μπορεί να είναι μικρή ή μεγάλη, μπορεί να έχει τοπικό ή παγκόσμιο χαρακτήρα. Μπορεί να εκφράζει παραδοσιακές αξίες ή σύγχρονες αντιλήψεις. Μπορεί να ανήκει στη επικράτεια του μοντέρνου ή του μεταμοντέρνου. Μπορεί να έχει προοδευτικό ή αντιδραστικό προσανατολισμό. (Delanty 2003: 2)

Είναι ένα ερώτημα αν ο κόσμος όπως είναι σήμερα περικλείει ή αντέχει την κοινότητα. Όπως δείχνει ο Bauman (2001: 15) επικαλούμενος τον Hobsbawm:

«Ποτέ άλλοτε η λέξη “κοινότητα” δεν χρησιμοποιήθηκε με τέτοια ευκολία και με τέτοιο κενό τρόπο όσο τις δεκαετίες κατά τις οποίες οι κοινότητες με την κοινωνιολογική έννοια έγιναν τόσο δυσεύρετες στην πραγματική ζωή. Οι άνθρωποι αναζητούν ομάδες που να μπορούν να ανήκουν βέβαια και για πάντα, σε έναν κόσμο στον οποίο τα πάντα κινούνται κι αλλάζουν και τίποτα δεν είναι βέβαιο».

Ωστόσο, είναι η ανάγκη του ανθρώπου στη σημερινή εμπειρία της γενικευμένης ανασφάλειας να ξαναβρεί κάτι από τη χαμένη αίσθηση του ανήκειν και της αλληλεγγύης που φέρνει στο προσκήνιο την αναζήτηση της κοινότητας.

Οι εικονικές κοινότητες είναι μια απάντηση του μοναχικού ατόμου της μετανεωτερικότητας στην κρίση της ένταξης και της αλληλεγγύης. Είναι μια μορφή κοινότητας πέρα από την ενότητα, που αποτελούσε βασικό στοιχείο της παραδοσιακής κοινότητας, και πιο κοντά σε ένα νέο είδος ατομικότητας που διαμορφώνεται σε συνθήκες εφήμερης ροής της πραγματικότητας και αποδυνάμωσης των κοινωνικών σχέσεων. (Delanty 2003: 171)

Αυτές οι κοινότητες κατά βάση χαρακτηρίζονται από χαλαρούς δεσμούς μεταξύ αγνώστων. Το διαδίκτυο δίνει αυτή τη νέα ποιότητα στην ανθρώπινη επαφή και επικοινωνία: συνδέει αγνώστους σε μια μορφή κοινωνικότητας που συχνά βασίζεται στην ανωνυμία και δημιουργεί μια «νέα οικειότητα». Το σύγχρονο διαδίκτυο μπορεί να θεωρηθεί μια παγκόσμια αγορά αγνώστων που ανταλλάσσουν πληροφορίες δημιουργώντας μια κοινότητα νέου τύπου.

Οι ψηφιακές ή εικονικές κοινότητες αποτελούν ένα πολύ καλό παράδειγμα των κοινοτήτων επικοινωνίας, καθώς ο αποκλειστικός σκοπός των ψηφιακών κοινοτήτων είναι το μοίρασμα πληροφορίας σε ένα δεδομένο πλαίσιο επικοινωνίας εκτός του οποίου δεν υπάρχουν. (Ibid)

Ο ψηφιακός κόσμος είναι ένας κόσμος όπου κατ' εξοχήν άγνωστοι συναντούν αγνώστους με βάση ορισμένα κοινά ενδιαφέροντα και ανησυχίες. Οι ψηφιακές κοινότητες υπάρχουν και καταφέρνουν να επιδρούν στον πραγματικό κόσμο – και βέβαια είναι μέρος του πραγματικού κόσμου. Άγνωστοι μεταξύ τους επικοινωνούν, με το πληκτρολόγιο και την οθόνη, πάντως επικοινωνούν: ανταλλάσσουν ιδέες και απόψεις, εκφράζουν τη διαφωνία ή τη συμφωνία τους, αποδοκιμάζουν πολιτικές αποφάσεις, οργανώνουν κινητοποιήσεις.

Αρχικά μέσα από τα μπλογκ και στη συνέχεια μέσα από τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης οι χρήστες του διαδικτύου δεν είναι έξω από τη δημόσια σφαίρα. Συμμετέχουν σε αυτή, και τη διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό.

4.4. Outsourcing & crowdsourcing

Το διαδίκτυο ήταν εξ αρχής ένα πολύ ισχυρό μέσο διάδοσης πληροφορίας. Στην εξέλιξή του, αυτό που ονομάστηκε Web 2.0, μαζί με τις αντίστοιχες πλατφόρμες που αναπτύχθηκαν, διαμορφώθηκε σε ένα περιβάλλον που προκαλεί και διευκολύνει τον οριζόντιο ισότιμο διάλογο και τη συνεργασία, την ανταλλαγή απόψεων, τη συμπαραγωγή και διάδοση ιδεών, τη συνδημιουργία γνώσης και εφαρμογών.

Το 2006 ένα άρθρο στο περιοδικό *Wired* έθιξε το θέμα της χρήσης των διαδικτυακών μέσων από τις επιχειρήσεις για την ανάθεση εργασιών σε εξωτερικούς συνεργάτες. Από τον όρο *outsourcing* που ήταν ήδη σε χρήση για να περιγράψει την εργασία που ανατίθεται σε μεμονωμένους ελεύθερους επαγγελματίες εκτός του μόνιμου στελεχικού δυναμικού μιας εταιρείας, διαμορφώθηκε ο όρος “*crowdsourcing*” για να περιγράψει εργασίες οι οποίες πραγματοποιούνται από ένα πλήθος ανθρώπων. (Howe 2006)

Η εργασία δεν πληρώνεται πάντα, αλλά και όταν πληρώνεται κοστίζει πολύ λιγότερο σε σχέση με την αμοιβή των μόνιμων υπαλλήλων. Οι επιχειρήσεις και τα εγχειρήματα που γεννήθηκαν την εποχή του διαδικτύου μπορούν να επενδύσουν στο πνεύμα της προσφοράς, στην κουλτούρα του

δικτύου. Η εκρηκτική δυνατότητα να βρουν όχι μόνο ένα κοινό που θα αγοράζει και θα προωθεί προϊόντα και περιεχόμενο, αλλά ενθουσιώδεις παραγωγούς καινοτόμων ιδεών και εφαρμογών και μάλιστα δωρεάν – ή σε μια τιμή εξαιρετικά συμφέρουσα – ρίχνει το γάντι στις παλιές επιχειρήσεις που μέχρι πρότινος αναζητούσαν φθηνή εργασία σε μακρινές χώρες του πλανήτη. Τώρα δεν έχει καμία σημασία πού βρίσκονται οι συνεργάτες – είμαστε όλοι στο διαδίκτυο (Wired 2006).

Η διαφορά του outsourcing και του crowdsourcing έχει να κάνει κυρίως με την αμοιβή και τη μέθοδο. Στο crowdsourcing έχουμε πάντα ένα ανοιχτό κάλεσμα από κάποιον φορέα (επιχείρηση, πολιτιστικό οργανισμό, κίνημα πολιτών, ραδιοφωνικό σταθμό, οτιδήποτε) για εργασία πάνω σε ένα πρότζεκτ. Οι άνθρωποι που θα ανταποκριθούν μπορεί να εργαστούν από κοινού, εάν έχουμε ένα έργο που υλοποιείται συλλογικά, ή μπορεί να εργαστούν κατά μόνας. Η κρίσιμη προϋπόθεση είναι να υπάρχει ένα ανοιχτό κάλεσμα μέσα από έναν ιστότοπο ή ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης και να υπάρξει ανταπόκριση από ένα μεγάλο δίκτυο δυνητικών συνεργατών. Τότε μπορούμε να μιλήσουμε για crowdsourcing (Howe 2006).

Ο όρος εξαπλώθηκε ταχύτατα και χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει μια μεγάλη κατηγορία δραστηριοτήτων που λαμβάνει χώρα στο διαδίκτυο. Από τη συμμετοχή στη συγγραφή εγκυκλοπαιδικών λημμάτων, όπως στη Wikipedia, μέχρι το αντίστοιχο παράδειγμα των αποκαλυπτικών δημοσιευμάτων των Wikileaks, ή την περιγραφή και ταξινόμηση (tagging) εικόνων σε ιστότοπους όπως το Flickr. Σε μικρότερης κλίμακας συνεργατικά εγχειρήματα επιστημονικού χαρακτήρα χρησιμοποιείται ο όρος “Citizen Science” (Silvertown 2009).

Ο Holley (2010) αναρωτιέται ποιο είναι το τυπικό προφίλ ενός εθελοντή που ανταποκρίνεται σε ένα κάλεσμα για crowdsourcing στο πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς και των ανθρωπιστικών επιστημών. Έχοντας εμπειρία από αρκετά πιλοτικά προγράμματα αποφάινεται ότι ενώ αρχικά μπορεί να εμφανιστεί ένας μεγάλος αριθμός εθελοντών, το μεγαλύτερο μέρος του έργου θα υλοποιηθεί από ένα μικρό τμήμα υπερδραστήριων χρηστών οι οποίοι βγάζουν εξαιρετικά μεγαλύτερο όγκο δουλειάς σε σχέση με όλους τους άλλους. Αυτοί τείνουν να παραμείνουν αφοσιωμένοι στο έργο για πολύ καιρό, εκτιμούν ότι αποκτούν μια μαθησιακή εμπειρία η οποία τους ανταμείβει για τον κόπο τους και δίνει νόημα στην προσφορά τους.

Το κίνητρο των ανθρώπων αυτών να μπουν σε μια τέτοια εργασία εντοπίζεται, όπως λογικά συμπεραίνει κανείς, στο ενδιαφέρον, στο πάθος, στον σκοπό που εμπνέει, στην προσφορά σε μια

κοινότητα, στη διάθεση να επιτευχθεί ένας ομαδικός στόχος, και στη συμβολή στην ανακάλυψη νέας πληροφορίας σε ένα σημαντικό πεδίο αναζήτησης.

Για να διαμορφωθεί αυτή η κοινότητα των συνδημιουργών και να εργαστεί αποτελεσματικά το πρότζεκτ πρέπει να έχει έναν ξεκάθαρο στόχο, να αποτελεί μια μεγάλη πρόκληση, να υπάρχει ενημέρωση σε τακτά διαστήματα για την πρόοδο του έργου, και να επιδεικνύονται τα αποτελέσματα. Το σύστημα και το περιβάλλον εργασίας θα πρέπει να είναι απλό και εύχρηστο, αξιόπιστο και γρήγορο και να παρέχει επιλογές στον χρήστη, περιοχές εργασίας που να μπορεί να επιλέξει σε έναν βαθμό. Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να επιβραβεύονται και να υποστηρίζονται από την ομάδα που τρέχει το έργο. Το περιεχόμενο θα πρέπει να είναι ενδιαφέρον, καινοτόμο και να έχει ιστορικό ή επιστημονικό ενδιαφέρον. (Ibid)

4.5. Crowdsourcing και πολιτιστική κληρονομιά

Ο χώρος της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν έμεινε εκτός του παιχνιδιού. Το crowdsourcing αποδείχθηκε εξαιρετικά χρήσιμο στο πεδίο της ιστορίας, του πολιτισμού και της κληρονομιάς. Αρχεία, Βιβλιοθήκες, Πινακοθήκες και Μουσεία φάνηκε ότι μπορούν να αξιοποιήσουν τη μέθοδο αποτελεσματικά, καθώς διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με το κοινό τους, το οποίο είναι πρόθυμο να συμμετάσχει στην προώθηση των συλλογών και σε εργασίες που σχετίζονται με την οργάνωση και την ταξινόμηση του υλικού, ή με τον εμπλουτισμό εκθέσεων με ψηφιακά μέσα.

Οι παρακάτω τύποι εργασιών έχουν καταγραφεί ως σχετικοί με τα αντικείμενα της κληρονομιάς: προσθήκη διαχειριστικών ετικετών / tagging, έλεγχος περιεχομένου, ηχογράφηση μιας προσωπικής ιστορίας, δημιουργία συνδέσμων, κατηγοριοποίηση, δήλωση προτιμήσεων και δημιουργικές αποκρίσεις. Αυτές οι κατηγορίες εργασιών μπορούν να αφορούν online περιεχόμενο και συλλογές ή εκτεινόμενο στο φυσικό χώρο. (Ridge 2014)

Τα Μουσεία και οι συναφείς οργανισμοί χρησιμοποιούν τα τελευταία χρόνια με μεγάλη επιτυχία τις μεθόδους του crowdsourcing και τα νέα Μέσα για να δημιουργήσουν περιεχόμενο, μεταδεδομένα, ψηφιακές συλλογές, για να αυξήσουν την πρόσβαση στις συλλογές τους και να βελτιώσουν την επικοινωνία των συλλογών τους με το κοινό.

Μια καταγραφή των τύπων εργασιών που μπορούν να διεκπεραιωθούν με τη μέθοδο του crowdsourcing είναι η παρακάτω:

Τύπος εργασίας	Σύντομη περιγραφή
Εργασίες διόρθωσης και μεταγραφής	Οι χρήστες προσκαλούνται να διορθώσουν ή/και να μεταγράψουν τα αποτελέσματα μιας διαδικασίας ψηφιοποίησης.
Διαδικασίες πλαιοποίησης	Η προσθήκη γνώσεων και δεδομένων πλαισίου σε αντικείμενα, λ.χ. λέγοντας ιστορίες ή γράφοντας άρθρα/σελίδες wiki.
Συμπλήρωση συλλογής	Η ενεργοποίηση χρηστών για την αναζήτηση επιπλέον αντικειμένων για μια (διαδικτυακή) έκθεση ή συλλογή.
Ταξινόμηση	Συγκέντρωση περιγραφικών μεταδεδομένων σχετικών με τα αντικείμενα μιας συλλογής. Ένα πολύ διαδεδομένο παράδειγμα, το social tagging.
Συν-επιμέλεια	Η χρήση της έμπνευσης/γνώσης μη επαγγελματιών επιμελητών για τη δημιουργία (διαδικτυακών) εκθέσεων.
Ανεύρεση πόρων	Συλλογική συνεργασία ανθρώπων που συγκεντρώνουν τα χρήματά τους και άλλους πόρους από κοινού για να υποστηρίξουν προσπάθειες που έχουν ξεκινήσει από άλλους.

(Oomen & Aroyo 2011)

Ωστόσο, σε μια εποχή που η χρηματοδότηση στον χώρο του πολιτισμού ακολουθεί τους κανόνες της γρήγορης ανταπόδοσης, υπάρχουν μια σειρά προκλήσεις που αφορούν το crowdsourcing. Όταν ο πληθοπορισμός επιλέγεται ως μέθοδος εργασίας για λόγους εξοικονόμησης πόρων, γίνεται μοχλός απαξίωσης της εργασίας των επαγγελματιών του μουσείου και συνεπώς του ίδιου του μουσείου.

Είναι πολύ απλό για έναν πολιτιστικό οργανισμό να ζητά από τους επισκέπτες του στον ψηφιακό χώρο να συνεισφέρουν προσθέτοντας περιγραφικές ετικέτες στα έργα των συλλογών του που παρουσιάζονται στον ιστότοπό του, αλλά οι δυνατότητες της ψηφιακής εποχής για συνεργασία δημιουργών δεν μπορεί να εξαντλούνται σε μια τόσο απλή εργασία όπως το tagging.

Βασικό κριτήριο για την ανάδειξη καλών πρακτικών είναι αυτό της ποιότητας των παραγόμενων έργων. Ομάδες δημιουργών πρόθυμων να προσφέρουν εθελοντική εργασία χρειάζεται να έχουν την επίβλεψη επαγγελματιών του πολιτιστικού οργανισμού που ζητά τη συνεισφορά τους. Ένα συνεργατικό έργο δεν απαιτεί λιγότερο χρόνο από την πλευρά του οργανισμού. Ο έλεγχος ποιότητας από πλευράς μουσείου του περιεχομένου που συνεισφέρει το κοινό απαιτεί χρόνο και εργασία μιας ομάδας επαγγελματιών (Ridge 2014: 257).

4.5.1. Μελέτη περίπτωσης: Brooklyn Museum

Πρωτοπόρο στη χρήση των νέων μέσων το συγκεκριμένο μουσείο, έχει δώσει μερικά από τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα συμμετοχικών διαδραστικών έργων αξιοποιώντας κατάλληλα τις δυνατότητες του Web 2.0. Οι άνθρωποι του μουσείου έχουν σημαντική εμπειρία στην ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών για την καλύτερη επικοινωνία με τους επισκέπτες του μουσείου. (McDermon 2016. Simon 2015)

Ο δυναμισμός του συγκεκριμένου μουσείου στο ψηφιακό περιβάλλον οφείλεται στην αξιοποίηση της έννοιας της κοινότητας η οποία πλέον είναι κεντρική σε όλα τα παραδείγματα ψηφιακής σύνταξης μουσειακής πρακτικής.

Το 2007 μια ομάδα επαγγελματιών του Brooklyn Museum στη Νέα Υόρκη θέτει το ερώτημα τι σημαίνει κοινότητα στον χώρο του μουσείου. Δίνει την απάντηση εμπνεόμενη από τον τρόπο με τον οποίο σχηματίζονται κοινότητες χρηστών-σχολιαστών στην ηλεκτρονική πλατφόρμα Flickr και προχωρά στη δημιουργία του ιστότοπου της συλλογής του μουσείου. (Bernstein 2014)

Όταν η ομάδα του μουσείου οργάνωσε την ανάρτηση της συλλογής στο διαδίκτυο, θέλησε να εντάξει στη διαδικασία τους χρήστες με τον εξής τρόπο: μαζί με τη δημοσίευση του ιστορικού του κάθε αντικειμένου, την πλήρη καταγραφή του, δινόταν η δυνατότητα σε οποιονδήποτε να προσθέσει ετικέτα, να σχολιάσει και να επιλέξει τα αγαπημένα του αντικείμενα, και επίσης θέλησαν να περάσουν σε ένα ανώτερο επίπεδο συλλογής πληροφορίας ζητώντας από τους χρήστες να συμμετάσχουν σε μια κοινότητα συντελεστών στον ιστότοπο της συλλογής του μουσείου στην οποία θα είχαν την ευκαιρία να βοηθήσουν τους ανθρώπους του μουσείου να εμπλουτίσουν τις καταχωρήσεις των ψηφιακών εγγραφών των έργων τέχνης της συλλογής του μουσείου.

Στην ιστοσελίδα του μουσείου υπάρχουν εικόνες των αντικειμένων της συλλογής με πλήρη περιγραφή, ιστορικό, δυνατότητα κατεβάσματος, ενημέρωση για τα πνευματικά δικαιώματα, περιγραφικές ετικέτες και συνδέσεις με συναφή αντικείμενα με βάση τις ετικέτες αυτές, ενώ δίνεται στον χρήστη η δυνατότητα να προσθέσει περιγραφικές ετικέτες, καθώς υπάρχει η επιλογή «Add Tag». Η ιστοσελίδα έχει κάτι από την αίσθηση των μπλογκ της Wordpress και του Flickr. Ο χρήστης μπορεί να ενεργήσει και οι ενέργειές του επικοινωνούν με τις ενέργειες άλλων χρηστών. Βλέπει κανείς φωτογραφίες με δεκάδες ετικέτες, που έχουν προστεθεί από χρήστες, και άλλες με ελάχιστες.

Όπως αναφέρει η ιδρύτρια του Flickr, «στο διαδίκτυο πρέπει να αισθάνεσαι την παρουσία άλλων ανθρώπων». Αυτή είναι μάλλον η κύρια ιδέα πίσω από κάθε επιτυχημένη διαδικτυακή εφαρμογή που επιχειρεί να ξεκινήσει διάλογο, να ζητήσει τη συμμετοχή, να διαμορφώσει μια κοινότητα χρηστών. (Ibid)

Το 2008 η ομάδα των ανθρώπων του μουσείου προχώρησε στο πρώτο ανοιχτό κάλεσμα για μια συμμετοχική έκθεση με τίτλο *Click! A Crowd-Curated Exhibition*. Το κάλεσμα απευθυνόταν σε φωτογράφους από τους οποίους ζητούνταν να υποβάλουν ηλεκτρονικά μια φωτογραφία που θα ανταποκρινόταν στο θέμα της έκθεσης «Το Μπρούκλιν αλλάζει πρόσωπα» και μια σύντομη δήλωση 100 λέξεων. Το κοινό κλήθηκε να αξιολογήσει τις φωτογραφίες που είχαν υποβληθεί μέσω ενός διαδικτυακού εργαλείου αξιολόγησης. Για έξι εβδομάδες οποιοσδήποτε μπορούσε να συνδεθεί και να αξιολογήσει τις φωτογραφίες που είχαν ανέβει στον ιστότοπο. Κάθε χρήστης που έπαιρνε ρόλο αξιολογητή, πρώτα έπρεπε να δηλώσει το γεωγραφικό του στίγμα και να αυτοαξιολογηθεί ως προς το επίπεδο γνώσεών του σχετικά με τη φωτογραφία. Οι φωτογραφίες παρουσιάζονταν στους χρήστες με τυχαία σειρά, χωρίς να αναφέρεται το όνομα του φωτογράφου, και ο αλγόριθμος του ιστότοπου εξασφάλιζε ίσο αριθμό εμφανίσεων για κάθε συμμετοχή.

Οι συμμετοχές έφτασαν τις 389, ενώ 3.344 χρήστες πήραν μέρος στην αξιολόγηση των έργων. Κατά μέσο όρο, κάθε αξιολογητής είδε 135 έργα και έβλεπε κάθε εικόνα για 22 δευτερόλεπτα πριν τη βαθμολογήσει. Το κορυφαίο 20% των συμμετοχών στην κατάταξη, σύμφωνα με τις επιλογές του πλήθους, παρουσιάστηκε στον εκθεσιακό χώρο του μουσείου. Ανάλογα με την κατάταξη, οι φωτογραφίες τυπώθηκαν σε διαφορετικά μεγέθη. Αυτές που είχαν συγκεντρώσει μεγαλύτερη βαθμολογία τυπώθηκαν σε μεγαλύτερο σχήμα και ξεχώριζαν λόγω μεγέθους στον χώρο της έκθεσης. (Brooklyn Museum 2017)

Τα στοιχεία των εικόνων και τα σχόλια των χρηστών που τις αξιολόγησαν αναρτήθηκαν στον ιστότοπο της έκθεσης. Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι υπήρξε γενικά συμφωνία ως προς τις φωτογραφίες που ξεχώρισαν και επίσης ότι προκύπτει μια ομαδοποίηση των χρηστών στις επιλογές ανάλογα με το επίπεδο γνώσεών τους. Χρήστες με όμοιο επίπεδο γνώσεων τείνουν να δείχνουν την προτίμησή τους στις ίδιες φωτογραφίες.

Την έμπνευση για τη συμμετοχική αυτή έκθεση έδωσε το βιβλίο *The Wisdom of Crowds* (εκδόθηκε το 2004) του James Surowiecki, αρθρογράφου του περιοδικού *New Yorker*. Ο συγγραφέας του

βιβλίου υποστήριζε ότι ένα ετερόκλητο πλήθος είναι συχνά πιο σοφό στη λήψη αποφάσεων σε σχέση με μεμονωμένους ειδικούς.

4.5.2. Μελέτη περίπτωσης: New York Public Library, Community Oral History Project

Εδώ δεν έχουμε μόνο ένα πολύ ενδιαφέρον συμμετοχικό έργο, μέσα στον πυρήνα του εκδημοκρατισμού της αφήγησης, την προφορική ιστορία. Έχουμε και ένα πρότυπο ιστότοπου για μια ψηφιακή συλλογή προφορικών ιστοριών ανοιχτή για επεξεργασία από την κοινότητα των χρηστών.

Η Δημόσια Βιβλιοθήκη της Νέας Υόρκης πρωτοπορεί στην ψηφιακή εποχή και στα έργα που υλοποιεί και για τη χρηστικότητα των ψηφιακών της μέσων. Μεταξύ των πολλών επιτυχημένων έργων της βιβλιοθήκης που βασίζονται στη συμμετοχή του κοινού, επιλέξαμε το συγκεκριμένο διότι η δομή του και το αντικείμενό του είναι πολύ κοντά στο προτεινόμενο έργο το οποίο θα συζητήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Το έργο της «Προφορικής Ιστορίας της Κοινότητας» ξεκίνησε το 2013 στην Jefferson Market Library στο Greenwich Village και έκτοτε αναπτύχθηκε μια σημαντική δυναμική συλλογής προφορικών ιστοριών στις γειτονιές της πόλης. (Κάτι αντίστοιχο με το ελληνικό κίνημα των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας που τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται στην Αθήνα.) Μέχρι σήμερα, πάνω από χίλιες ιστορίες έχουν συγκεντρωθεί από περίπου 300 εθελοντές. Οι Αμερικανοί χρησιμοποιούν πολύ συχνά τον όρο «community» και εδώ οι εθελοντές ονομάζονται «community volunteers» που θα ήταν κάπως αδόκιμο να αποδοθεί «εθελοντές της κοινότητας». Όλες οι ηχογραφημένες διηγήσεις είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο του έργου.

Το κάλεσμα για συμμετοχή του κοινού γίνεται με δύο τρόπους. Υπάρχει, πρώτα απ' όλα, ένα email επικοινωνίας για όποιον ενδιαφέρεται να πάρει μέρος στη συλλογή ιστοριών από τη γειτονιά του, είτε ως αφηγητής είτε ως μέλος της ομάδας που θα κάνει τις συνεντεύξεις. Υπάρχει ένας σύνδεσμος στον οποίο παραπέμπεται ο χρήστης για να ενημερωθεί για το πρόγραμμα των επόμενων συνεντεύξεων. Και, τέλος, υπάρχει η επιλογή της online συνεισφοράς, για τις ιστορίες που έχουν ήδη αναρτηθεί στον ιστότοπο, για όποιον ενδιαφέρεται να εργαστεί προσωπικά για τη βελτίωση του περιεχομένου και της δυνατότητας πρόσβασης σε αυτό.

Το εικαστικό-σχεδιαστικό κομμάτι του ιστότοπου του Community Oral History Project είναι υποδειγματικό και προσφέρεται ως οδηγός για τη δημιουργία του ιστότοπου του προτεινόμενου έργου σε αυτή την εργασία. Είναι πολύ σαφή εδώ τα «ποιος», «πώς», «τι». Το κείμενο και η δομή σε κάθε σελίδα του ιστότοπου είναι απλά και κατανοητά.

Στην αρχική σελίδα, υπάρχει μια σύντομη περιγραφή στην αριστερή πλευρά και αμέσως δεξιά οι δύο βασικές επιλογές του χρήστη με τα αντίστοιχα λινκ με καλαίσθητα εικαστικά: «LISTEN» και «IMPROVE». Η πρώτη επιλογή είναι να ακούσει κάποιος προφορικές διηγήσεις που έχουν ανέβει. Αν ο χρήστης επιλέξει «LISTEN», οδηγείται στο κάτω μέρος της αρχικής σελίδας όπου είναι συγκεντρωμένες οι προφορικές διηγήσεις ανά γειτονιά. Επιλέγοντας το σύνδεσμο της γειτονιάς, ανοίγει μια νέα σελίδα με συνδέσμους διηγήσεων. Κάθε σύνδεσμος απεικονίζεται με φωτογραφία του ανθρώπου που μιλάει, στο πεδίο του τίτλου υπάρχει το όνομα του αφηγητή, και κάτω από τον τίτλο μια σύντομη περιγραφή.

Στο επάνω μέρος της αρχικής σελίδας, και σε κάθε σελίδα του ιστότοπου, υπάρχει σταθερή οριζόντια μπάρα του μενού με εργαλείο αναζήτησης: «SEARCH» και τα τρία βασικά λινκ: «LISTEN» - «IMPROVE» - «ABOUT». Πρόκειται για την απολύτως ορθή πρακτική, προς διευκόλυνση του χρήστη να επαναλαμβάνονται και να διατηρούνται σε όλες τις σελίδες του ιστότοπου οι δύο βασικές επιλογές που οι σχεδιαστές της σελίδας θέλουν να έχει στη διάθεσή του ο χρήστης, καθώς και το απαραίτητο για κάθε ιστότοπο « ABOUT» με τις βασικές πληροφορίες για το έργο.

Στη σελίδα «IMPROVE» το κείμενο και τα συνοδευτικές εικόνες εξηγούν πολύ αναλυτικά τι σημαίνει βελτίωση και ποιες εργασίες μπορεί ο χρήστης να αναλάβει. Η δημοσίευση του ηχητικού υλικού των συνεντεύξεων, όπως τονίζεται, είναι μόνο το πρώτο βήμα σε μια μακρά διαδικασία για να γίνουν αυτές οι ιστορίες όσο το δυνατόν πιο προσβάσιμες από το κοινό. Τα αρχεία ήχου είναι δύσκολο να εντοπιστούν σε μια αναζήτηση, και χρειάζεται ένας συνδυασμός της τεχνολογίας και της εργασίας από την κοινότητα προκειμένου να είναι αυτές οι ιστορίες πραγματικά διαθέσιμες, εύκολο να εντοπιστούν από τον χρήστη που αναζητά περιεχόμενο στο οποίο ανταποκρίνονται.

Ένα έργο που μπορεί να αναλάβει ο χρήστης είναι η μεταγραφή, συγκεκριμένα η επιμέλεια της μεταγραφής ιστοριών. Με χρήση κατάλληλου προγράμματος σε υπολογιστή, όπως αναφέρεται, έχουν ήδη δημιουργηθεί κείμενο-μεταγραφή για περισσότερες από 1.000 ιστορίες. Τώρα, το κοινό καλείται να διορθώσει αυτές τις εγγραφές και να βελτιώσει το επίπεδο πρόσβασης για τις σημερινές

και τις επόμενες γενιές χρηστών. Ακριβώς στο σημείο αυτό στη σελίδα υπάρχει μια εικόνα με κίνηση τύπου GIF που εξηγεί τι σημαίνει διόρθωση κειμένου μεταγραφής μιας ιστορίας, για να είναι σαφές στον χρήστη τι πρόκειται να κάνει. Παίρνει το κείμενο που έχει παραχθεί από τον υπολογιστή και ελέγχει παράλληλα με το ηχητικό αν έχουν αποδοθεί σωστά οι λέξεις, και την τυπογραφία τους.

Λίγο πιο κάτω το κείμενο εξηγεί πώς η σωστή σύνταξη του προφορικού λόγου σε κείμενο βοηθά τον χρήστη που αναζητά περιεχόμενο με λέξεις κλειδιά να εντοπίσει μια σχετική ιστορία με την έρευνά του. Στο κάτω μέρος της σελίδας ο χρήστης πληροφορείται τι σημαίνει ταξινόμηση με χρήση περιγραφικών ετικετών (tags) και πώς βοηθάει στην αναζήτηση περιεχομένου.

Enter keyword SEARCH LISTEN IMPROVE ABOUT

 The New York Public Library
Community Oral History Project

The New York Public Library's Community Oral History Project is an initiative taking place at NYPL branches that aims to document, preserve, and celebrate the rich history of the city's unique communities by collecting the stories of people who have experienced it firsthand.

To find out when NYPL's Community Oral History Project will be coming to your community, learn how to get involved, or share your story, please contact oralhistory@nypl.org.

LISTEN
Explore hundreds of stories from communities in NYC

IMPROVE
Enrich oral histories by making them more searchable and discoverable

Featured Stories

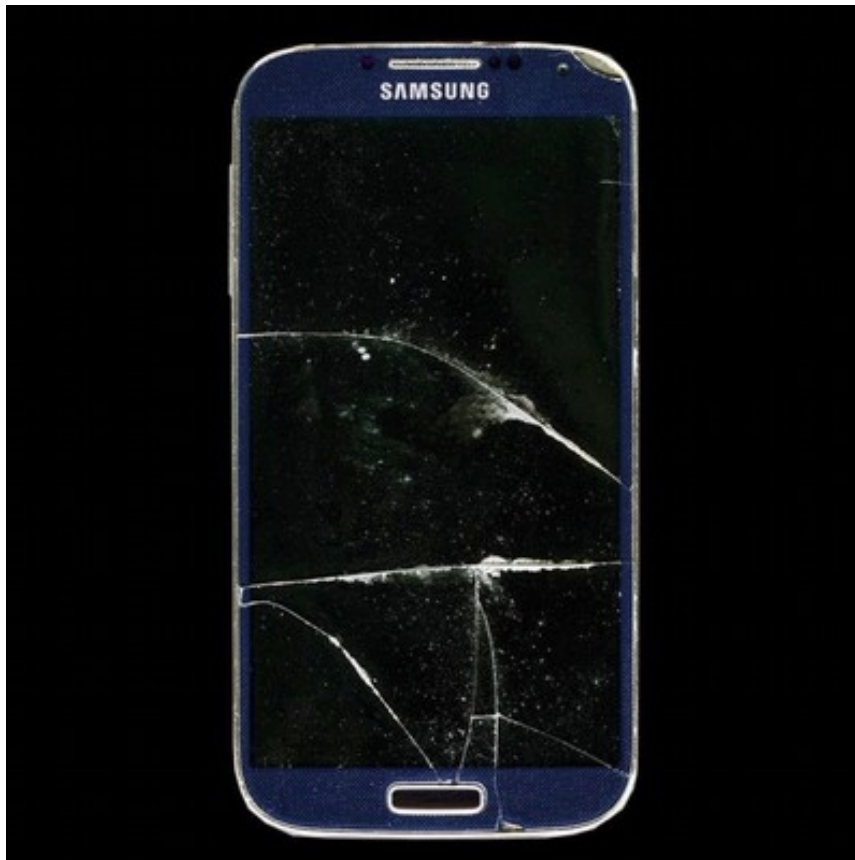

Φωτογραφία από την αρχική σελίδα του πρότζεκτ στο oralhistory.nypl.org/

4.5.3. Η άμεση ψηφιακή μαρτυρία στο μουσείο: I'm alive

Το πλέον πρόσφατο και χαρακτηριστικό παράδειγμα ενσωμάτωσης ψηφιακού υλικού απευθείας από τα κινητά των προσφύγων για τις ανάγκες μιας μουσειακής έκθεσης αποτελεί η έκθεση που οργανώθηκε στο Μουσείο Τεχνολογίας της Στοκχόλμης βασισμένη σε υλικό από τα κινητά των προσφύγων που έκαναν το ταξίδι από την Αφρική και τη Συρία μέχρι τη Σουηδία.

Η έκθεση με τίτλο «I'm Alive» περιλάμβανε συνεντεύξεις με πρόσφυγες οι οποίοι έλεγαν ιστορίες για το πώς τα κινητά τους τηλέφωνα και το διαδίκτυο τους βοήθησαν κατά τη διάρκεια του επικίνδυνου ταξιδιού τους. Η έκθεση επίσης εστίασε σε καινοτόμες πρωτοβουλίες βασισμένες στα κινητά τηλέφωνα και τις νέες τεχνολογίες. Η έκθεση παρουσιάστηκε στο Εθνικό Μουσείο Επιστήμης και Τεχνολογίας από τις 12 Οκτωβρίου 2016 ως τις 23 Αυγούστου 2017 και περιοδεύει εκτός Σουηδίας μέχρι τον Μάρτιο του 2018. (Tekniska Museet 2017)

Από την έκθεση «I'm alive» το κινητό μιας γυναίκας-πρόσφυγα από την Ερυθραία. Πηγή: www.bettershelter.org

Μέσα στο 2016, το μουσείο υλοποίησε ένα πρόγραμμα για τη σημασία της χρήσης έξυπνων κινητών και του διαδικτύου από τους πρόσφυγες. Το προσωπικό του μουσείου συναντήθηκε με έναν αριθμό προσφύγων που είχαν μόλις φτάσει στη Σουηδία. Κατέγραψαν τις ιστορίες τους και συγκέντρωσαν κάποια από τα πράγματα που είχαν μαζί τους. Επίσης, το μουσείο μάζεψε εικόνες – από τα κινητά των ίδιων των ανθρώπων και εικόνες που τραβήχτηκαν από τους ανθρώπους του μουσείου.

Με αυτόν τον τρόπο, οι βιογραφίες των προσφύγων ενσωματώνονται στην έκθεση όχι μόνο με τα αντικείμενα που παραχωρούν οι πρόσφυγες στο μουσείο αλλά και με τις εικόνες που παράγουν οι ίδιοι. Τα φυσικά αντικείμενα συνδυάζονται με ψηφιακό υλικό από τα κινητά τους τηλέφωνα.

Στην έκθεση ακούγονται διηγήσεις προσφύγων που περιγράφουν πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξαν τα έξυπνα κινητά κατά τη διάρκεια της φυγής. Όπως η ιστορία που αφηγείται η Deema, μια νέα γυναίκα, οδοντίατρος, από τη Δαμασκό:

«Όταν πέρασαν το Αιγαίο κατάφεραν να βρουν στεριά, βρέθηκαν σε ένα μικρό νησί. Όλοι ήταν εξαντλημένοι και κανείς δεν ήξερε πού βρίσκονταν. Ένας πρόσφυγας από το Αφγανιστάν είχε φορτισμένο κινητό και κατάφερε να επικοινωνήσει με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Η κοπέλα μας είπε ότι από αυτή την κλήση σώθηκαν 70 ζωές εκείνο το πρωί».

(Museums and Migration 2016)

Οι επιμελητές του μουσείου, Peter Du Rietz και Magdalena Tafvelin Heldner, εξηγούν πώς οργάνωσαν την έκθεση:

«Ήρθαμε σε επαφή με την κίνηση Refugees Welcome και ένα κατάλυμα για πρόσφυγες και μέσω αυτών των οργανώσεων ήρθαμε σε επαφή με αρκετούς πρόσφυγες που ήταν πρόθυμοι να τους πάρουμε συνέντευξη. Πήραμε συνεντεύξεις από εννιά πρόσφυγες από τη Συρία, το Ιράκ, το Κουβέιτ και την Ερυθραία. Επίσης, ψάξαμε στο διαδίκτυο για πληροφορίες σχετικά

με τι έχει γίνει σε αυτόν τον τομέα, στα πεδία της δημοσιογραφίας, της έρευνας και εθελοντικών πρωτοβουλιών».

(Museums and Migration 2016)

Η έκθεση περιλαμβάνει επίσης το βίντεο «Clouds over Sidra». Ακόμα, μια ψηφιακή αναπαράσταση δείχνει πώς οι βάρκες των προσφύγων έπλεαν στη Μεσόγειο με τη χρήση των social media.

Φωτογραφία από την έκθεση «I'm alive». Πηγή: www.tekniskamuseet.se

4.6. Αρχείο και ψηφιακά μέσα

Το παρελθόν επιστρέφει με νέα ορμή μέσα από τις εμπλουτισμένες διηγήσεις των νέων ψηφιακών Μέσων. Είναι πλέον προσβάσιμο, επεξεργάσιμο και μπορεί να τροφοδοτεί πολλαπλά είδη λόγου: δημοσιογραφικά αφηγήματα, εικαστικές εγκαταστάσεις και συνθέσεις, παρουσιάσεις, συμμετοχικά έργα, ψηφιακές συλλογές.

Τα μαζικά ψηφιακά μέσα – ειδικά οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης Instagram και Facebook – ενθαρρύνουν και καθοδηγούν τους χρήστες τους στην παραγωγή περιεχομένου σε άμεσο παροντικό χρόνο, όλο και πιο πολύ με τη μορφή στιγμών όπου ο χρήστης καταγράφει με την κάμερα του κινητού του αυτό που συμβαίνει σε πραγματικό/ψηφιακό χρόνο μπροστά του. Το κινητό τηλέφωνο

και ο κάτοχός του είναι έτοιμοι ανά πάσα στιγμή να συλλάβουν και να καταγράψουν φευγαλέες εικόνες της καθημερινότητας, καινούργια ρούχα, βιτρίνες, τοπία, εκδρομές, σκηές από τη ζωή των πόλεων, ταξιδιωτικές εγγραφές.

Αυτή η δραστική εξοικείωση με το παρόν παράγει ένα ενεργό αρχείο της ατομικής δραστηριότητας και του προσωπικού βλέμματος. Και όπως κάθε παραγόμενο αρχείο, εμπεριέχει τη δυνατότητα επίσκεψης στο παρελθόν. Εδώ το προσωπικό παρελθόν μας είναι κοντινό και διαχειρίσιμο. Μπορούμε να επιλέξουμε τι θα εμφανίζεται και τι θα διαγραφεί, τι θα παραμείνει και πώς θα ταξινομηθεί.

Οι ζωές μας ψηφιοποιούνται στην καθημερινότητα, ό,τι κάνουμε έχει το αποτύπωμά του σε οθόνες, αποθηκευτικούς χώρους και οι ψηφιακές αναμνήσεις μας. Γινόμαστε οι ψηφιακές αναμνήσεις μας. (Garde-Hansen et al 2009: 1)

Η ψηφιακή μας υπόσταση βρίσκεται στο επίκεντρο της εξελισσόμενης «έκρηξης της μνήμης».

«Δεν μπορούμε να συζητάμε για προσωπική, δημόσια μνήμη ή για τη μνήμη μιας γενιάς, ξέχωρα από την τεράστια επιρροή των νέων μέσω των μέσων ως όχημα όλων των μορφών της μνήμης»

(Huysen 2003: 18).

Τα ψηφιακά μέσα, στην πραγματικότητα, διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στο τι θυμόμαστε, σε ποια μορφή αυτό αποθηκεύεται και πώς θα ανακτηθεί κάποια στιγμή.

Ένα ερώτημα προκύπτει: Αυτό που ισχύει με τις συλλογές αντικειμένων ισχύει άραγε και για το προσωπικό ψηφιακό αρχείο που διατηρούμε στο κινητό μας; Είναι το υλικό που διατηρούμε από σημαντικές στιγμές της ζωής μας αντικείμενο φροντίδας όπως συνέβαινε με τα φυσικά αντικείμενα της μη ψηφιακής εποχής όπως τα άλμπουμ των φωτογραφιών ή τα οικογενειακά κειμήλια; Ανησυχούμε ή μεριμνούμε να τα διατηρήσουμε ασφαλή σε μονάδες αποθήκευσης ή σε κάρτες; Προορίζεται αυτό το υλικό να μεταδοθεί στα παιδιά μας ή να διατεθεί σε κάποιον οργανισμό με σκοπό να περάσει ένα κομμάτι μας πέρα από τη θνητότητα; Στις συλλογές φυσικών αντικειμένων

οι συλλέκτες λειτουργούσαν με ένα τέτοιο σκεπτικό, δημιουργώντας πολιτική και ποιητική της συλλεκτικής τους πράξης. (Pearce 1999)

Τα ψηφιακά μέσα αλλάζουν βέβαια τη συλλεκτική εμπειρία και τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε το παρελθόν. Αλλάζουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τη μνήμη. Αλλάζουν αυτό που θεωρούμε παρελθόν. Η πράξη της ανάκλησης, της ανάμνησης, της θύμησης αλλάζει. Φυσικά, αποθηκεύουμε πιο γρήγορα και ξεχνάμε το ίδιο γρήγορα πληροφορίες. Η ψηφιακή κουλτούρα αδημονεί να κρατήσει αναμνήσεις, να τις αποθηκεύσει και να τις διευθετήσει. Ένας έφηβος που συμμετείχε σε μια εθνογραφική έρευνα του Nicola Green πάνω στη σχέση των νέων με τα μηνύματα στο κινητό, είπε:

«Τα γραπτά μηνύματα είναι κάτι που αποθηκεύεις... είναι κάτι σαν αναμνήσεις που θέλεις να κρατήσεις. Θα ήταν τέλειο να υπήρχε κάτι σαν κάρτα μνήμης για κάθε πρόσωπο και να έχεις μαζεμένα εκεί όλα τα γραπτά μηνύματα που έχεις ανταλλάξει και να μπορείς όταν θες να τα ξαναβλέψεις».

(Garde-Hansen et al 2009)

Η ψηφιακή κουλτούρα συνδέεται περισσότερο με την αποχώρηση από το πεδίο της ιστορίας και την ενίσχυση του πεδίου της μνήμης. Αυτό δεν είναι κάτι που γίνεται αυτόματα, αλλά με τη μεσολάβηση των ισχυρών εταιρειών του διαδικτύου. Οι ψηφιακές αναμνήσεις, από τη δημιουργία μέχρι την αποθήκευση και την κοινοποίησή τους, δεν εγκαθίστανται ούτε διαμορφώνονται σε κάποιον κενό χώρο ανάμεσα σε ισότιμες φωνές. Στην ουσία, στην παραγωγή και διάθεσή τους εμπλέκονται μεγάλες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον χώρο της επικοινωνίας, οι οποίες συγκλίνουν σε έναν κοινό μύθο: «Να είσαι νέος, να είσαι ψηφιακός, να είσαι ίσος, να είσαι ελεύθερος από την ιστορία». Οι νεότεροι μύθοι, που διαδίδονται στα ψηφιακά μέσα δεν φτιάχνονται μόνο από μεταπτυχιακούς φοιτητές και ακαδημαϊκούς, αλλά, τουλάχιστον οι πιο γρήγορα διαδιδόμενοι, εμπεριέχουν ισχυρή δόση ιδεολογικής στόχευσης και πολιτικής σκοπιμότητας. Από την κάλυψη του πολέμου του Ιράκ – τον πρώτο πόλεμο που είδαμε σε απευθείας τηλεοπτική μετάδοση – μέχρι την έκρηξη της ψηφιακής μνήμης για την 11η Σεπτεμβρίου των ΗΠΑ, τα συγκροτήματα επικοινωνίας και ενημέρωσης και τα κέντρα παραγωγής πολιτικής και ιδεολογίας εργάστηκαν για συγκεκριμένα αποτελέσματα (Mosco 2004, Garde-Hansen et al 2009).

4.7. Επίλογος

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάσαμε το νέο περιβάλλον της αφήγησης στο μουσείο, όπου οι προσωπικές ιστορίες, αλλά και οι φωνές των επισκεπτών αποκτούν πλέον βαρύτητα. Η έννοια της κοινότητας βρίσκεται στο επίκεντρο των νέων πολιτικών που διαμορφώνουν τα μουσεία. Από το διαδίκτυο οι κοινότητες χρηστών έρχονται στον φυσικό χώρο και οι ψηφιακές εμπειρίες συμμετοχής μπορούν να δώσουν έμπνευση για ολοκληρωμένα μουσειακά προγράμματα και εκθέσεις.

Ειδικότερα, τα ψηφιακά μέσα και οι δυνατότητες διαμόρφωσης κοινοτήτων, συζητήθηκαν στο πλαίσιο διερεύνησης της πρακτικής του crowdsourcing. Εξετάστηκαν τα είδη των εργασιών που μπορούν να εκτελεστούν με αυτόν τον τρόπο, τα κίνητρα και τα χαρακτηριστικά των ανθρώπων που ανταποκρίνονται σε αντίστοιχα έργα.

Από τις δύο μελέτες περίπτωσης ψηφιακών συλλογών βασισμένων στη συμμετοχή του κοινού, του Brooklyn Museum και της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Νέας Υόρκης, αντλήσαμε παραδείγματα ορθής χρήσης του ψηφιακού μέσου και σωστής δόμησης ενός εγχειρήματος με τη μέθοδο του crowdsourcing. Ειδικά στην περίπτωση του «Community Oral History» εντοπίσαμε ένα πρότυπο για την ανάπτυξη του ιστότοπου της εφαρμογής που θα συζητηθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Οι σύγχρονες εκθέσεις σε μουσεία δεν μπορεί παρά να είναι αποτέλεσμα συνεργασίας των επιμελητών του μουσείου με μέλη της κοινότητας των προσφύγων. Όπως έδειξε το παράδειγμα του Μουσείου Τεχνολογίας της Στοκχόλμης και της έκθεσης «I'm alive», αυτή η συνεργασία μπορεί να προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες στον επιμελητή, και επιπλέον υλικό πάνω στο οποίο θα βασιστεί μια έκθεση: μαρτυρίες, αντικείμενα, φωτογραφίες και βίντεο από τα κινητά τηλέφωνα των προσφύγων.

5. «Η Συρία μου»

Εκτός των τειχών, με τη βοήθεια των κινητών

5.2. Ψηφιακή εφαρμογή

Με βάση όλα τα παραπάνω, ερχόμαστε να προτείνουμε μια ψηφιακή πρωτοβουλία για μια πρωτότυπη συλλογή υλικού και αφηγήσεων από πρόσφυγες της Συρίας. Αυτή η πρωτοβουλία και η αντίστοιχη ψηφιακή εφαρμογή μπορεί να έχει τίτλο «Η Συρία μου» και να επικεντρωθεί στο παρελθόν των κατοίκων της χώρας, συγκεκριμένα στη ζωή τους πριν τον πόλεμο. Μπορεί να ξεκινήσει με ένα δημόσιο κάλεσμα για συγκέντρωση ιστοριών και φωτογραφικού υλικού από Σύριους πρόσφυγες που ζουν σε μια συγκεκριμένη περιοχή – είτε σε έναν καταυλισμό είτε σε μία συγκεκριμένη περιοχή εκτός καταυλισμού.

Είναι σημαντικό το κάλεσμα να είναι κατανοητό, στη γλώσσα των ανθρώπων, σε κατάλληλο ψηφιακό περιβάλλον, οικείο σε αυτούς, και ο φορέας να μπορεί να δημιουργεί αίσθημα ασφάλειας. Οι διεθνείς ανθρωπιστικές οργανώσεις που δουλεύουν με πρόσφυγες θα μπορούσαν να παίξουν ρόλο στην προώθηση του καλέσματος. Για παράδειγμα, θα ήταν χρήσιμο η Ύπατη Αρμοστεία να είναι μέρος του προγράμματος, σε ρόλο συνεργάτη. Ενώ ιδανικός κεντρικός φορέας υλοποίησης θα ήταν ένα μουσείο πόλης, σε μια περιοχή όπου ζουν Σύριοι πρόσφυγες εντός ή εκτός Ελλάδας.

Η πρόταση που καταθέτουμε προβλέπει τη δημιουργία μιας ψηφιακής συλλογής και μιας ψηφιακής κοινότητας βασισμένης στη συλλογή ιστοριών από ανθρώπους που βρέθηκαν στην κατάσταση του πρόσφυγα. Προτείνουμε να αξιοποιήσουμε τα κινητά τηλέφωνα, που χρησιμοποιούν οι πρόσφυγες για να συγκεντρώσουμε οπτικό υλικό που υπάρχει αποθηκευμένο ήδη στις συσκευές αλλά και προφορικές μαρτυρίες πάνω στο ερώτημα «Τι θυμάσαι από τη Συρία, πώς ήταν η Συρία πριν τον πόλεμο;».

Περιγράφουμε την ανάπτυξη μιας ψηφιακής εφαρμογής, που θα μπορούν να κατεβάσουν στο κινητό τους οι πρόσφυγες. Η εφαρμογή θα επιτρέπει στους χρήστες να ανεβάσουν φωτογραφίες και βίντεο από το κινητό τους τηλέφωνο ή/και να ηχογραφήσουν κάποια σύντομη διήγηση. Το υλικό αυτό θα είναι αρχικά στη διάθεση της ομάδας των επιμελητών. Η ομάδα αυτή μπορεί πιο εύκολα να σχηματιστεί και να λειτουργήσει σε ένα πλαίσιο συνεργασίας των επιμελητών του φορέα υλοποίησης με ανθρώπους από την κοινότητα των Σύριων προσφύγων στην περιοχή πρώτης δοκιμασίας της εφαρμογής.

Μερικοί παράγοντες οι οποίοι ευνοούν το προτεινόμενο σχέδιο:

- Η χρήση του κινητού τηλεφώνου κατά τη φυγή από τη χώρα έχει ήδη γίνει αντικείμενο εκθέσεων σε μουσεία και δημοσιογραφικών ερευνών.
- Υπάρχει μια κοινότητα Σύριων προγραμματιστών που έχουν ήδη διαμορφώσει επιτυχημένες ψηφιακές εφαρμογές για την επίλυση προβλημάτων των προσφύγων στις χώρες διαμονής τους.
- Υπάρχει έντονο ενδιαφέρον στον διεθνή Τύπο για τις ιστορίες των προσφύγων της Συρίας και έχει ήδη εξεταστεί από τα Μέσα, τα Μουσεία, τους ερευνητές η σχέση των προσφύγων με τα κινητά τηλέφωνα.
- Οι πρόσφυγες της Συρίας εκδηλώνουν διάθεση να μιλήσουν για το παρελθόν, για την προηγούμενη ζωή τους και έχουν ευχάριστες αναμνήσεις από τα χρόνια πριν τον πόλεμο.

5.2.1. Προδιαγραφές της ψηφιακής εφαρμογής

Βασική επιδίωξη της προτεινόμενης εφαρμογής είναι να κινητοποιήσει Σύριους πρόσφυγες, άνδρες και γυναίκες, να υποβάλουν ψηφιακές μαρτυρίες. Οι άνθρωποι αυτοί θα πρέπει να νιώσουν άνετα στο περιβάλλον της εφαρμογής, θα πρέπει να νιώσουν ασφαλείς να εντοπίσουν πληροφορίες και υλικό με το οποίο μπορούν να ταυτιστούν και να αλληλεπιδράσουν.

Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι τα δίκτυα που σχηματίζονται στον χώρο του διαδικτύου δεν έχουν να κάνουν με την πειθαρχία, αυτό είναι ένα στοιχείο που αφορά δομές με ιεραρχία. Τα δίκτυα δεν έχουν έλεγχο και κεντρική αρχή. Οι αποφάσεις λαμβάνονται με συναίνεση, και οι δεσμοί των ανθρώπων που μπαίνουν σε αυτά είναι χαλαροί (Gladwell 2010).

Παρακάτω εξετάζουμε τα βασικά ζητήματα του πλαισίου υλοποίησης της εφαρμογής:

i) Το ζήτημα της δομής

Από την αρχική φάση της προετοιμασίας της εφαρμογής είναι κρίσιμο να δημιουργηθεί ένα συνεργατικό σχήμα. Οι επιμελητές του μουσείου που θα αναλάβει την υλοποίηση του έργου θα δουλέψουν μαζί με ομάδες Σύριων προσφύγων. Μια ομάδα θα ασχοληθεί με το σχεδιασμό της εφαρμογής και μια δεύτερη ομάδα θα εργαστεί για τη συγκέντρωση υλικού, για την πιλοτική χρήση και δοκιμή της εφαρμογής. Η πρώτη ομάδα θα είναι ολιγομελής. Θα πάρει τις βασικές αποφάσεις, θα οργανώσει τα επόμενα βήματα. Η δεύτερη ομάδα θα καταγράψει τις δικές της διηγήσεις, θα συγκεντρώσει και κάποιες ακόμα πρώτες μαρτυρίες, που θα λειτουργήσουν σαν οδηγός για το υλικό που θα συγκεντρωθεί στη συνέχεια.

ii) Το ζήτημα του περιεχομένου

Δύο ζητήματα εγείρονται εδώ. Το ένα έχει να κάνει με την προστασία του χρήστη: Τι είδους εικόνα, τι είδους πληροφορία και αφήγηση είναι αποδεκτή; Με την έννοια ότι δεν προκαλεί, δεν εκθέτει και δεν θέτει σε κίνδυνο τους ανθρώπους που την μοιράζονται. Ειδικά σε έναν λαό που έχει διαιρεθεί και έχει υποστεί τόσα δεινά αυτή η πλευρά είναι πάρα πολύ σημαντική. Θα πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα το πλαίσιο της ανωνυμίας του χρήστη – οι ερωτήσεις στις οποίες θα καλείται να απαντήσει και οι επισημάνσεις για το είδος φωτογραφιών που μπορεί να επιλέξει να αναρτήσει.

Το δεύτερο ζήτημα έχει να κάνει με την ίδια την εφαρμογή: Σε ποια αναγκαιότητα ανταποκρίνεται; Η εμπειρία του πολέμου και του ταξιδιού είναι κάτι που μπορεί οι άνθρωποι να μοιράζονται με τους ανθρώπους που συναντούν στις χώρες υποδοχής, αλλά το διαδίκτυο δεν προσφέρεται για μια κινητοποίηση μνήμης «υψηλού ρίσκου». Μέχρι σήμερα, οι περισσότερες διηγήσεις Σύριων προσφύγων που βγαίνουν στα Μέσα έχουν να κάνουν με την εμπειρία του πολέμου και της φυγής. Η περιπέτεια του ταξιδιού έχει γίνει βασικό θέμα. Έχει ενδιαφέρον να μην μείνουμε στις ιστορίες του ταξιδιού. Υπάρχει σίγουρα πολύ σχετικό υλικό στα κινητά των προσφύγων. Οι περισσότεροι έχουν βίντεο και φωτογραφίες από το ταξίδι. Ωστόσο, θα θέλαμε να πάμε πιο πίσω, πριν τη φυγή, πριν τον πόλεμο. Να θυμηθούν το σπίτι όπου μεγάλωσαν ή τη δουλειά που έκαναν ή τα μέρη όπου σύχναζαν, να μας δώσουν περιγραφή ενός κομματιού της ζωής τους, ενός μέρους της ιστορίας της χώρας και ενός μέρους της δικής τους ιστορίας.

iii) Το ζήτημα της αίσθησης του χρήστη

Μέσα όπως το Facebook και άλλα παρόμοια, αλλά και οι ψηφιακές εφαρμογές, κυρίως σχεδιάζονται για εύκολες καταστάσεις ή για να βοηθήσουν τους ανθρώπους να βελτιώσουν τη ζωή τους. Ποντάρουν στη χαλαρότητα του χρήστη. Η εφαρμογή θα πρέπει να δίνει στο χρήστη την αίσθηση ασφάλειας, οικειότητας και χαλαρότητας.

Αυτή η χαλαρότητα του χρήστη θα πρέπει να συμπληρώνεται από οδηγίες και σαφείς προειδοποιήσεις για θέματα προστασίας της προσωπικότητας και των προσωπικών δεδομένων. Ενώ οι επιμελητές που θα αναλάβουν την οργάνωση του υλικού, θα φέρουν την ευθύνη για την τήρηση των κανόνων αυτών, και θα είναι σε θέση να επέμβουν στο υλικό που έχει συγκεντρωθεί πριν τη δημόσια έκθεσή του με σκοπό την τήρηση των κανόνων που αφορούν την προστασία των προσώπων.

iv) Το ζήτημα της ανδρικής κυριαρχίας στην αφήγηση

Όπως προκύπτει από τις έρευνες στο πεδίο, συχνά οι γυναίκες πρόσφυγες δεν νιώθουν ελεύθερες να εκφραστούν, να μιλήσουν, δεν έχουν πάντα δικό τους κινητό τηλέφωνο και υπάρχει έντονη κυριαρχία του άνδρα στην κουλτούρα. Θα πρέπει να είναι συνειδητή επιδίωξη της ομάδας του έργου να συγκεντρωθούν μαρτυρίες γυναικών κατ' αρχήν στο στάδιο της διαμόρφωσης του αρχικού υλικού που θα ανέβει στον ιστότοπο. Αυτό το υλικό θα λειτουργήσει ως οδηγός για τη συνέχεια και θα παρακινήσει γυναίκες να συμμετάσχουν στην αφήγηση. Είναι από αυτή την άποψη σημαντικό,

στο στάδιο του αρχικού σχεδιασμού να συμμετάσχει τουλάχιστον μία γυναίκα πρόσφυγας και ένας άνδρας, καθώς οι πρώτες μαρτυρίες που θα συγκεντρωθούν πιλοτικά θα πρέπει να καλύπτουν θέματα της καθημερινής ζωής και από τις δύο οπτικές.

v) Το ερώτημα του πλαισίου

Στην ομάδα του αρχικού σχεδιασμού της εφαρμογής θα τεθεί το ζήτημα με συγκεκριμένα παραδείγματα, αφού θα καταγραφούν και θα ενσωματωθούν πραγματικές μαρτυρίες. Θα πρέπει να ελεγχθεί αν είναι προτιμότερη μια ελεύθερη επιλογή του θέματος ή αν θα πρέπει να υπάρχουν συγκεκριμένες ερωτήσεις που καθοδηγούν τον χρήστη σε συγκεκριμένες περιοχές διήγησης. Ως γενική αρχή, προτείνουμε να αποφύγουμε να αγγίζουμε την περιοχή του τραύματος. Πηγαίνουμε σκοπίμως, πίσω από την περίοδο του τραύματος, στις μνήμες από τη ζωή στη Συρία πριν το ξέσπασμα της σύρραξης.

Εκτιμάμε ότι πηγαίνουμε με μεγαλύτερη ασφάλεια να μιλήσουμε για την καθημερινή ζωή στη Συρία πριν τον πόλεμο, για ιστορίες της καθημερινής ζωής. Με μεγαλύτερη ασφάλεια μπορούμε να πάμε στις ανθρώπινες σχέσεις, σε στιγμές της καθημερινής ζωής. Ωστόσο, κι εδώ θα προκύπτουν αντιθέσεις που η επιμελητική ομάδα καλείται να αξιολογήσει, να ελέγξει, να μετριάσει. Είναι ένα ερώτημα, για παράδειγμα, αν ωφελεί να συγκεντρώνονται ιστορίες ανά περιοχή ή αν αυτό εγκυμονεί κινδύνους ανάδειξης διαιρετικών στοιχείων.

vi) Το θέμα της γλώσσας

Το ζήτημα της γλώσσας της εφαρμογής συνδέεται με την απεύθυνση του έργου. Αρχική ιδέα είναι η εφαρμογή να αναπτυχθεί στην αραβική γλώσσα. Θέλουμε να διευκολύνουμε τη συμμετοχή και την επικοινωνία των προσφύγων μεταξύ τους, μέσα στο πλαίσιο της εφαρμογής και του έργου. Θέλουμε να συμπεριλάβουμε κοινωνικά στρώματα που δεν μιλούν άλλη γλώσσα πέρα από τα αραβικά. Όμως, υπάρχει η ανάγκη για μετάφραση στα αγγλικά και σε άλλες γλώσσες, να υπάρξει μετάφραση των διηγήσεων, ώστε να συνδεθεί με το έργο ένα ευρύτερο ακροατήριο.

vii) Η αλληλεπίδραση των χρηστών

Σημαντικό μέρος της εργασίας της ομάδας υλοποίησης της εφαρμογής είναι να ακούσει προσεκτικά τις διηγήσεις και στο πιλοτικό στάδιο, αλλά στη φάση της δημόσιας χρήσης της εφαρμογής. Ακούγοντας τις διηγήσεις, μπορεί να δοκιμαστούν αντιδράσεις και να προβλεφθούν ενέργειες που

θα ήθελε να κάνει ο χρήστης. Να μοιραστεί, να σχολιάσει, να προσθέσει άμεσα τη δική του ιστορία σε συνομιλία με αυτή που άκουσε. Υπάρχουν χρήστες που θα έρθουν να προσθέσουν, να ταυτιστούν ή να διαφοροποιηθούν. Η ιστορία του ενός, θέλουμε, να δώσει ώθηση να ειπωθεί και η ιστορία του άλλου.

Με κάποιες τεχνικές στη λήψη των διηγήσεων, που μπορούν να συζητηθούν εκτενώς στο στάδιο της πιλοτικής λειτουργίας, μπορούμε να έχουμε καλύτερα αποτελέσματα ως προς την ποιότητα των ιστοριών που συγκεντρώνουμε, αλλά και ως προς την ποιότητα των αντιδράσεων. Το ζητούμενο είναι να έχουμε ένα αρχείο των ιστοριών και συγχρόνως ένα αρχείο των αντιδράσεων σε αυτές τις ιστορίες.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η ομάδα των επιμελητών έχει την επιλογή να παρουσιάσει και να φωτίσει τις αντιδράσεις των χρηστών. Η ίδια η χρήση και το μοίρασμα των ιστοριών προσφέρει δηλαδή μια επιπλέον πληροφορία, πέραν της αρχικής πληροφορίας που έχει αποθηκευτεί. Με αυτόν τον τρόπο η επιμελητική ομάδα παραλαμβάνει όχι μόνο ένα πλήθος ιστοριών, αλλά και την εκτίμηση, την ανάδραση της κοινότητας που άκουσε τις ιστορίες.

5.2.2. Ο σχεδιασμός της εφαρμογής

Η εφαρμογή μπορεί να υλοποιηθεί με τη διαδικασία του συνεργατικού σχεδιασμού. Μια μικρή ομάδα Σύριων προσφύγων θα δουλέψουν μαζί με τον υπεύθυνο του έργου από την αρχή για να προσδιοριστούν οι απαιτήσεις και να διαμορφωθούν οι προδιαγραφές της εφαρμογής.

Στη συνέχεια θα σχεδιαστούν τα πρωτότυπα χαμηλής πιστότητας, με ενδεικτικές «διαδρομές χρήσης» για διαφορετικές περσόνες χρηστών: θα πρέπει να σχεδιαστούν περσόνες για χρήστες που ανεβάζουν την ιστορία τους, και για χρήστες που χρησιμοποιούν την εφαρμογή για να ακούσουν τις ιστορίες άλλων.

Η ομάδα που θα σχεδιάσει την εφαρμογή θα πρέπει να μπορεί να «μπει στην θέση» του χρήστη και να καταλάβει πώς ο κάθε χρήστης θα χρησιμοποιεί την εφαρμογή από την αρχή μέχρι το τέλος. Στα πλαίσια μιας τέτοιας διαδικασίας σχεδιασμού τυπικοί χρήστες - αποδέκτες της εφαρμογής την αξιολογούν.

Το σχήμα αυτής της διαδικασίας είναι το παρακάτω:

Ομάδα αρχικού σχεδιασμού > Ομάδα χρηστών αξιολογητών > Τεχνική ομάδα υλοποίησης
επιμελητής έργου μαζί
με Σύριους πρόσφυγες

Μερικά ερωτήματα από τα οποία πρέπει να ξεκινήσουμε:

1. Ποιος θέλουμε να χρησιμοποιήσει την εφαρμογή
2. Ποιο είναι το κίνητρό του, γιατί να συμμετάσχει
3. Ποιο κενό, ποια ανάγκη έρχεται να καλύψει
4. Τι ακριβώς θέλουμε να κάνει ο χρήστης
5. Τι σκεφτόμαστε ως επιθυμητό αποτέλεσμα

Σε ποιους απευθυνόμαστε: σε Σύριους πρόσφυγες όπου και αν διαμένουν αυτή τη στιγμή: σε καταυλισμούς, σε άλλες δομές φιλοξενίας, σε κατοικίες σε χώρες προορισμού. Επικεντρωνόμαστε αρχικά στις κοινότητες των Σύριων που εγκατέλειψαν τη χώρα τους. Αυτοί θα είναι οι δημιουργοί του υλικού, και από αυτούς θα εξαρτηθεί η πορεία υλοποίησης του έργου. Ωστόσο, σε δεύτερο χρόνο, το υλικό και ο ιστότοπος του έργου μπορούν να μεταφραστούν σε διαφορετικές γλώσσες και με αυτόν τον τρόπο να διοχετευτούν οι ιστορίες σε ένα ευρύτερο ακροατήριο που έχει μεγάλο ενδιαφέρον για τη Συρία και τους πρόσφυγες από αυτή τη χώρα.

Θέλουμε ο χρήστης της εφαρμογής και μπει σε μια διαδικασία σκέψης. Να σκεφτεί το παρελθόν του, τη ζωή του στη Συρία πριν τον πόλεμο. Θέλουμε να πάμε πίσω από το τραύμα, πίσω από την εμπειρία του πολέμου και της φυγής. Καλώντας τον να γίνει δημιουργός μιας ιστορίας, δημιουργός μιας αφήγησης, να μοιραστεί εικόνες και βίντεο από το κινητό του, και μηνήμες που θα καταγράψει ο ίδιος, ακούγοντας παράλληλα αντίστοιχες διηγήσεις, τον κινητοποιούμε να λειτουργήσει σαν πολίτης μιας χώρας, ενεργό μέλος μιας κοινότητας ανθρώπων που έχουν ανάγκη να νιώσουν ότι ακούγονται, ότι έχουν φωνή, ότι έχουν ιστορία.

Τι ακριβώς θέλουμε να κάνει ο χρήστης: θέλουμε να σκεφτεί τι έχει να διηγηθεί από τη ζωή του πριν τον πόλεμο. Να σκεφτεί τον εαυτό του, να θυμηθεί ποιος ήταν και πώς ήταν η ζωή στη χώρα του εκείνες τις μέρες. Να ανεβάσει μέσω της εφαρμογής μια χαρακτηριστική φωτογραφία, αν έχει στο κινητό του, και ιδανικά να ηχογραφήσει μια ιστορία, να την ακούσει και να την ανεβάσει μέσω της εφαρμογής. Τι ιστορίες θα ζητήσουμε να μας πουν: προσωπικές ιστορίες, που έζησαν οι ίδιοι ή έχουν ακούσει από άλλους, από την εποχή πριν τον πόλεμο.

Σε ποιον θα τις πουν: η εφαρμογή θα είναι διαμορφωμένη σε ένα ύφος και πλαίσιο αναφορών που θα πρέπει να δημιουργεί οικειότητα. Η αίσθηση του χρήστη θα πρέπει να είναι ότι μιλά σε δικούς του συγγενείς. Η αίσθηση θα πρέπει να είναι αντίστοιχη με αυτή που έχουν οι Σύριοι χρήστες του Facebook οι οποίοι γράφονται στις μαζικές ομάδες με βάση το οικογενειακό τους όνομα και όπως οι χρήστες που έχουν εγγραφεί στην εφαρμογή αναζήτησης συγγενών. (Refunite 2016)

Τι θα θεωρούσαμε επιτυχία: θα είναι πολύ ευχάριστο να συγκεντρωθούν μερικές δεκάδες ψηφιακές μαρτυρίες από πρόσφυγες και κατοίκους της Συρίας. Κυρίως όμως επιτυχία θεωρούμε να συγκεντρωθούν κοινότητες γύρω από τις ιστορίες που θα συγκεντρωθούν. Να υπάρξει η δυνατότητα

ενεργοποίησης μιας ομάδας χρηστών που θα δουλέψει στο κομμάτι της ταξινόμησης και επιμέλειας του υλικού. Επιτυχία πρώτη θα είναι να έχουμε το πλήθος των ανθρώπων που θα δημιουργήσει τη συλλογή. Και τελική επιτυχία να έχουμε την ομάδα εκείνη που θα αναλάβει τη διαχείριση και την παρουσίασή της.

5.2.3. Τεχνική υλοποίηση και ζητήματα προσωπικών δεδομένων

Το μουσείο που θα αναλάβει το έργο και θα κάνει το κάλεσμα για τη δημιουργία της συλλογής και της ψηφιακής έκθεσης θα πρέπει να προετοιμάσει ιστότοπο κατάλληλο για χρήση από κινητά τηλέφωνα και ψηφιακή εφαρμογή για Android και iOS.

Ο ιστότοπος και η εφαρμογή είναι καλό να υποστηρίζουν δύο γλώσσες: οπωσδήποτε αραβικά, αφού απευθύνεται σε πλατιά κοινωνικά στρώματα που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο χωρίς να γνωρίζουν απαραίτητα ξένες γλώσσες, αλλά και αγγλικά για να υπάρχει διεθνής αναφορά και δυνατότητα πρόσβασης στην πλατφόρμα από μη αραβόφωνους χρήστες.

Το έργο και η εφαρμογή θα λέγεται «Η Συρία μου» για να είναι απολύτως σαφές σε ποιον απευθύνεται. Μια σύντομη περιγραφή που θα εμφανίζεται στην αρχική σελίδα του ιστότοπου ή στην αρχική οθόνη της εφαρμογής, στα αραβικά, μπορεί να είναι η εξής:

«Διηγήσου μια ιστορία από τη ζωή σου στη Συρία πριν τον πόλεμο. Άκου ιστορίες ανθρώπων που έζησαν όπως κι εσύ. Πάρε μέρος σε μια πρωτότυπη ψηφιακή συλλογή».

Δεν θα πρέπει να επιτρέπονται φωτογραφίες που απεικονίζουν μάχες και ενόπλους και θα πρέπει να υπάρχει σαφής προειδοποίηση για αυτό στους χρήστες. Επίσης, θα πρέπει να υπάρχει προειδοποίηση προς τους χρήστες να αποφύγουν να δώσουν προσωπικές πληροφορίες για την οικογένειά τους, για το πού βρίσκονται σήμερα τα μέλη της οικογένειας, για τις ιδέες τους σε σχέση με τη σύρραξη στη Συρία, και ειδικά θα πρέπει να καλούνται να αποφεύγουν να αναρτήσουν φωτογραφίες ανήλικων παιδιών.

Σχετικά με τις προδιαγραφές για τη συγκέντρωση των ιστοριών, θα υπάρχουν κάποιες προτάσεις για τον τρόπο που μπορεί να δομηθεί η αφήγηση:

«Ξεκινήστε αναφέροντας την περιοχή στην οποία μεγαλώσατε. Τι θυμάστε από την περιοχή σας. Υπάρχει κάποιο σημείο με μια χαρακτηριστική ιστορία; Υπάρχει κάποιο μέρος συναντήσεων; Κάποιο γεγονός της ζωής σας εκεί που δεν θα ξεχάσετε; Κάποιο αγαπημένο τραγούδι; Διηγηθείτε σε πρώτο πρόσωπο, χωρίς να αναφέρετε το όνομά σας, χωρίς να αναφέρετε πολύ προσωπικές λεπτομέρειες για τη ζωή σας. Μην ανεβάζετε φωτογραφίες στις οποίες απεικονίζονται παιδιά. Αν έχετε φωτογραφίες από το ταξίδι της φυγής από τη χώρα σας, μπορείτε να τις συμπεριλάβετε κι αυτές».

Υπάρχουν πολλές Συρίες, πολλοί πολιτισμοί, διαιρέσεις στο εσωτερικό της χώρας. Μία σκέψη που θα πρέπει να ελεγχθεί είναι αν βοηθά να γίνεται σαφές στο περιβάλλον της εφαρμογής ότι οι αφηγήσεις ομαδοποιούνται και οργανώνονται σε χωριστές ενότητες ανά περιοχή. Σε αυτή την περίπτωση, ο χρήστης θα μπορεί να επιλέγει περιοχή και μετά να καλείται να ανεβάσει μια φωτογραφία ή/και ένα ηχογραφημένο μήνυμα που μπορεί να περιλαμβάνει περιγραφή της φωτογραφίας ή μια διήγηση που συνδέεται με τη φωτογραφία ή ακόμα ένα τραγούδι. Στη συνέχεια, εφόσον ανεβάσει την ιστορία του, θα μπορεί να δει περιεχόμενο που έχουν ανεβάσει άλλοι χρήστες και να βαθμολογήσει ή/και να παρέμβει με λέξεις κλειδιά στην ταξινόμηση.

Η εφαρμογή θα είναι δομημένη με απλό τρόπο ώστε να συνδέει ένα υλικό με ένα άλλο. Ο χρήστης θα επιλέγει φωτογραφία από το άλμπουμ του στο κινητό και θα συνδέει με αυτή τη φωτογραφία μια μαρτυρία την οποία θα ηχογραφεί την ώρα που θα ανεβαίνει η φωτογραφία. Είναι ο πιο απλός τρόπος να πάρουμε τη μαρτυρία διευκολύνοντας τον χρήστη ο οποίος μπορεί να μην αισθάνεται άνετα με τον γραπτό λόγο.

Με αυτόν τον τρόπο θα έχουμε τη φωτογραφία και την περιγραφή της σε ένα αρχείο ήχου. Το κείμενο - οδηγία θα ζητάει από τον χρήστη να αφηγηθεί την ιστορία της φωτογραφίας, ή να συνδυάσει την εικόνα με ένα τραγούδι ή μια διήγηση με ό,τι η συγκεκριμένη φωτογραφία του θυμίζει.

Αν δεν υπάρχει φωτογραφία, μπορεί κάποιος να ηχογραφήσει μια ιστορία ή ένα τραγούδι που του θυμίζει τον τόπο στον οποίο έζησε.

Πριν την υποβολή της μαρτυρίας ο χρήστης θα μπορεί να δει τι έχει ανεβάσει: την εικόνα ή/και το ηχογραφημένο του μήνυμα και μετά θα μπορεί να κάνει την αρχική υποβολή.

Στο σημείο αυτό, πριν την αρχική υποβολή ο δημιουργός θα λαμβάνει την πληροφορία για το πώς θα χρησιμοποιηθεί η μαρτυρία του και από ποιον και θα σημειώνεται ότι το μόνο προσωπικό στοιχείο που συγκρατείται είναι το όνομα που ο ίδιος ο χρήστης επιλέγει να δώσει (πραγματικό ή ψευδώνυμο).

Η εφαρμογή παίρνει υπόψη της την κουλτούρα των μπλογκ όπου οι χρήστες νιώθουν άνετα να επιλέξουν ψευδώνυμο και να διαμορφώσουν μια ψηφιακή ταυτότητα για να μπορούν να μοιραστούν τις σκέψεις τους και το περιεχόμενο που επιλέγουν να κοινοποιήσουν.

Μετά την αρχική υποβολή, μπορεί να υπάρχει η δυνατότητα επεξεργασίας της ιστορίας από τον δημιουργό της.

5.3. Η δομή της ιστοσελίδας

Προτείνουμε να δοκιμαστεί η παρακάτω δομή.

- Αρχική σελίδα

- Άκου

- Ιστορία 1

- Ιστορία 2

- Ιστορία 3

(...)

- Διηγήσου

- Πάρε μέρος

Στη σελίδα «Άκου» θα υπάρχουν οι σύνδεσμοι των ήδη διαθέσιμων ιστοριών.

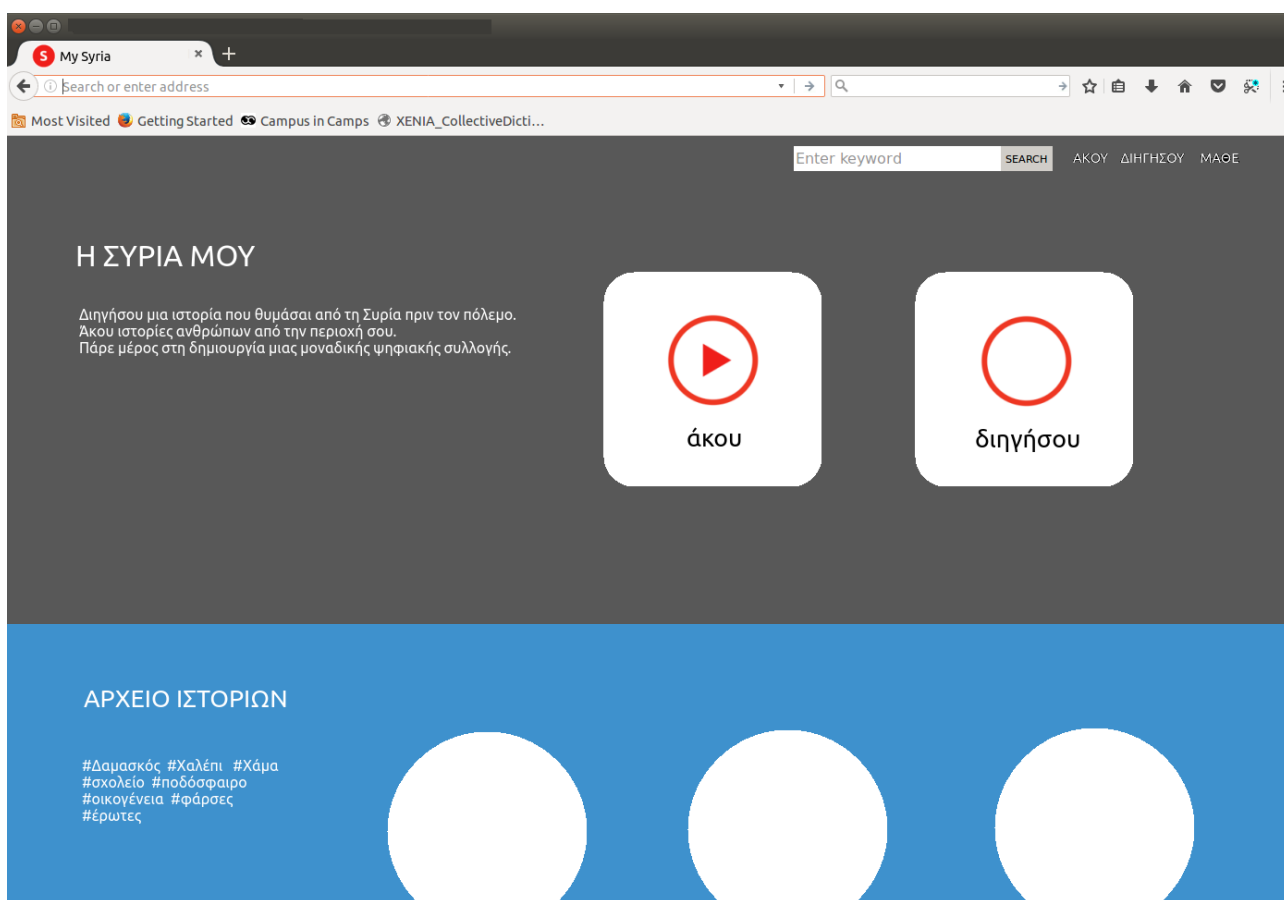
Στη σελίδα «Διηγήσου» θα υπάρχει το περιβάλλον στο οποίο μπορεί ο χρήστης να ηχογραφήσει την ιστορία του και να ανεβάσει συνοδευτικό υλικό.

Στη σελίδα «Πάρε μέρος» θα υπάρχουν οι πληροφορίες για την ομάδα του έργου και το σκοπό του, καθώς και οδηγίες για τους δημιουργούς.

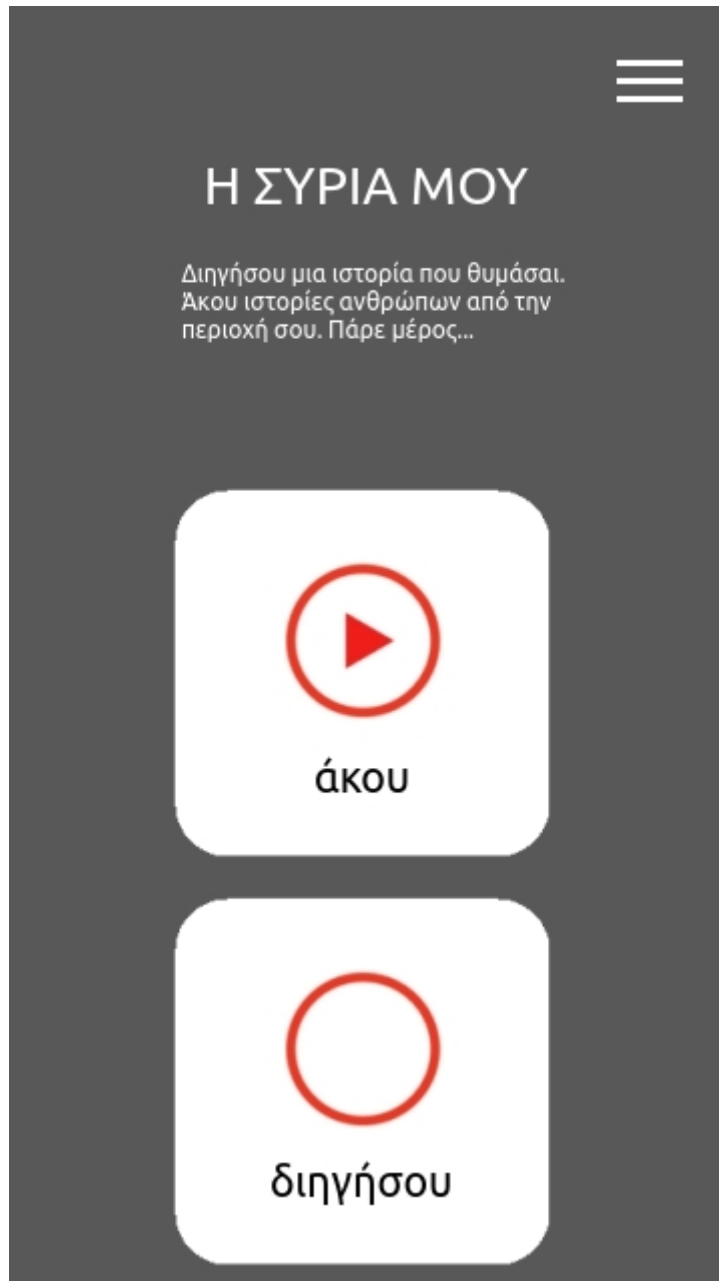
Στο μέσο της αρχικής σελίδας θα πρέπει να υπάρχει ενσωματωμένος σύνδεσμος για κατέβαση της εφαρμογής για κινητά.

Στην κάτω ζώνη της αρχικής σελίδας μπορούν να εμφανίζονται οι ιστορίες που έχουν ελεγχθεί από τους επιμελητές, και σύνδεσμοι για τις περιγραφικές ετικέτες με χρήση hashtags. Τα tags θα πρέπει

να οδηγούν τον χρήστη σε ιστορίες ανά θέμα και ανά περιοχή. Ενδεικτικά, στο παρακάτω προσχέδιο αναγράφονται μερικά.

Προσχέδιο αρχικής σελίδας

Προσχέδιο αρχικής σελίδας της εφαρμογής για κινητό

5.4. Η δομή της εφαρμογής

Η εφαρμογή όπως και η ιστοσελίδα προτείνεται να αναπτυχθούν στην αραβική γλώσσα. Παράλληλα μπορεί να υπάρχει και η αγγλική εκδοχή.

ΟΘΟΝΗ 1 – Αρχική

Η ΣΥΡΙΑ ΜΟΥ

Διηγήσου μια ιστορία που θυμάσαι από τη Συρία πριν τον πόλεμο. Άκου ιστορίες ανθρώπων από την περιοχή σου. Πάρε μέρος στη δημιουργία μιας μοναδικής ψηφιακής συλλογής.

ΑΚΟΥ

ΔΙΗΓΗΣΟΥ

MENΟΥ

Αρχική

Ιστορίες

Διηγήσου

Πάρε μέρος

ΟΘΟΝΗ 2 - Ιστορίες

ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Άκου διηγήσεις από την περιοχή σου, άκου ιστορίες για θέματα που σε ενδιαφέρουν.

< Ακολουθούν σύνδεσμοι με τη μορφή hashtags ανά περιοχή και ανά θέμα >

< Εμφανίζονται οι πιο πρόσφατες αναρτήσεις >

ΟΘΟΝΗ 3 – Διηγήσου

ΔΙΗΓΗΣΟΥ

Έχεις κάποια ιστορία από τη ζωή σου; Θέλεις να μας την πεις; Μπορείς να πεις μια ιστορία που έζησες ή σου διηγήθηκαν. Αν θες, μπορείς να πεις ένα τραγούδι.

Έχεις κάποια σχετική φωτογραφία;

ΑΝΕΒΑΣΕ ΤΗΝ

ΜΑΘΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ

ΟΘΟΝΗ 4 - Έλεγχος

Έλεγε την εικόνα και την ιστορία σου πριν την οριστική Υποβολή

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

ΥΠΟΒΟΛΗ

Δεν δημοσιοποιούνται τα προσωπικά σου στοιχεία, μπορείς να επιλέξεις ένα ψευδώνυμο ή να δώσεις μόνο το μικρό σου όνομα.

[πεδίο συμπλήρωσης]

ΟΘΟΝΗ 5 – Πάρε μέρος

Η ΣΥΡΙΑ ΜΟΥ

Το Μουσείο < > σε συνεργασία με ερευνητές από το πανεπιστήμιο < > συλλέγει ιστορίες από τη Συρία πριν τον πόλεμο. Οποιοσδήποτε μπορεί να πάρει μέρος. Οι ιστορίες και οι φωτογραφίες που τις συνοδεύουν δεν θα πρέπει να αναφέρονται σε γεγονότα του πολέμου. Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα θα πρέπει να μην δημοσιοποιούνται. Μην αναφέρεις το όνομά σου και μην ανεβάσεις φωτογραφίες ανήλικων παιδιών. Οι ιστορίες ελέγχονται από ομάδα επιμελητών και ανεβαίνουν στον ιστότοπο mysyria.org Μπορείς αν θέλεις να ακούσεις ιστορίες και να συμπληρώσεις tags βοηθώντας και άλλους να τις εντοπίσουν. Ευχαριστούμε.

5.5. Επίλογος

Στην πρόταση για την ψηφιακή εφαρμογή εξετάστηκε η εμπειρία των Σύριων προσφύγων ως χρηστών του διαδικτύου, το πολιτιστικό και πολιτικό πλαίσιο και οι κίνδυνοι που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για την ορθή χρήση της εφαρμογής και προβλήματα που αφορούν τη χρήση προσωπικών δεδομένων.

Για τον σχεδιασμό της εφαρμογής, προτείνεται η μελέτη των υπαρκτών σελίδων και εφαρμογών που χρησιμοποιούνται μαζικά από τους πρόσφυγες της Συρίας, έτσι ώστε το τελικό παραδοτέο να δημιουργεί αίσθηση οικειότητας και χαλαρότητας στους ανθρώπους που επιδιώκουμε να επικοινωνήσουν με το πρόγραμμα. Την ίδια στιγμή θα πρέπει να υπάρχουν σαφείς προειδοποιήσεις για τη χρήση του υλικού και κανόνες στην επιμελητική ομάδα για την αξιοποίηση και επεξεργασία του.

Ο στόχος του προτεινόμενου προγράμματος και της αντίστοιχης ψηφιακής εφαρμογής, όπως ορίζεται σε αυτό το κεφάλαιο, είναι η δημιουργία συζήτησης και ανταλλαγής εμπειριών μέσα στην κοινότητα των Σύριων προσφύγων. Η δημόσια χρήση του υλικού έχει δεύτερη προτεραιότητα, και θα πρέπει να υπηρετεί με γενικό τρόπο την ανάγκη ενημέρωσης του δυτικού κοινού προσφέροντας καλά φιλτραρισμένη και επεξεργασμένη πληροφορία που δεν θα εκθέτει προσωπικά δεδομένα και ευαίσθητες πληροφορίες.

Με βάση τα παραπάνω, πιθανός φορέας υλοποίησης της προτεινόμενης εφαρμογής θα ήταν κάποιο μουσείο πόλης, ιδανικά σε χώρα στην οποία διαμένουν Σύριοι πρόσφυγες, λειτουργούν δομές διεθνούς υποστήριξης, υπάρχει μια καλή συνεργασία με τις αρχές πανεπιστημιακών ιδρυμάτων που ερευνούν στο πεδίο της πληροφορίας και των ψηφιακών μέσων, και το αναγκαίο περιβάλλον οικειότητας για την οργανωτική και επιμελητική κουλτούρα της εφαρμογής. Χρειάζεται ειδική έρευνα στην περιοχή για να εντοπιστούν πιθανά μουσεία που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν την εφαρμογή.

6. Συμπεράσματα

Οι πρόσφυγες από τη Συρία είναι εξοικειωμένοι με τις ψηφιακές εφαρμογές και ανοικτοί στην κουλτούρα των νέων μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Μοιράζονται πληροφορίες και ιστορίες με τα Μέσα ενημέρωσης και κουβαλούν μαζί τους, στα κινητά τους τηλέφωνα, σημαντικό υλικό που μπορεί να αξιοποιηθεί και να ενταχθεί σε μουσειακό περιβάλλον.

Τα παραδείγματα ανάπτυξης ψηφιακών συλλογών με τη μέθοδο του πληθοπορισμού, τα οποία εξετάστηκαν, δείχνουν ότι στο νέο περιβάλλον με την κατάλληλη προετοιμασία μπορούν να δημιουργηθούν συνέργειες, να σχηματιστούν ομάδες εργασίας εθελοντών για έναν σαφή σκοπό που τους αφορά.

Η λέξη κλειδί είναι *συνεργασία*. Το μουσείο ρίχνει τους τοίχους του, συνομιλώντας και ακούγοντας τις ιστορίες, τις εμπειρίες των ανθρώπων που θέλει να προσεγγίσει και παραχωρώντας τους ρόλο ενεργό.

Η συνεργασία επιμελητών και «επισκεπτών» μπορεί να παράξει μια νέα ποιότητα επικοινωνίας στον χώρο του μουσείου, να ανοίξει το μουσείο στους επισκέπτες του, είτε μιλάμε για τον φυσικό χώρο είτε για τα ψηφιακά περιβάλλοντα.

Η προτεινόμενη ψηφιακή εφαρμογή μπορεί να αναπτυχθεί στην αραβική γλώσσα πρωτίστως από κάποιο μουσείο πόλης σε χώρα υποδοχής προσφύγων από τη Συρία με τη συνεργασία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες ή/και κάποιου πανεπιστημιακού ερευνητικού προγράμματος.

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, στην αποφυγή διχαστικών αφηγήσεων, και στην περιφρούρηση του πλαισίου διήγησης, που θα πρέπει να επικεντρώνεται στις εμπειρίες και στις μνήμες από τη Συρία πριν τον πόλεμο.

Παράρτημα

Πληροφοριακό υλικό από συνεντεύξεις.

Όλες οι συνεντεύξεις είναι ηχογραφημένες, οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν από τον συντάκτη της εργασίας.

1. Μαριάννα Ρουμελιώτη, μέλος ομάδας αλληλεγγύης στο λιμάνι του Πειραιά. (Φεβρουάριος 2016)

Εγώ κατεβαίνω στον Πειραιά, αυτή είναι η πρώτη μου επαφή. Πηγαίνω στην Πύλη Ε3 και πηγαίνω σχεδόν καθημερινά. Κάνω πράγματα από το να σερβίρω τσάι μέχρι το να πηγαίνω ανθρώπους σε γιατρούς. Κάποια μέρα αδειάζουν την Ε3. Την προηγούμενη μέρα είχα συνοδεύσει μια οικογένεια στην Κατεχάκη για να ξεκινήσουν τη διαδικασία της επανένωσης.

Αποφασίζω ότι κάποιες οικογένειες θα τις αναλάβω με κάποιους ανθρώπους και θα βοηθήσουμε αυτές τις οικογένειες. Αυτές οι οικογένειες τώρα είναι στη Γαλλία. Όλες με μετεγκατάσταση. Υπάρχουν και άλλοι από την Ε3 που έχω κρατήσει επαφή που είναι σε άλλους χώρους. Οι πολύ πολύ δικοί μου έχουν μεταβεί στη Γαλλία.

Η πλειοψηφία αυτών των ανθρώπων που γνώρισα είναι από την ίδια πόλη, από το Ντερ Ζορ της Συρίας. Έφυγε από το Ντερ Ζορ και πήγαν στο Ιντλιμπ αυτή είναι μια οικογένεια που έχει δυο κορίτσια και το αγόρι ήταν περίπου 4 μηνών τότε. Προσπάθησαν τρεις φορές, τους έπιαναν στα σύνορα. Την τρίτη φορά το καταφέρανε. Πήγαν Μυτιλήνη. Ήταν ακόμα ανοιχτά τα σύνορα. Ηρθαν στον Πειραιά, υπέγραψαν μετεγκατάσταση και τώρα είναι στη Γαλλία σε ένα χωριό 3.000 κατοίκων και είναι πια εκεί, έχουν ξεκινήσει τα παιδιά σχολείο κλπ.

Σχεδόν όλοι έχουν βίντεο από τη βάρκα. Όλοι αυτοί που φύγαν εκείνη την περίοδο ταξίδευαν νωρίς, ξημερώματα, έξι-εφτά το πρωί. Έχω δει σχεδόν όλων τα βίντεο από τις βάρκες. Στην αρχή δεν ήθελα καθόλου να τα δω αυτά τα βίντεο, ειδικά της αγαπημένης μου οικογένειας, γιατί πίστευα ότι θα είναι πολύ θλιβερό και θα κλαίω... Και όταν είδα το βίντεο διασκέδασα πάρα πολύ γιατί είναι ένα βίντεο λες και κάνουν βαρκάδα στο Αιγαίο, υπάρχει πολύ χαρωπή διάθεση, τα παιδάκια

χαιρετάνε, υπάρχει μια καλή διάθεση. Από τη στιγμή που είχαν μπει στη βάρκα, ο καιρός ήταν καλός, το μαρτύριο είχε τελειώσει. Θα φτάνανε στην Ευρώπη.

Αυτή η οικογένεια έχει [στο κινητό φωτογραφίες και βίντεο] και από τις δύο απόπειρες εξόδου από τη Συρία, και διάφορες φωτογραφίες από όλο το ταξίδι, που είναι με τα σωσίβια, μέσα στη βάρκα, και όταν φτάνουν στη Μυτιλήνη. Βίντεο έχουν σχεδόν όλοι, απλά κάποιοι, τα αγόρια που ταξίδευαν μόνα τους, επειδή ήταν περισσότερο καιρό στην Τουρκία, έχουν φωτογραφίες από την Τουρκία σαν να ζούσαν εκεί πέρα.

Όλοι έχουν smartphones και απ' ό,τι ξέρω μέσα στα λεφτά που μαζεύανε για τον διακινητή ήταν και λεφτά για το κινητό. Δηλαδή ήξεραν ότι έπρεπε να έχουν ένα κινητό καλό για να μπορούν να επικοινωνούν.

Τώρα η χρήση που κάνει ο καθένας, νομίζω έχει πολύ να κάνει με τη μόρφωση που έχει. Ο μπαμπάς αυτής της οικογένειας που δεν έχει τελειώσει το σχολείο και τα επαγγέλματα που έκανε ήτανε ράφτης, οδηγός, η χρήση στο κινητό είναι να μιλάνε με Skype με την οικογένεια πίσω στη Συρία ή με τα αδέρφια που είναι κάπου στην Ευρώπη. Το Facebook. Όλοι μου οι γνωστοί εκτός από έναν ανοίξανε Facebook τον Δεκέμβριο, δηλαδή λίγο πριν έρθουν στην Ελλάδα. Και να ενημερώνονται, μπαίνουν σε αραβικά site και μαθαίνουν τι συμβαίνει.

Οι πιο μορφωμένοι η χρήση που κάνουν στο κινητό είναι πιο κοντινή στη χρήση που κάνουμε εμείς. Θα χρησιμοποιήσει τους χάρτες για το πώς θα φτάσουν σε μέρη, κι εδώ στην Ελλάδα. Όλοι έχουν και εφαρμογές για μετάφραση. Οι πιο νέοι, οι πιο μορφωμένοι θα κατεβάσουν ταινίες ή μουσική. Το χρησιμοποιούν όχι ακριβώς σαν κινητό αλλά σαν λάπτοπ. Κάνουν τα πάντα μέσα από το κινητό. Οι πιο αμόρφωτοι το έχουν για να κάνουν Skype και να μπουν στο Ιντερνετ. Αλλά όχι απαραίτητα για να κάνουν πράγματα που κάνουν τη ζωή μας καλύτερη. Είναι ψυχαγωγικός ο σκοπός. Και τα παιδιά παίζουν παιχνίδια. Παιχνίδια παίζουν και βγάζουν και φωτογραφίες.

Είναι μια οικογένεια Ιρακινών, Κούρδων, με δύο μικρά κοριτσάκια, με πολύ διαφορετική οικονομική κατάσταση από τις άλλες οικογένειες. Το ένα τριών χρονών έχει δικό του ipad.

2. Χριστίνα Σιδέρη, ψυχοθεραπεύτρια με τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα (Νοέμβριος 2016)

«Δουλεύω σαν ψυχοθεραπεύτρια από το 2007. Δουλεύω με πρόσφυγες από το 2013. Δουλεύω με τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα από τον Ιούνιο του 2016 στη Μαλακάσα. Ατομικές συνεδρίες, οικογενειακές συνεδρίες, ομάδες, παιδιά, έφηβοι και ενήλικες».

Ποιες είναι οι τεχνολογίες που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι στον καταυλισμό;

«Έχουν κινητά οι περισσότεροι. Έχει wifi στον καταυλισμό και τα χρησιμοποιούν για να επικοινωνήσουν και να ενημερωθούν μέσω του Ιντερνετ».

Στα κινητά τι κάνουν;

«Μπορεί να κατεβάζουν καμία ταινία, να κατεβάζουν μουσική. Χρησιμοποιούν μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ξέρω ότι χρησιμοποιούν σίγουρα Viber και χρησιμοποιούν και Skype».

Εκτός από τα νέα που αφορούν τους ίδιους, αναζητούν πληροφορίες για το τι γίνεται πίσω στη χώρα τους;

«Αναζητούν πληροφορίες για το τι γίνεται πίσω στη χώρα τους. Ναι, ναι. Το μισό μυαλό τους είναι πίσω».

Οι άνθρωποί τους πού βρίσκονται; Είναι πίσω ή έχουν καταφέρει να φτάσουν στην Ευρώπη;

«Οι περισσότεροι έχουν αφήσει οικογένεια πίσω. Είτε πυρηνική οικογένεια, γυναίκα και παιδιά, είτε αδέρφια, ξαδέλφια, γονείς. Όλοι έχουν οικογένεια πίσω. Αρκετοί έχουν και οικογένεια σε χώρες της Ευρώπης, συνήθως στη Σουηδία πιο πολύ και στη Γερμανία, αυτές τις δύο χώρες ακούω πιο συχνά».

Πώς οι ίδιοι αποτιμούν την απόφασή τους να φύγουν; Έχουν μετανιώσει γι' αυτό;

«Δεν θυμάμαι κανέναν που να έχει μετανιώσει ειλικρινά που έφυγε. Δεν έχω γνωρίσει ούτε έναν άνθρωπο που δεν είχε σοβαρούς λόγους να φύγει. Και όταν λέω σοβαρούς, εννοώ πολύ σοβαρούς λόγους να φύγει. Ο τρόπος που έρχονται αυτοί οι άνθρωποι εδώ, το ταξίδι τους είναι τόσο επικίνδυνο που κανείς άνθρωπος δεν θα το έκανε, πραγματικά, δεν θα διακινδύνευε τη ζωή του και τη ζωή των παιδιών του, αν δεν υπήρχε πολύ σοβαρός λόγος να το κάνει. Αλλά δεν θα σου πω ότι

δεν το 'χουν μετανιώσει, από την άποψη ότι είναι φοβερά απελπισμένοι. Δεν λένε ποτέ “δεν έπρεπε να φύγω”. Αυτό που λένε είναι “τι θα κάνω τώρα;”».

Έχουν κάποιου είδους νοσταλγία για αυτό που ήταν η ζωή τους πριν να φύγουν; Για μια ιδανική πατρίδα που έχασαν; Για κάποια χρόνια που πέρασαν ευτυχισμένα πιο μικροί;

«Ναι, μιλάνε για αυτό. Αλλά τους δυσκολεύει πάρα πολύ συναισθηματικά».

Θα βοηθούσε αυτούς τους ανθρώπους να κάνουν ένα ταξίδι προς το παρελθόν;

«Η ελπίδα είναι ο βασικός σύνδεσμος του ανθρώπου με την υγεία. Ο άνθρωπος που δεν ελπίζει, θα αρρωστήσει. Άρα προσπαθούμε να τη διαφυλάξουμε και να την ενισχύσουμε με όποιον τρόπο μπορούμε. Οι άνθρωποι αυτοί έχουν εξαιρετικές ικανότητες γιατί έχουν επιβιώσει σε πολύ δύσκολες συνθήκες. Και αυτές τις ικανότητες προσπαθούμε να τις ενισχύσουμε γιατί το μήνυμα που θέλουμε να τους περάσουμε είναι ότι η πίστη στον εαυτό τους και στις δικές τους ικανότητες είναι η μόνη που μπορεί να τους βοηθήσει να πάρουν τις όποιες αποφάσεις και να κινητοποιηθούν. Την ίδια στιγμή όμως είμαστε πάρα πολύ προσεκτικοί στο τι υλικό αναδεύουμε κάθε φορά στη συνεδρία. Γιατί μια ψυχοθεραπεία για να λειτουργήσει πρέπει να γίνεται σε σταθερό περιβάλλον. Οι άνθρωποι αυτοί δεν ζουν σε σταθερό περιβάλλον. Υπάρχει πάντα η απειλή ενός ξαφνικού γιατί μπορεί να τους απελάσουνε, οπότε δεν μπορείς να δουλέψεις όπως θα δούλευες με έναν άνθρωπο που έχει μια σταθερότητα στη ζωή του και ξέρεις ότι θα είχες το χρόνο να τον προστατέψεις. Οπότε ακόμα και όταν μας φέρνουν υλικό πιο βαθύ, είμαστε πάρα πολύ προσεκτικοί στο πώς θα το δουλέψουμε. Γιατί αν αυτός ο άνθρωπος φύγει την επόμενη εβδομάδα, θα καταντήσει τελικά η θεραπεία να είναι ψυχοφθόρα, όχι βοηθητική».

Στο κινητό τους έχουν φωτογραφίες; Τι φωτογραφίες είναι αυτές;

«Στα κινητά τους έχουν φωτογραφίες πάρα πολλές. Συγγενών συνήθως. Έχω δει και φωτογραφίες που μου έχουνε δείξει από συγγενείς τους που προσπάθησαν να κάνουν το ταξίδι. Μου έδειξαν την προηγούμενη εβδομάδα φωτογραφίες από κρυοπαγήματα από ανθρώπους που κατάφεραν να φτάσουν στη Σερβία».

Πόσο εύκολο είναι να μοιραστούν κάποιες ιστορίες δικές τους που αφορούν το παρελθόν τους ή το παρόν τους; Θα μπορούσε να λειτουργήσει θεραπευτικά ή ενέχει κινδύνους;

«Οι άνθρωποι έχουν πάρα πολύ μεγάλη ανάγκη να πουν την ιστορία τους. Λίγοι δεν θα ήθελαν να μιλήσουν. Το διαδίκτυο έχει πολύ μεγάλη δύναμη, αλλά δεν ξέρω πόσο ασφαλές θα ήταν για αυτούς. Το ότι θα μοιραστούν την ιστορία τους τι σημαίνει; Ότι θα έχουν περισσότερες πιθανότητες; Η ελπίδα και υπάρχουν αρκετές τέτοιες περιπτώσεις. Θυμάμαι ότι ήμουν πάρα πολύ προσεκτική στο τι προσδοκίες μπορούν να έχουν. Υπάρχει και εξαιρετική παραπληροφόρηση όπως σε όλες τις ανάλογες περιπτώσεις. Στα όρια ανταποκρίνονται πολύ καλά, καταλαβαίνουν. Έχουν διάθεση να μιλήσουν. Μιλάνε οι άνθρωποι. Όταν πνίγεσαι και μιλάς, είναι ένα δείγμα υγείας. Η απάθεια προβληματίζει».

«Στη Μαλακάσα υπάρχουν πάρα πολλές δραστηριότητες για τα παιδιά. Από διάφορες οργανώσεις. Με τους ενήλικες άντρες υπάρχει ένα τεράστιο κενό εκεί. Για ένα διάστημα, υπήρχαν δραστηριότητες για τις γυναίκες. Ευάλωτοι είναι εξίσου και οι άντρες. Δεν κάνουν τίποτα. Έχω ένα θεραπευόμενο ο οποίος έχει ιστορικό τοξικοεξάρτησης. Αυτό που λέει είναι ότι συνειδητοποιώ ότι αν δεν κάνεις ναρκωτικά, δεν κάνεις τίποτα εδώ πέρα. Οι άντρες είναι πολύ παραμελημένοι. Στη συγκεκριμένη κουλτούρα έχουν γαλουχηθεί με το και έχουν ματαιωθεί».

«Οι γυναίκες αρχίζουν και μπαίνουν στο ρόλο της μητέρας. Αρχίζουν και μαγειρεύουν. Οι γυναίκες τις περισσότερες φορές είναι πιο εξωστρεφείς σε σχέση με τους άντρες. Και οι γυναίκες είναι φοβερά ταλαιπωρημένες».

Επίσκεψη στη Ριτσώνα (Φεβρουάριος 2017)

3. Κάραμ, 34 χρονών, γιατρός

Έχει κάνει αίτηση για άσυλο στην Ελλάδα, περιμένει συνέντευξη

«Η καταγωγή μου είναι από την Ντερ Εζόρ, ζούσα στη Δαμασκό. Σπούδασα Ιατρική στη Δαμασκό, και πήγα στην Αλ Χάσακε για να κάνω το αγροτικό μου, δεν είχα πάει στρατό λόγω σπουδών. Φοβήθηκα πολύ, ο πόλεμος είχε φτάσει στη γειτονιά μου. Αναγκάστηκα να πουλήσω το αυτοκίνητό μου και να φύγω. Δεν ήθελα να πάω στο στρατό, ήταν σίγουρο ότι θα σκοτωνόμουν. Δεύτερον, το μέρος όπου έκανα τη θητεία μου, πέρασε στον έλεγχο Κούρδων ανταρτών. Η συμπεριφορά τους στο νοσοκομείο δεν ήταν καλή. Έμπαιναν μέσα με το τσιγάρο, έμπαιναν μέσα στα χειρουργεία. Ο γιατρός του οποίου ήμουν βοηθός, τους έκανε παρατήρηση και αυτοί τον οδήγησαν στη φυλακή.

Αυτός ήταν ο δεύτερος λόγος που με έκανε να φύγω. Πήρα την απόφαση να φύγω από τη Συρία. Έφυγα το 2015 με την ελπίδα ότι μπορώ να συνεχίσω τις σπουδές μου. Ήθελα να ζήσω σαν άνθρωπος. Εφτάσα στην Ελλάδα τον Δεκέμβριο του 2016. Έχουμε εγκλωβιστεί εδώ και δεν ξέρω τι θα γίνει στο μέλλον. Δεν ξέρω τι μπορώ να κάνω εδώ, πώς μπορώ να συνεχίσω τις σπουδές μου, να ασκήσω το επάγγελμα που έχω σπουδάσει. Θέλω να καταλάβω αν έχω μέλλον εδώ. Το πρώτο βήμα είναι ότι μαθαίνω ελληνικά. Κάνω επίσης μαθήματα για να βελτιώσω τα αγγλικά μου. Είμαι 34 χρονών, όλη μου τη ζωή σπούδασα, δεν έχω μάθει να κάνω κάτι άλλο στη ζωή μου. Αυτό θέλω να κάνω. Όποια ευκαιρία βρω, θα την αρπάξω. Έχω ζητήσει άσυλο στην Ελλάδα. Η Ελλάδα είναι ωραία χώρα, οι άνθρωποι είναι καλοί. Είναι η καλύτερη χώρα στην Ευρώπη. Αλλά ανησυχούμε γιατί δεν ξέρουμε τι θα γίνει στο μέλλον. Αν δεν μπορέσουμε να προχωρήσουμε, καλύτερα να μας αφήσουν να φύγουμε, να πάμε σε μια άλλη χώρα, να δούμε τι μπορούμε να κάνουμε. Ευχαριστώ το Θεό που έφτασα εδώ και είμαι ζωντανός. Αλλά έχουμε χάσει χρόνια από τη ζωή μας».

4. Χουσεϊν και Ιμπραήμ

42 και 43 χρονών, από την Αλ Χάσακε της Συρίας.

«Τον Μάρτιο του 2013 φύγαμε από τη Συρία, πήγαμε στο Κουρδιστάν του Ιράκ. Αναγκαστήκαμε να φύγουμε και από εκεί γιατί έφτασε κι εκεί το Daesh. Ένα μήνα στην Τουρκία και μετά κατάφεραν να βρουν διακινητές. Τον Σεπτέμβριο του 2016 φτάσαμε στη Χίο. Μπήκαμε σε μια μικρή βάρκα, πληρώσαμε 700 ευρώ το άτομο».

Δύο οικογένειες, μία πενταμελής οικογένεια και μια τετραμελής. Περιμένουν επανένωση γιατί έχουν παιδιά στη Γερμανία. Περιμένουν να φτάσουν στη Γερμανία, βρίσκονται στο τελευταίο στάδιο του ταξιδιού τους.

«Είναι μια ζωή κρύα, στη Νορβηγία, και το κλίμα και η ζωή. Δεν είναι όπως ήταν στη Συρία».

Ποια ήταν η χειρότερη στιγμή;

«Στη Χίο. Το χειρότερο δεν το έχουμε δει ποτέ στη ζωή μας. Μείναμε εκεί 4 μήνες. Ήταν σαν τετρακόσια χρόνια. Δεχόμασταν επιθέσεις από ναζιστές. Είχαμε πάντα άγχος. Ένας Αλγερινός αυτοκτόνησε».

Από τη Συρία τι θυμάστε;

«Έχουμε πολλές καλές αναμνήσεις. Ήταν πολύ ωραία. Αν βελτιωθούν τα πράγματα στη Συρία, θα γυρίσουμε πίσω. Ήταν καλά τα πράγματα παλιά. Είχαμε ασφάλεια. Ο κόσμος είναι μορφωμένος, έχει ένα επίπεδο. Ο γιος μου σταμάτησε το σχολείο στα 14 του. Το μικρότερο είναι 10 χρόνων και δεν ξέρει να γράφει το όνομά του. Είμαστε κομμένοι σε τρία κράτη. Έχουμε ένα παιδί στη Γερμανία, ένα παιδί στη Νορβηγία και εμείς εδώ».

Πώς επικοινωνείτε μεταξύ σας;

«Με τα κινητά».

Έχετε αποθηκευμένες φωτογραφίες στα κινητά σας από τη Συρία;

Μας δείχνει βίντεο και φωτογραφίες από τη ζωή τους πριν τον πόλεμο. Ένα βίντεο όπου χορεύουν σε μια γιορτή.

«Πριν τον πόλεμο μια ζωή έτσι ήμασταν, χορεύαμε».

Φωτογραφίες από το χωριό 20 χρόνια πριν και από την παιδική ηλικία. Φωτογραφίες από το γάμο του.

Έχουν συγγενείς στη Συρία, ο Ιμπραήμ έχει πέντε αδέρφια στη Συρία. Ζουν μέσα στο φόβο.

5. Ράνια

31 χρονών, από την Ντερ Ζορ.

Ποια είναι η εμπειρία από τη διαμονή της στην Ελλάδα;

«Βγήκαμε από τη Συρία τον Ιαν του 2016. Είμαστε στην Ελλάδα ένα χρόνο κι ένα μήνα. Μετά από μια βδομάδα προσπαθειών στην Τουρκία τα καταφέραμε και φύγαμε με ένα φουσκωτό. Φτάσαμε στη Μυτιλήνη χαρούμενοι, μας δεχτηκαν με τον καλύτερο τρόπο, βγάλαμε χαρτιά και μας είπαν θα περιμένετε τρεις μέρες στο νησί να σας δώσουμε εισιτήρια για το πλοίο. Μας βάζανε σε κοντέινερ, αλλά ήρθε κάποιος εθελοντής και μας πήγε σε ξενοδοχείο. Μείναμε στο ξενοδοχείο τρεις μέρες και

μετά πήραμε το πλοίο για τον Πειραιά. Μας πήγαν στον καταυλισμό στη Νέα Καβάλα. Εκεί ήταν τραγικά τα πράγματα. Μας έβαλαν σε στρατιωτικές σκηνές. Κοιμόμασταν στο πάτωμα, μας είχαν δώσει από μία κουβέρτα στον καθένα. Μείναμε στη Νέα Καβάλα 7-8 μήνες. Το φαγητό ήταν χάλια και μας συμπεριφέρονταν σαν να ήμαστε στο στρατό. Ήμουν έγκυος. Από τις κακές συνθήκες απέβαλα. Δεν πρόκειται να το ξεχάσω πόσο άσχημα ήτανε».

«Έχω κάνει μία συνέντευξη και περιμένω την επόμενη από τη χώρα που θα μας διαλέξει να πάμε. Είμαι εδώ με τον άντρα μου και τις δυο μου κόρες. Μετανιώσαμε που ήρθαμε, καλύτερα να μέναμε στη Συρία...»

Από τη Συρία τι θυμάσαι;

«Θυμάμαι τους γονείς μου, τους συγγενείς μου. Τα αδέρφια μου και τη μητέρα μου, που είναι τώρα εκεί, στην Ντερ Ζορ. Ο αδερφός μου είναι στη Γερμανία και επικοινωνεί με τους φίλους του που είναι στην Ντερ Ζορ και μαθαίνω από αυτόν νέα. Εμείς ξέρουμε τι σημαίνει πόσο σκληροί είναι. Και αυτοί και η κυβέρνηση είναι σκληροί, ο ένας χειρότερος από τον άλλο. Έχουν απαγορεύσει στους δημόσιους υπάλληλους να πηγαίνουν για δουλειά. Δεν υπάρχουν χρήματα, η κατάσταση είναι πολύ άσχημη».

Επικοινωνείς με δικούς σου ανθρώπους;

«Επικοινωνώ με τον αδερφό μου με το τηλέφωνο».

Από πού ενημερώνεσαι; Παρακολουθείς ειδήσεις για την κατάσταση στη Συρία;

«Για να ενημερωθώ μπαίνω στο Facebook από το κινητό. Μπαίνω σε σελίδες αραβικών καναλιών όπως το Orient. Αλλά τελευταία με έχουν αποκλείσει από τη σελίδα τους εξαιτίας των σχολίων που άφηνα. Από άλλες εφαρμογές χρησιμοποιώ περισσότερο το Whats App».

6. Γιούσεφ

Από το Χαλέπι, δούλευε εκεί ως διακοσμητής εμπορικών καταστημάτων.

«Έχω ένα παράπονο. Εμείς δεν ήρθαμε εδώ να μείνουμε. Το παράπονο μου είναι ότι μας κράτησαν εδώ. Προσπάθησα να φύγω λαθραία μαζί με άλλους. Δεν τα κατάφερα. Η γυναίκα μου γέννησε χθες στη Γερμανία και δεν ήμουν εκεί». (Δείχνει τη φωτογραφία του μωρού από το κινητό)

7. Ιμπραήμ, 22 χρονών, από το Ιντλίμπ

Θα μας πεις για το ταξίδι σας μέχρι εδώ;

«Περάσαμε από τη Σμύρνη στη Χίο. Ήταν πολύ δύσκολα εκεί γιατί αυτό το νησί δεν ήταν προετοιμασμένο να δεχτεί πρόσφυγες. Έμεινα έξι μέρες εκεί. Μετά ήρθα στην Αθήνα, εκεί μας βρήκαν κάποιες οργανώσεις και μας έλεγαν ότι θα μας πάνε σε έναν καταυλισμό που θα μας φροντίζουν. Ήρθαμε στην αρχή εδώ στη Ριτσώνα, που ήταν σκηνές, με κρύο και βροχές. Τώρα έχουν αλλάξει τα πράγματα, είναι καλύτερα τώρα. Τώρα προτιμώ εδώ παρά στην Αθήνα. Από τότε που μας έδωσαν τα κοντέινερ και μας πρόσεξαν είναι καλύτερα».

Η πιο δύσκολη εμπειρία στο ταξίδι;

«Προσπαθήσαμε να περάσουμε τα σύνορα λαθραία. Φτάσαμε μέχρι τα σύνορα με τη Σερβία. Περπατούσαμε 14 μέρες, τρεις μέρες χωρίς φαγητό. Μέχρι που βρήκαμε σε ένα ποτάμι ένα σκυλόψαρο και το φάγαμε».

Πώς επικοινωνείτε με τους συγγενείς σας;

«Επικοινωνούμε μέσω Ίντερνετ με το Whats App. Μιλώ με τον πατέρα μου και τα αδέρφια μου που βρίσκονται στη Συρία. Η μητέρα μου είναι στην Τουρκία, σε ένα χωριό στα σύνορα με τη Συρία».

Τι δουλειά έκανες πριν τον πόλεμο;

«Ήμουν μηχανικός, ασχολούμουν με το εμπόριο, ανταλλακτικά αυτοκινήτων».

Τι θυμάσαι από τη Συρία;

«Ζήσαμε τις καλύτερες μέρες στη Συρία, τα πάντα στη Συρία ήταν πολύ ωραία. Η αγορά, οι δρόμοι, η ζωή. Από μικρά παιδιά εκεί ζήσαμε, όλη τη ζωή μας εκεί την περάσαμε».

Επίσκεψη στη Λέσβο (Μάιος 2017)

8. Saad, πολιτισμικός διαμεσολαβητής στη Λέσβο

Θα μας πεις τι θυμάσαι από τη Συρία πριν τον πόλεμο;

«Η Συρία ήταν παράδεισος. Αν δεν ήταν ο πόλεμος, δεν υπήρχε κανένας λόγος να φύγουμε να έρθουμε στην Ευρώπη. Δεν μας άρεσε η ζωή στην Ευρώπη. Μεγαλώσαμε αλλιώς. Θέλαμε να ζήσουμε όπως είχαμε μάθει στη χώρα μας. Η ζωή ήταν απλή στη Συρία, ήταν καλή για όλους τους Σύριους. Δεν υπήρχε φτώχεια. Μπορούσες να ζήσεις με όσα χρήματα και αν έβγαζες. Δεν ήταν τα λεφτά το θέμα, ένιωθες καλά. Μερικές φορές στην ίδια σου τη χώρα αισθάνεσαι ξένος. Στη Συρία δεν ένιωθες ξένος, υπήρχαν πόρτες ανοιχτές για ό,τι χρειαζόσουν. Δεν σε ένοιαζε αν περπατούσες στο δρόμο και δεν είχες λεφτά στην τσέπη σου. Ήταν οι άνθρωποι αλλιώς. Νομίζω ότι οι άνθρωποι στην Ελλάδα μοιάζουν με εμάς τους Σύριους. Νιώθω πολύ καλά εδώ».

9. Οσάμα (Μυτιλήνη)

Ο Οσάμα μας είπε την ιστορία του στην κάμερα. Ένα μέρος της ιστορίας έχει αποδοθεί με ελληνικούς υπότιτλους και είναι διαθέσιμη στο YouTube (<https://youtu.be/4uE66c7nXmo>). Εγκλωβισμένος στη Μόρια, στη Λέσβο, φοβάται τη βίαιη επαναπροώθηση στην Τουρκία. Επικοινωνήσε με τους δικούς του για πρώτη φορά μετά από χρόνια όταν έφτασε στη Λέσβο:

«Το είχα στο μυαλό μου όταν φτάσω στην Ελλάδα να επικοινωνήσω με τους δικούς μου. Είχαν να με ακούσουν τρία χρόνια. Όταν έφτασα στη Λέσβο, μπήκα στο Facebook και έψαξα τον αδερφό μου. Δεν το πίστευε πως ήμουν ζωντανός».

Βιβλιογραφία

Αρβανίτης, Κ. (2014). Από την Τεχνολογία του Μουσείου στη Μουσειολογία της Τεχνολογίας. [Online] <http://www.archaiologia.gr/blog/2014/12/08/τα-μουσεία-και-η-μουσειολογία-στη-σύγ-12/>

Arvanitis, K. (2010). Museums outside walls. Στο: Parry, R. (ed.) *Museums in a digital age*. London: Routledge, 170-176.

Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity.

Bauman, Z. (2001). *Community*. Cambridge: Polity.

Bautista, S.S. (2014). *Museums in the Digital Age. Changing Meanings of Place, Community, and Culture*. Altamira Press.

Bernstein, Sh. (2014). Crowdsourcing in Brooklyn. Στο: Ridge, M. (ed.) *Crowdsourcing our Cultural Heritage*. Surrey and Burlington: Ashgate, 17-44.

Carbonnier, G. (2015). *Humanitarian Economics. War, Disaster and the Global Aid Market*. Oxford University Press.

Creative Europe (2017). What can culture do for the social inclusion of migrants and refugees? [Online] https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/news/20170309-what-can-culture-do-social-inclusion-migrants-and-refugees_en

Delanty, G. (2003). *Community*. London: Routledge.

Garde-Hansen, J., Hoskins, A. & Reading, A. (eds.) (2009). *Save As ... Digital Memories*. Palgrave Macmillan.

Goggin, G. (2006). *Cell Phone Culture: Mobile Technology in Everyday Life*. London: Routledge

Harkin, J. (2013). *Good media, bad politics? New media and the Syrian conflict*. Reuters Institute, University of Oxford [Online] <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/publication/good-media-bad-politics-new-media-and-syrian-conflict>

- Harvey, D. (1989). *The Condition of Post-modernity*. Oxford: Basil Blackwell.
- Henning, M. (2006). *Museums, Media and Cultural Theory*. Glasgow: Open University Press
- Holley, R. (2010). Crowdsourcing: How and Why Should Libraries Do It? *D-Lib Magazine*, 16. [Online] <http://www.dlib.org/dlib/march10/holley/03holley.html>
- Hooper-Greenhill, E. (1999). *Museum, Media, Message*. London: Routledge.
- Huyssen, A. (2003). *Present Pasts. Urban Palimpsests and the Politics of Memory*. California: Stanford University Press.
- Jameson, F. (1985). Postmodernism and consumer culture, στο H. Foster (ed.) *Postmodern Culture*. London: Pluto. pp. 111-25.
- Jones, R. (2016). *Violent Borders. Refugees and the Right to Move*. New York: Verso.
- Jenkins, H. (2013). *Spreadable Media: Creating Value and Meaning in a Networked Culture*. New York: New York University Press
- Lambert, J. (2013). *Digital Storytelling: Capturing Lives, Creating Community*. London and New York: Routledge
- MacDonald, S. (ed.) (2006). *A Companion to Museum Studies*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Maitland, C., Tomaszewski, B., Fisher, K.E., et al. (2015) Youth Mobile Phone and Internet Use, January 2015, Za'atari Camp, Mafraq, Jordan. Penn State College of Information Sciences and Technology. [Online] <https://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=12490>
- Mosco, V. (2004). *The Digital Sublime. Myth, Power, and Cyberspace*. Cambridge: The MIT Press.
- Mouliou, M., Leme Joseph, G. & van Dijk, N. (2017). "Museums, Migrants and Social Innovation in the Cities", *CAMOC Review*, (01) 40-56.
- Oomen, J. & Aroyo, L. (2011). Crowdsourcing in the Cultural Heritage domain: Opportunities and challenges. In Proceedings of the 5th International Conference on Communities and Technologies, 138-149. [Online] http://www.iisi.de/fileadmin/IISI/upload/2011/p138_oomen.pdf

- Pearce, S. (1999). Collecting as medium and message. Στο: Hooper-Greenhill, E. (ed.) *Museum, Media, Message*. Routledge, 14-22.
- Perks, R. & Thompson, Al. (eds.) 2006. *The Oral History Reader*. London: Routledge
- Petti, Al. (2013). Architecture of Exile. Στο: Campus in Camps 31-41. [Online]
<http://www.campusincamps.ps/architecture-exile/>
- Rheingold, H. (2000). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Cambridge, MA: MIT Press
- Ridge, M. (ed.) 2014. *Crowdsourcing our Cultural Heritage*. Surrey and Burlington: Ashgate.
- Rifkin, J. (2000). *The Age of Access*. London: Penguin.
- Sassen, S. (2002). Towards a Sociology of Information Technology. *Current Sociology*, 50(3): 365-388.
- Sennett, R. (2006). *The Culture of the New Capitalism*. Yale University Press.
- Sheller, M. & Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A*, 38, 207-226.
- Silvertown, J., (2009). A new dawn for citizen science. *Trends in ecology & evolution*, 24(9), 467-471.
- Shirky, C. (2010). *Cognitive Surplus: Creativity and Generosity in a Connected Age*. New York: Penguin Press
- Thompson, P. & Bornat, J. (2017). *The Voice of the Past - Oral History*. Oxford University Press.
- Urry, J. (2000). *Sociology Beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century*. London: Routledge.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Polity Press.

Wall, M., Campbell M.O., & Janbek, D. (2015). Syrian refugees and information precarity. *New Media & Society*. 19(2), 1-15.

Wall, M. (2015, 10 September). No, cellphones are not a luxury for Syrian refugees. *The Washington Post*. [Online] <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/09/10/no-cellphones-are-not-a-luxury-for-syrian-refugees/>

Walsh, K. (1992). *The Representation of the Past. Museums and heritage in the post-modern world*. London: Routledge.

Ρίτσος, Γ. (2002). Συνέχεια μιας κουβέντας. *Ποιήματα Β'*. Αθήνα: Κέδρος, 127-130.

Άρθρα και άλλες πηγές στο διαδίκτυο

Γιατί οι σύροι πρόσφυγες έχουν smartphone; (2015, 12 Σεπτεμβρίου) *Το Βήμα*. [Online] www.tovima.gr/world/article/?aid=736843

Γιατροί Χωρίς Σύνορα (2013). Η ιστορία της Νασρίν από τη Συρία. [Online] <https://msf.gr/magazine/i-istoria-tis-nasrin-apo-ti-syria>

Γιατροί Χωρίς Σύνορα (2016). Οι ευάλωτοι άνθρωποι μένουν πίσω. [Online] <https://www.msf.gr/magazine/report-refugees-greece-oct>

Μποζώνη, Α. (2016, 12 Απριλίου). Ποιος φοβάται τον Άι Γουέι Γουέι; www.elculture.gr

Barnard, A. & Shoumali K. (2015, 3 September). Image of Drowned Syrian, Aylan Kurdi, 3, Brings Migrant Crisis Into Focus. *New York Times*. [Online] <https://www.nytimes.com/2015/09/04/world/europe/syria-boy-drowning.html>

BBC. Syrian Journey: Choose your own escape route. [Online] <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32057601>

Black, I. (2013). Syria is a potent mix of popular uprising and religious animosity. *The Guardian*. [Online] <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/04/syria-war-uprising-islam>

Brooklyn Museum (2017). Click! A Crowd-Curated Exhibition. [Online] <https://www.brooklynmuseum.org/exhibitions/click/>

Campus in Camps (2017). Xenia. [Online] <http://www.campusincamps.ps/projects/xenia/>

CIA (2017). The World Factbook. [Online] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Dickinson, E. (2016). Ο πόλεμος των Μέσων στη Συρία. *Δημοσιογραφία*. [Online] <http://dimosiografia.com/syria-polemos-meswn-cjr/>

European Union (2017). Global Strategy. Migration & Mobility. [Online]

<https://europa.eu/globalstrategy/en/migration-mobility-0>

Chazan, G. (2017, 22 June). Most refugees to be jobless for years, German minister warns.

Financial Times.

Fisher, M. (2016). Straightforward Answers to Basic Questions About Syria's War. *New York Times*.

[Online] <https://www.nytimes.com/2016/09/19/world/middleeast/syria-civil-war-bashar-al-assad-refugees-islamic-state.html>

Gladwell, M. (2010, 4 October). "Small Change: Why the Revolution will not be Tweeted." *The*

New Yorker. [Online] <https://www.newyorker.com/magazine/2010/10/04/small-change-malcolm-gladwell>

Howe, J. (2006, June). The Rise of Crowdsourcing. *Wired*. [Online]

<https://www.wired.com/2006/06/crowds/>

Katz, A. (2016). The Night Omran Was Saved. *Time*, 26 Αυγούστου. [Online]

<http://time.com/4465904/omran-daqneesh-aleppo-survivor/>

Lepeska, D. (2016). Refugees and the Technology of Exile. *The Wilson Quarterly*. [Online]

<https://wilsonquarterly.com/quarterly/looking-back-moving-forward/refugees-and-the-technology-of-exile/>

Mashable, (2016, 7 July). These are the apps refugees are using to find their way in Europe.

[Online] <https://mashable.com/2016/07/07/refugees-apps-gherbtina-ankommen/>

McDermon, D. (2016, 29 April). Who's in Charge at the Brooklyn Museum? It Could Be You. *The*

New York Times. [Online] <https://www.nytimes.com/2016/04/30/arts/design/at-the-brooklyn-museum-with-a-chatty-curator-in-your-pocket.html>

Museums and Migration (2016, 7 October). 'I'm Alive – Mobile Technology, Life and Death',

Tekniska Museet, Stockholm. [Online]

<https://museumsandmigration.wordpress.com/2016/10/07/im-alive-mobile-technology-life-and-death-tekniska-museet-stockholm/>

O'Malley, J. (2015, 7 September). Surprised that Syrian refugees have smartphones? Sorry to break this to you, but you're an idiot. *Independent* [Online]

<http://www.independent.co.uk/voices/comment/surprised-that-syrian-refugees-have-smartphones-well-sorry-to-break-this-to-you-but-youre-an-idiot-10489719.html>

Partsalis, L. 2015. Greek hospitality, three grandmothers are taking care of a baby migrant. Twitter.

https://twitter.com/Partsalis_L/status/655688859372691456

Refunite (2016, 11 February). Syrians With Smartphones – Where Does REFUNITE Fit In?

[Online] <https://refunite.org/syrians-with-smartphones-where-does-refunite-fit-in/>

Simon, N. (2015, 24 June). ASKING about Art at the Brooklyn Museum: Interview with Shelley Bernstein and Sara Devine. *Museum 2.0. blog* [Online]

<http://museumtwo.blogspot.gr/2015/06/asking-about-art-at-brooklyn-museum.html>

Tekniska Museet (2017). I'm alive [Online]

<https://www.tekniskamuseet.se/en/discover/exhibitions/im-alive/>

TVXS (2015). Μια συγκλονιστική μαρτυρία πρόσφυγα: Στη Συρία δεν υπάρχει έλεος. [Online]

<http://tvxs.gr/news/kosmos/mia-sygklonistiki-martyria-prosfyga-sti-syria-den-yparxei-pia-eleos>

VICE (2017, 15 Φεβρουαρίου). Η Προσφυγική Κρίση Μέσα από τα Κινητά των Προσφύγων.

[Online] <https://www.vice.com/gr/article/h-prosfygikh-krish-mesa-apo-ta-kinhta-twn-prosfygwn>

UNHCR (2017a). Figures at a Glance [Online] <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

UNHCR (2017b). Global Trends 2015. [Online] <http://www.unhcr.org/global-trends-2015.html>

UNCHR (2017c). Life in Limbo – Inside the World's 10 Largest Refugee Camps. [Online]

<https://storymaps.esri.com/stories/2016/refugee-camps>

UNHCR (2017d). Searching for Syria? Google and UNHCR offer answers to five top questions.

[Online] <http://www.unhcr.org/news/press/2017/5/5921922c4/searching-syria-google-unhcr-offer-answers-five-top-questions.html>

UNHCR. My Life as Refugee. [Online] <http://mylifeasarefugee.org>

UNHCR. Against all Odds. [Online] <http://www.playagainstallodds.ca>

World Bank (2017). Data for Arab World. [Online] <http://data.worldbank.org/region/arab-world>